

**ÇOKKÜLTÜRCÜ SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN GÖÇ VE
KÜLTÜREL KARŞILAŞMA: UŞAK'TA YAŞAYAN AFGANİSTAN
UYRUKLU GENÇLER**

İbrahim Kan

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Cemile Zehra Köroğlu

Uşak

Ağustos, 2022

**ÇOKKÜLTÜRCÜ SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN GÖÇ VE
KÜLTÜREL KARŞILAŞMA: UŞAK'TA YAŞAYAN AFGANİSTAN
UYRUKLU GENÇLER**

İBRAHİM KAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Sosyal Hizmet Yönetimi Programı

Danışman: Doç. Dr. Cemile Zehra Köroğlu

Uşak

Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ağustos, 2022

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

ÇOKKÜLTÜRCÜ SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN GÖÇ VE KÜLTÜREL KARŞILAŞMA: UŞAK'TA YAŞAYAN AFGANİSTAN UYRUKLU GENÇLER

İbrahim KAN

Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı

Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ağustos 2022

Danışman: Doç. Dr. Cemile Zehra Köroğlu

Bu çalışma, çokkültürcü sosyal hizmet perspektifinden Afganistan uyruklu gençlerin kültürel karşılaşma noktasında yaşadıkları sorunların belirlenmesini ve ulaşılan bulguların derinlemesine incelenmesini amaçlamaktadır. Çalışma, kültürel karşılaşma süreçlerini çokkültürcü sosyal hizmet perspektifinden değerlendirmesi açısından önem arz eder niteliktedir. Çalışma, nitel araştırma metodolojisi çerçevesinde, Nisan 2022 tarihinde, Uşak ilinde ikamet etmekte olan, 25 Afganistan uyruklu gence yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ulaşılan bulgular, içerik analiziyle incelenerek betimsel olarak çözümlenmiş ve daha sonra yorumlanarak aktarılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçların, genç Afganlar özelinde olmak üzere, göçmenlerin kültürel karşılaşma noktasındaki sorunlarını göz önüne sereceği ve bu sorunların çözümü hususunda hem alan uzmanlarına hem de literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Elde edilen bulgular neticesinde; Afganistan uyruklu gençlerin göç sonrası dönemde aile yapılarının büyük bir değişime uğradığı, menşei ülkede sahip oldukları geniş aile yapısının, göçten sonra çekirdek aile yapısına dönüştüğü ve aile hayatında kadının statüsünün arttığı tespit edilmiştir. Çalışma hayatı açısından, çalışma saati olarak zorlanıldığı ancak alınan ücretlerin tatmin edici bulunduğu görülmüştür. Teknoloji kullanım süresinin ve çeşitliliğinin Türkiye'nin bu konuda Afganistan'dan oldukça ileride olmasından dolayı arttığı belirlenmiştir. Dini hayat açısından Türkiye'nin Afganistan'a göre daha rahat ve özgür olarak nitelendirildiği, sosyal ve kültürel hayat açısından ise Afganistan uyruklu gençlerin arkadaş, akraba ve komşu desteğinin

olmaması, dil, yer-yön bilmemeden kaynaklanan sıkıntılar nedeniyle mevcut topluma entegrasyonlarında önemli zorluklar yaşadıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Göç, Kültür, Afgan, Çokkültürcülük, Sosyal Hizmet*

ABSTRACT**MIGRATION AND CULTURAL ENCOUNTER FROM MULTICULTURAL
SOCIAL WORK PERSPECTIVE: YOUTH OF AFGHANISTAN LIVING IN
UŞAK**

İbrahim KAN

Department of Social Work

Uşak University Graduate Education Institute, August 2022

Advisor: Associate Professor Cemile Zehra Koroğlu

This study aims to determine the problems experienced by young people of Afghanistan nationality at the point of cultural encounter and comb through the findings from the perspective of multicultural social work. The study is important in terms of evaluating the cultural encounter processes from the perspective of multicultural social work. The study was carried out within the framework of qualitative research methodology by applying a semi-structured interview form to 25 young people from Afghanistan, living in Uşak, in April 2022. The findings reached in the study were assed descriptively by analyzing with content analysis, and then interpreted and transferred. The results of the study are related to immigrants, especially young Afghans and will contribute to both the field experts and the literature in the solution of these problems. As a result of the findings obtained; It has been determined that the family structure of the Afghan nationals has undergone a great change in the post-migration period, the extended family structure they have in their country of origin has turned into a nuclear family structure after the migration, and the status of women in family life has increased. In terms of working life, it has been observed that working hours are difficult, but the prices received are satisfying. It has been determined that the technology usage period and diversity have increased due to the fact that Turkey is far ahead of Afghanistan in this regard. It has been determined that Turkey is characterized as more comfortable and free in terms of religious life compared to Afghanistan, but in terms of social and cultural life, Afghan youth have significant difficulties in their integration into the existing society due to the lack of support from friends, relatives and neighbors, and the difficulties caused by language, location and direction.

Keywords: *Migration, Culture, Afghan, Multiculturalism, Social Work*

ÖN SÖZ

Tez çalışmamın her aşmasında bana destek olan hem lisans eğitimimde hem de yüksek lisans eğitimimde bana vizyon katan, her zaman her konuda beni cesaretlendiren, bilgi, birikimiyle ve çalışmaya katkılarıyla bana yol gösteren danışmanım Doç. Dr. Cemile Zehra KÖROĞLU'na,

Ayrıca lisans ve yüksek lisans eğitimimde akademik anlamda yetişmemde büyük katkı sağlayan, hayatımın her aşamasında maddi-manevi desteğini hiç esirgemeyen, tez çalışmamda da adeta ikinci danışmanım gibi olan Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Ali KÖROĞLU'na,

Tez çalışmamın her anında bilgi ve tecrübesiyle bana sürekli destek olan, yol gösteren her soru sorduğumda zaman fark etmeksizin, sıkılmadan cevap veren desteğinden büyük mutluluk duyduğum Arş. Gör. Bilgesu ÇÜM'e,

Kıymetli zamanlarını ayırarak tez çalışmama katkı sunan, jüri üyeliğimi yapan ve sosyal hizmet disiplinine farklı bir pencereden bakmamı sağlayan Prof. Dr. Fatih Şahin hocama

Tanıdığım ilk günden bugüne bana olan desteklerini sürekli hissettiğim ve tez çalışmamın pek çok aşamasında yanımda olan dostlarım Mehmethan UYSAL'a, Talha KARACAOĞLU'na, Batuhan MUSLU'ya, Abdülhamit USLAN'a ve Mehmet GÜRSOYLAR'a,

Son olarak, beni büyüten, bugünlere getiren, desteklerini asla esirgemeyen maddi-manevi sürekli varlıklarını hissettiğim annem Selma KAN, babam Hasan Hüseyin KAN'a ve canım kardeşlerim Burak KAN ve Ayşe KAN'a,

Teşekkürlerimi sunarım.

İbrahim Kan

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ.....	i
ABSTRACT	iii
ÖN SÖZ.....	v
ÖZ GEÇMİŞ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. PROBLEM DURUMU	1
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	6
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	8
1.4. ARAŞTIRMANIN SAYILTI LARI	8
1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIK LARI	9
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	10
2.1. GÖÇ VE TEMEL KAVRAMLAR.....	10
2.1.1 Afgan Göçü	14
2.2. HUKUKSAL STATÜ TANIM LARI.....	16
2.2.1. Mülteci.....	16
2.2.2. Şarhlı Mülteci	19
2.2.3. Sığınmacı	20
2.2.4. Göçmen.....	22
2.2.5. Geçici Koruma.....	23
2.2.6. İkincil Koruma	25
2.3. GÖÇÜN KURAMSAL TEMELLERİ	26

2.3.1 Ravenstein Göç Kanunları	27
2.3.2. Kesişen Fırsatlar Teorisi.....	30
2.3.3. Petersen'in Göç Tipleri.....	31
2.3.4. İtme-Çekme Kuramı	33
2.3.5. Merkez-Çevre (Dünya Sistemleri) Kuramı.....	34
2.3.6. İlişkiler Ağı Kuramı.....	35
2.3.7. Neo-klasik (Makro-Mikro) Ekonomi Kuramı.....	36
2.3.8. Yeni Ekonomi Kuramı.....	37
2.4. KÜLTÜR VE TEMEL KAVRAMLAR.....	39
2.4.1 Kültürel Karşılaşma.....	42
2.4.2. Kültürleme	42
2.4.3. Kültürleşme.....	43
2.4.4. Kültürel Yayılma.....	43
2.4.5. Kültür Şoku	43
2.4.6. Kültürel Çatışma	44
2.4.7. Kültürel Merkeziyetçilik (Etnosentrizm).....	44
2.4.8. Kültürel Entegrasyon.....	45
2.4.9. Kültürel Farklılık	45
2.4.10. Kültürel Duyarlılık.....	46
2.4.11. Kültürel Yetkinlik	46
2.5. GÖÇ, KÜLTÜR VE SOSYAL HİZMET İLİŞKİSİ	46
2.6. ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK	48
2.6.1. Çokkültürcülük ve Göç.....	49
2.6.2. Çokkültürcü Sosyal Hizmet.....	50
2.6.3. Çokkültürcü Sosyal Hizmet Bağlamında Göçmenlere Verilen Hizmetler.....	52
3. YÖNTEM.....	57

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	57
3.2. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ	58
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	60
3.4. VERİLERİN ANALİZİ	61
3.5. GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİK	62
3.6. ARAŞTIRMANIN ETİK BOYUTU	63
4. BULGULAR VE YORUM	64
4.1. AFGANİSTAN UYRUKLU GENÇLERİN AİLE YAŞAMINA VE KADININ AİLEDEKİ KONUMUNA DAİR BULGULAR.....	64
4.2. AFGANİSTAN UYRUKLU GENÇLERİN EĞİTİM HAYATLARINA DAİR BULGULAR.....	73
4.3. AFGANİSTAN UYRUKLU GENÇLERİN ÇALIŞMA HAYATLARINA DAİR BULGULAR.....	80
4.4. AFGANİSTAN UYRUKLU GENÇLERİN DİNİ HAYATLARINA DAİR BULGULAR.....	85
4.5. AFGANİSTAN UYRUKLU GENÇLERİN TEKNOLOJİ KULLANIMLARINA DAİR BULGULAR.....	90
4.6. AFGANİSTAN UYRUKLU GENÇLERİN SOSYO-KÜLTÜREL HAYATLARINA DAİR BULGULAR.....	94
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	103
KAYNAKÇA	110

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Cinsiyet Dağılımı	58
Tablo 2: Katılımcıların Demografik Bilgileri	59

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: İlk Beş Menşe Ülkeye Göre Mülteci Sayısı, 2005–2020 (Milyon)....	18
Şekil 2: 2020 İtibariyle İlk Beş Ev Sahibi Ülkeye Göre Mülteci Sayısı.....	18

KISALTMALAR LİSTESİ

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AİHM:	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS:	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM:	Birleşmiş Milletler
BMMYK:	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
GİGM:	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GSMH:	Gayri Safi Milli Hasıla
ILO:	Uluslararası Çalışma Örgütü
IOM:	Dünya Göç Örgütü
IPE:	Institute for Economics ve Peace
İHEB:	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
MEB:	Millî Eğitim Bakanlığı
NAWS:	Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği
SGDD:	Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği
STK:	Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
UNHCR:	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Örgütü
YUKK:	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

1. GİRİŞ

1.1. PROBLEM DURUMU

Göç, tarihin her anında kendine geniş bir yer bulmuş, çağlar boyunca güncelliğini korumuş ve gelecekte de aynı şekilde varlığını sürdüreceği aşikâr olan evrensel bir olgu ve eylemdir (Koçak ve Terzi, 2012, s. 164). 21. yüzyılın ilk çeyreğine geldiğimizde de durum aynı olup, göç hem varlığını sürdürmekte hem de gündemdeki yerini arttırarak devam ettirmektedir. Göç olgusu, geçmişten günümüze sosyal bilimler tarafından farklı şekillerde tanımlanmış ancak üzerinde uzlaşılan objektif bir tanıma ulaşamamıştır. Bu bağlamda, göç olgusunun gelecekte de objektif bir tanıma sahip olması muhtemel gözükmemektedir. Bunun birçok nedeni mevcuttur. Her göçün biricikliği bu nedenlerin başında gelmektedir. Sebebinden sonucuna, mekânından zamanına ve kitlesel büyüklüğüne kadar her göç, kendine özgü bir karakter taşımaktadır. Diğer bir neden ise, göçün pek çok farklı bilim dalının ilgi alanına girmesi ve bu bilim dallarının kendi perspektiflerinden göç olgusunu tanımlamaya çalışmasıdır (Şen, 2014, s. 232). Bu faktörlerin yanı sıra, göç eden kişilerin nereden ve ne sebeple göç ettiği de hem göçün tanımını hem de göç eden kişinin statüsünü farklı kılmaktadır.

Göç olgusu, aynı zamanda tarihsel bir olgudur. Farklı tarihsel, kültürel ve sosyal şartların izlerini taşır. Bu bağlamda, göç olgusunun geçmişten günümüze pek çok radikal değişim ve dönüşüme uğramış olduğu ve uğramaya devam edeceği ortadadır (Zenginoğlu, 2019, s. 44-45). Göç ile ilgili farklı yaklaşımlara rağmen, bu farklılıklardan ortak noktalar çıkarmak da mümkündür. Ortak noktalara referansla göç olgusu; siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel sebepler başta olmak üzere insanların bireysel veya kitlesel olarak yurt içi veya yurt dışı, gönüllü veya zorunlu, mevsimlik veya sürekli, düzenli veya düzensiz vb. şekillerde mekân değişikliği yaptığı bir sosyal hareketlilik olarak tanımlanabilir (Sepetcioğlu, 2014, s. 51-52; Oral ve Çetinkaya, 2017, s. 1-2; Ekici ve Tuncel, 2015, s. 9-11). Tanımda yer alan her bir kavrama göre göç, farklı bir boyutta değerlendirilmektedir. İnsanlar, toplumlar ve ülkeler üzerindeki etkisi de farklı boyutları öne çıkaran farklı yaklaşımlar bağlamında ortaya konulmaktadır. Bu anlamda göç, iktisat için piyasalarla ilgilirken, hukuk için göç eden kişinin yasal statüsü, sosyoloji için ifade ettiği toplumsal anlam açısından ele alınabilmektedir.

Ancak göç hareketinin niteliği, çoğunlukla göçün sebep ve sonucuyla yakından ilgilidir. Nitekim göç eden kişi veya topluluk, afet, kuraklık, savaş, ekonomik vb. sebepler dolayısıyla zorunlu olarak göç ederse, bu hem göç eden kitle için hem de göç edilen yerde yaşayanlar için çözülmesi zor sorunlar meydana getirebilmektedir. Bundan farklı olarak göç hareketi, daha iyi yaşam şartlarına sahip olmak ve gönüllü, bireysel ya da küçük bir grup ile gerçekleştiğinde ise aynı sorunlardan bahsetmek mümkün değildir. Bu durumda bir sorun meydana geldiğinde çözüme ulaşmak daha kolaydır. Nitekim, ilk durum için bunu söylemek pek mümkün değildir. Göç eden kitle ne kadar büyük, gelinen yerde yaşanan sorun ne kadar ağırsa sorunların çözümü de o kadar zorlaşmaktadır.

Bu açıdan, son yıllarda meydana gelen göçlere bakıldığında, göçlerin büyük çoğunluğunun kitlesel ve zorunlu olduğu, güvenlik gerekçesiyle gerçekleştiği görülmektedir. Bunun temelini ise üçüncü dünya ülkelerinde meydana gelen siyasi krizler, savaşlar ve terörizm oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR, 2021) raporlarına göre uluslararası göçe kaynaklık eden ilk beş ülkeye bakıldığında, bu ifadenin desteklendiği görülmektedir. Bu sıralamaya göre Suriye'den 6,7 milyon kişi, Venezuela'dan 4 milyon kişi, Afganistan'dan 2,6 milyon kişi, Güney Sudan'dan 2,2 milyon kişi ve son olarak Myanmar (Burma)'dan 1,1 milyon kişi bulunduğu ülkeden diğer ülkelere göç etmiştir/ettirilmiştir (UNHCR, 2021). Bu beş ülkenin ortak noktası, kendi ülkelerinde gerçekleşen siyasi kriz, iç savaş ve terörizmdir. Ekonomi ve Barış Enstitüsü (IPE) tarafından 2007 yılından beri Dünya Barış Endeksi raporu yayınlanmakta olup, bu rapor incelendiğinde, söz konusu beş ülkenin güvenlik düzeyinin ne kadar düşük olduğu anlaşılmaktadır. Yine bu rapora göre, 2020 yılında en güvensiz ülke, 163'üncü sırada yer alan Afganistan olmuştur. Bunu 162'inci sıra ile Suriye, 160'ıncı sıra ile Güney Sudan, 149'uncu sıra ile Venezuela, 127'nci sıra ile Myanmar takip etmiştir (IPE, 2021).

Temelde siyasi kriz, terörizm, iç savaş gibi sebepler dolayısıyla ortaya çıkan güvensizlik durumunun sonucu olarak meydana gelen diğer sorunları da göz ardı etmemek gerekmektedir. Bu tür güvensizlik ve kaos ortamları, eğitim, sağlık, barınma, beslenme, istihdam açısından olduğu gibi sosyal, fiziksel, psikolojik açıdan da pek çok sorunu ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunlar, başta menşei ülkede meydana gelmekte, ardından göç edilen yerde de kısmi olarak devam edebilmektedir.

Göç olgusu, Türkiye açısından değerlendirildiğinde ülke, bulunduğu coğrafi konumu nedeniyle Ortadoğu'dan Avrupa'ya gerçekleşen birçok göçe ya ev sahipliği yapmış ya da geçiş güzergâhı olmuştur. Ancak son yıllara bakıldığında, Türkiye'nin geçiş güzergahı olmaktan ziyade pek çok göçmene ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Bu açıdan Türkiye, bir geçiş ülkesi konumundan hedef ülke konumuna gelmiştir (Karataş ve Ayyıldız, 2021, s. 495). Nitekim, BM'ye göre 2021 yılı itibarıyla Türkiye, 3,7 milyon kişi ile dünyada en çok göçmen barındıran ülkedir (UNHCR, 2021). Türkiye'nin bu kadar çok sayıda göçmen barındırmasının temel olarak üç nedeni mevcuttur. Bunlardan ilki, 2011'de Suriye'de gerçekleşen iç savaştan sonra Türkiye'nin uygulamış olduğu "açık kapı politikası" neticesinde pek çok Suriyelinin ülkeye kolayca giriş yapmış olmasıdır. İkincisi, Avrupa'ya geçmek isteyen göçmenlerin, ülkenin batı sınırında uygulanan güvenlik protokolü nedeniyle Avrupa'ya geçememesidir. Bu durum, sadece Türkiye'nin batı sınırlarında aldığı güvenlik önleminin sonucu değildir. Aynı zamanda Avrupa ülkeleri de göçmen akımlarına karşı çok sıkı güvenlik tedbirleri almışlardır. Bunun sonucu olarak Avrupa'ya geçemeyen göçmenler, Türkiye'de kalmayı tercih etmektedirler. Diğer bir neden de hem Türki Cumhuriyetlerin hem de Ortadoğu ülkelerinin Türkiye'ye karşı hissettiği kültürel yakınlıktır. Bu tür kaynak ülkelerle, etnik, dil ve dinsel ortaklığın yanı sıra, Türkiye'yi kendi ülkesinden güvenli görme durumu açısından da mülteciler, Türkiye'yi bir geçiş ülkesi yerine hedef ülke haline getirmektedirler (Alkar ve Atasoy, 2020, s. 22).

2011'den günümüze kadar gerçekleşen Suriye göçünden sonra, Taliban ve Afganistan Hükûmetinin karşı karşıya gelmesiyle, 2018 yılından bu yana Afganistanlı göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun da ya geçiş güzergahı ya da hedef ülkesi Türkiye olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Afganistanlı göçmenler, 2018 yılından bugüne kadar Türkiye'ye göç hareketliliğinde birinci sırada yer almaktadır. 2020 yılı sonu itibarıyla Türkiye'ye uluslararası koruma başvurusu yapan toplam, 31 bin 334 kişinin 22 bin 606'sı Afganistan uyruklu göçmenlerdir. Yine 2021 yılında Türkiye'de yakalanan 119 bin 868 düzensiz göçmenin 49 bin 952'si de Afganistan uyrukludur. Bu sayı ile Afganistan, yine düzensiz göç alanındaki birinciliğini korumaktadır (GİGM, 2021). Bu sayılar dışında birçok Afgan'ın ülkede çeşitli izinler ve uluslararası koruma statüsünde ya da yasa dışı bir şekilde bulunduğu da bilinmektedir. Bu bağlamda, Afganistan uyruklu göçmenlerin Türkiye'de göçmen demografisinde önemli bir yere

sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle, bu çalışmanın evrenini Türkiye’de sayıları hızla artan Afganistanlı göçmenler oluşturmaktadır.

Afganistan için göç, tarihinin her anında var olan bir olgu olup, dünyaya istikrarlı bir biçimde göçmen üreten sayılı ülkelerin başında gelmektedir (Yıldırım S. G., 2018, s. 131). Afganistan, pek çok farklı sebep dolayısıyla yıllarca kendi içerisinde kaosu ve kargaşayı barındıran bir ülkedir. Ülke, tarih boyunca öncülük ettiği göçmen üretme konusundaki istikrarını günümüzde de devam ettirmektedir. Diğer yandan, bu duruma herhangi bir şekilde çözüm üretilmediği takdirde ülkenin küresel seviyede göçmen üretmeye devam edeceği aşıkardır. Bu bağlamda, Türkiye’de sayıları giderek artan Afganistanlıların, göç sürecinde ve sonrasında yaşadıkları sorunlara odaklanmak önemlidir. Nitekim yerlerinden edilen Afganistanlıların temel gereksinimleri ile ilgili sorunları olmakla birlikte, bilmedikleri bir toplum ve o toplumun kültürü ile karşı karşıya kalmakla ilgili yaşamsal sorunları da vardır.

Bu süreçte hem göç eden toplumlar hem de göç edilen yerdeki yerel halk için dini, kültürel, etnik, sosyal birçok açıdan etkileşim mevcuttur. Kimi araştırmacılara göre, bu tür toplumsal ve kültürel unsurlar, insanların üzerinde, mekân değişikliğinden daha büyük etkiye sahiptir. İnsanlar, göç sürecinde yanlarında çok fazla somut bir şey götüremezlerken dil, din, gelenek ve kültür gibi kendilerine ait soyut birçok şeyi beraberinde götürürler. Ancak bunları gittikleri yerde uygulama ve yaşatma noktasında zorluklar yaşayabilirler. Her göç, bir kültürel çatışma, kültür şoku, yabancılaşma, uyum problemi, kimlik sorunu, asimilasyon gibi kültürel problemleri içerisinde barındırabilmektedir. Diğer yandan, göç eden her birey ya da topluluğun göç ettiği yer ile ortak değerlere, ortak dile, dine, ırka sahip olsa dahi kültürel uyum sorunları yaşaması muhtemeldir. Elbette ki her ortak nokta, bu kültürel krizleri biraz da olsa azaltabilmektedir. Örneğin, göç edilen yerin dilini bilmek, bir göçmen için büyük bir avantaj haline gelebilir ya da aynı dine mensup olmak, göçmen ile göç edilen yerde yaşayanlar arasında bir bağ oluşturabilir. Ancak göç, ortak değerler olsa bile farklı coğrafya ve yaşam deneyimlerinin yarattığı farklı kültürlerin karşı karşıya gelmesi ve etkileşimidir. Bu da hiçbir zaman sorunsuz işleyen bir süreç olmamıştır. Bu bağlamda, ortaya çıkan sorunların çözümü için, göç edilen toplumların farklı kültürleri saygıyla karşılayan çokkültürcü yapıları kadar, bu alanlarda bilgi üreten akademik çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu anlamda, özel gereksinimli bir grup olarak göçmenlerle ilgili sosyal politika ve sosyal hizmet üretmenin yanı sıra toplumsal ve

kültürel uyum programları için mesleki ve entelektüel disiplinlerden biri de Sosyal hizmettir.

Sosyal hizmet, akademik bir disiplin ve meslek olarak kültürel karşılaşma başta olmak üzere göç serüveninin tüm boyut ve süreçleriyle ilgilidir. Nitekim, sosyal hizmet, göç sorununa mikro, mezzo ve makro boyutlarda bakabilen, insanların göç edilen yere adapte olmalarını sağlayan, insanlara psiko-sosyal destek hizmetleri sunan ve onlara dokunabilen bir meslektir. Gerçekleşen göçlerle birlikte dünyada pek çok kültür bir arada yaşamak durumunda kalmaktadır. Bu çokkültürlü ortamlarda da kültürel uyum ve kimlik problemleri ortaya çıkmaktadır. Sosyal hizmetin bu sorunlu ortamların bir düzenleyicisi olarak çokkültürcü bir bakış açısı ile göç sorunlarının çözümünde yerini alması oldukça önemlidir.

Sosyal hizmet, her zaman farklılıklara, çeşitliliklere saygı duyan ve bunları zenginlik olarak özümseyen bir meslektir (Keleşoğlu ve Yıldız, 2021, s. 193-202). Nitekim çokkültürlü ortamlarda meydana gelen sorunların çözümü noktasında ihtiyaç duyulan bakış açısı da budur. Ancak günümüzde göç ile gelen kültürel farklılıklar ve çeşitlilikler pek çok toplumun büyük bir kesimi tarafından bir zenginlik olarak görülmemektedir (Ateş ve Yavuz, 2017, s. 1289-1290). Bazı toplumlarda, göçmenlere karşı ayrımcılık uygulanabilmektedir. Buna bağlı olarak göç edenler, göç edilen yerdekilere karşı kötü duygular besleyebilmekte ve göç edilen yere uyum sağlayamamaktadır. Bu tür sorunların çözüme kavuşturulabilmesi için alana hâkim bir mesleğe ve çokkültürcü bir perspektife ihtiyaç vardır.

Çokkültürcülük kavramı, farklı kültürlerin bir arada olduğu ve insanların bu farklı kültürlerle birlikte yaşarken çeşitliliği zenginlik olarak benimsediği ideal bir durumu ifade eder. Çokkültürcü bir toplum, farklı dil, din, ırk, etnik yapı vb. gibi çeşitlilikleri içerisinde barındıran, birden fazla kültürün karşılaşması ve onların karşılıklı hoşgörü içerisinde yaşaması gerektiğini savunan bir toplumdur (Özgür, 2014). Ayrımcılık karşıtı bir uygulama olan bu çokkültürcü anlayış, göç sahnesinde karşılaşılan farklı etnik, kültürel yapıları bir arada yaşatmaya çalışmaktadır (Çiftçi, 2019, s. 7-8). Bu anlayışın gelişip yaygınlaşmasına, çeşitli sosyal destek ve sosyal uyum programlarıyla katkı sağlayan ve yapısı itibarıyla ayrımcılık karşıtı olan mesleklerden biri de sosyal hizmettir. Nitekim çokkültürcü sosyal hizmet anlayışı, hizmet sunduğu birey ve grubun kendine özgü yapısını, etnik, dini ve kültürel özelliklerini hizmet planlaması sürecinde dikkate alır. Ancak homojen ya da baskın bir

kitlenin kültürel kodlarına göre kendisini yapılandırmaz. Aksine kültürel çoğulculuğa göre esnek yapılıdır.

Buradaki temel amaç, çokkültürlü bir toplumda, insanların baskı altında kalmalarını önlemek, onları güçlendirerek sosyal adaleti tesis etmektir. (Özgür, 2014). Çokkültürcü sosyal hizmet yaklaşımı ile göç eden bireylerin yaşadığı sosyal ve kültürel sorunlarının anlaşılmasına ve çözümüne önemli katkılar sağlamak mümkündür. Bu bağlamda, bu çalışmada çokkültürcü sosyal hizmet perspektifi ile Afganistan uyruklu genç göçmenlerin kültürel karşılaşma sürecini nasıl deneyimledikleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Literatürde çokkültürcü sosyal hizmet perspektifinden yazılmış kaynak sayısı oldukça azdır. Var olan çalışmalar ise genellikle çokkültürcülüğün kavramsal boyutunda yoğunlaşmaktadır. Diğer yandan, Afganistan uyruklu bireylerin gerçekleştirdiği göç hareketlerinin son yıllarda artış göstermesi ve ancak son birkaç yıldır gündeme gelmesinden dolayı literatürde bu konuyla ilgili yapılan çalışmaların sayısı oldukça az olup, daha çok Suriyeli göçmenler üzerine yapılmış çalışmalar mevcuttur. Yapılan bu çalışmada ise Afganistan uyruklu genç göçmenlerin kültürel karşılaşma sürecindeki deneyimlerinin anlaşılması hedeflenmiştir. Bunun en önemli gerekçesi ise son yıllarda gerçekleşen Afganistan uyruklu bireylerin göçünde gençlerin büyük bir paya sahip olmasıdır.

Bu bağlamda, yapılan bu çalışmada Uşak ilinde ikamet eden “Uşak Afganistanlılar Yardımlaşma Derneğine” üye olan veya ailesinden bir kişinin üye olduğu Afganistan uyruklu gençlerin kültürel karşılaşma noktasında yaşamış oldukları sorunlar ve kültürel deneyimleri ortaya koyulmuştur. Bu açıdan, bu çalışma, konu ile ilgili gelecekte yapılacak çalışmalara ışık tutacak niteliktedir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Küreselleşme çağında hız kazanan göç, tedricen çokkültürlü ortamlar oluşturmaktadır. Göç eden her bireyin özellikle kültürel olarak yaşamış olduğu problemlerin varlığı bilinmektedir. Bu problemlerin çözümünde de sosyal hizmet mesleği, sorunları çokkültürcü bir perspektif ile ele alarak minimal bir seviyeye indirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda yapılan çalışma için Afganistan uyruklu gençlerin kültürel karşılaşma noktasındaki deneyimleri önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı, göç serüveninde gençlerin görünmezliğini ortadan kaldırmak ve

Afganistan uyruklu gençler temelinde, genç göçmenlerin yaşamış oldukları sorunları anlamaktır. Gençler, ne yazık ki, yıllarca göçün görünmeyen bir kısmı olarak kalmıştır. Bu bağlamda, bu çalışma, gençleri göçte görünür kılmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın asıl amacı, Afganistan uyruklu gençlerin göç hareketiyle geldikleri toplumda yaşadıkları kültürel ve sosyal sorunları, uyum ve çatışma noktalarını, baş edebilme stratejilerini, onların bakış açılarıyla ortaya koymak ve çok kültürcü sosyal hizmet disiplini açısından değerlendirmektir.

Bu çalışmada belirlenen amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır:

- 1) Afganistan'daki aile yaşamı ile Türkiye'de ki aile yaşamı arasındaki farklar nelerdir, değişen şeyler var mıdır?
- 2) Afganistan'da kadının konumu ile Türkiye'de kadının konumu arasındaki farklar nelerdir, değişen şeyler var mıdır?
- 3) Afganistan'daki eğitim hayatı ile Türkiye'deki eğitim hayatı arasındaki farklar nelerdir, değişen şeyler var mıdır?
- 4) Afganistan'daki çalışma hayatı ile Türkiye'deki çalışma hayatı arasındaki farklar nelerdir, değişen şeyler var mıdır?
- 5) Afganistan'daki dini hayat ile Türkiye'deki dini hayat arasındaki farklar nelerdir, değişen şeyler var mıdır?
- 6) Afganistan'daki teknoloji kullanımı ile Türkiye'deki teknoloji kullanımı arasındaki farklar nelerdir, değişen şeyler var mıdır?
- 7) Afganistan uyruklu bir gencin sosyal hayatı nasıldır? Değişen şeyler var mıdır?
- 8) Afganistan kültürü ile Türk kültürü arasında kılık-kıyafet, yeme-içme kültürü farklılıkları var mıdır? Değişen şeyler var mıdır?
- 9) Afganistan uyruklu bir gencin boş zamanlarını değerlendirmesi nasıldır? Değişen şeyler var mıdır?
- 10) Afganistan uyruklu bir gencin sosyal hizmet açısından farkındalığı nasıldır? Değişen şeyler var mıdır?

11) Afganistan uyruklu bir gencin Türkiye'ye ilk geldiğinden bugüne kadar karşılaştığı kültürel zorluklar nelerdir?

12) Afgan uyruklu bir gencin Türkiye'ye ve Uşak iline uyum sağlama süreci nasıldır?

13) Afganistan uyruklu bir gence kültürel olarak uyum sağlama sürecinde ne gibi sosyal hizmetler sunulmaktadır?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Yüzyılımızda göçün artış göstermiş olması, gençlerin de göçten oldukça fazla etkilenmesi, gençlerin göçü üzerine yapılan çalışmaları değerli kılmaktadır. Çünkü tüm göç demografisi içinde genç nüfus, en büyük paya sahiptir. TÜİK'in 2014-2019 yılları arasında yapmış olduğu "Türkiye'de ikamet etmeye başladığı yıla, cinsiyete ve yaş grubuna göre yabancı uyruklu nüfus" çalışmasına bakıldığında 15-19 yaş ve 20-24 yaş grubunun, önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Özellikle 20-24 yaş grubu, 2015, 2017, 2018 yılları arasında gerçekleşen göçlerdeki en kalabalık gruptur. 2016 ve 2019 yıllarında ise bu grup, ikinci kalabalık grup, 2019'un sonunda yapılan çalışmada ise 185.499 kişi ile yine ikinci en kalabalık grup konumundadır (TÜİK, 2019). Buna rağmen, göçün gençler üzerindeki etkisi ile ilgili çalışmaların ve göçü çokkültürcü sosyal hizmet perspektifi üzerinden değerlendiren çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bu bağlamda, yapılan bu çalışma, göçü bu alanlarla ilişkilendirerek ele aldığı için önem arz etmektedir. Diğer yandan, Türkiye literatüründe Afganistan uyruklu gençler bağlamında yapılan çalışmaya rastlanmaması, göçmenler arasında kitlesel olarak geniş bir yere ve öneme sahip olan bu grubun çok fazla akademik çalışma konusu yapılmaması, bu çalışmayı özgün kılmaktadır.

1.4. ARAŞTIRMANIN SAYILTILARI

Afganistan'dan göç eden gençlerin Türkiye'de kültürel açıdan pek çok problemle karşılaştığı, kültürel karşılaşma noktasında problem yaşadıkları varsayılmıştır.

Afgan ve Türklerin gelenek, görenek, etnik köken, dil, yenilen yemekler, giyilen kıyafetler, yaşam tarzları oldukça farklıdır. Nitekim bu farklılıklardan dolayı, Türk kültürü ile Afgan kültürünün karşı karşıya gelmesi ile göç eden bireylerin farklı kültürel süreçleri deneyimleyecekleri varsayılmıştır.

Araştırmacı tarafından yöneltilen soruların, Afganistan uyruklu genç bireyler tarafından içtenlikle, doğru ve samimi bir şekilde yanıtlandığı varsayılmıştır.

1.5. ARAşTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmada gerçekleştirilen uygulama çalışması, 2022 yılı Nisan ayı ile sınırlıdır.

Araştırma, “Uşak Afganistanlılar Yardımlaşma Derneği” ne  ye olan ya da bir aile ferdi  ye olan gençler ile sınırlıdır.

Araştırmacının Afgan dilini bilmemesi, gerektiği yerde tercüman kullanmış olması, çalışma bağlamında bazı kavramsal farklılıklar yaratabilmesi açısından bir sınırlılıktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde “Çokkültürcü sosyal hizmet perspektifinden göç ve kültürel karşılaşma: Uşak’ta yaşayan Afganistan uyruklu gençler” adlı tez çalışmasının kavramsal ve kuramsal çerçevesine değinilmiştir.

2.1. GÖÇ VE TEMEL KAVRAMLAR

Göç, genel anlamda içerisinde karşıtlıkları barındıran ve bu karşıtlıklardan ortaya çıkan, içinde pek çok “daha” ların olduğu bir olgudur. Nitekim göç, daha çok dezavantajlı olan yerlerden dezavantajı az olan ya da hiç olmayan yerlere, iş fırsatı olmayan yerlerden iş fırsatı daha çok olan yerlere, daha fazla özgürlüğe, daha fazla sosyo-kültürel yaşama, daha fazla güvenliğe kısacası birçok açıdan daha iyi fırsatlara doğru (Şemşit, 2018, s. 276) süreli veya süresiz, düzenli veya düzensiz pek çok farklı şekilde gerçekleşen, mekân değişikliğine dayanan bir harekettir. Bir başka deyişle göç, sosyal olarak eğitim, sağlık; ekonomik olarak iş imkânı, geçim sıkıntısı, yoksulluk; siyasi olarak savaşlar, terörizm, mübadele ve doğal olarak; kuraklık, doğal afetler gibi nedenlere dayanan bir yerleşim yerinden daha iyi bir yerleşim yerine doğru gerçekleşen bir harekettir.

Dolayısıyla göç, yukarıdaki tanımda da görülebileceği gibi coğrafya, siyaset, psikoloji, sosyoloji, ekonomi, tarih, demografi vb. gibi pek çok farklı bilim dalının ilgi alanına girmektedir (İçduygu ve Sirkeci, 1999). Bu açıdan göçün tanımı, sebebi, sonucu ve çözümü farklı bilim dallarının multidisipliner çalışmasıyla ortaya konulabilir. Buna göre her bilim dalı, göç olgusunun farklı boyutlarını gündemine almaktadır. Bazı alanlar, göç hareketinin sebeplerine odaklanırken; bazı alanlar sonuçlarına, bazıları da tarihi ve toplumsal boyutlarına odaklanmaktadır. Ayrıca göç, insanlık tarihinin her döneminde az ya da çok yaşanan bir sosyal hareketlilik olduğu için dinamik bir yapıya sahiptir.

Tarihsel olarak, göçün süreklilik arz ettiği ve dönem dönem sayısal ve oransal olarak arttığı gözlemlenmiştir. Ancak günümüz dünyasında, küresel hareketliliğin artması, bir yerden bir yere gitmenin günden güne kolaylaşması, insanların iletişim araçlarıyla dünyanın birçok yeri hakkında az ya da çok bilgi sahibi olabilmesi ve modernizmin paradigmasında kapitalizmin kendine geniş bir yer bulması gibi nedenlerden dolayı, göç hareketliliğinin daha da hızlandığı görülmektedir. Nitekim Castles ve Miller da (2008) yaşadığımız bu çağı “göçler çağı” olarak adlandırmaktadır (Castles ve Miller, 2008).

Bu çağda yaşanan göçlerin sayılarına ve dünya nüfusuna oranına bakıldığında da bu görüş desteklenmektedir. Dünya Göç Örgütü'nün (IOM) 2022 göç raporuna göre 2020 yılında, dünyada aktif olarak kayıtlı olduğu ulus dışında başka bir ulusta yaşayan göçmen sayısının 281 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Bu sayı, dünya nüfusunun %3,6'sına tekabül etmektedir. Buna göre, yaklaşık olarak, dünyadaki her 30 kişiden 1'i göçmen durumundadır. Aynı raporda, Dünya Göç Örgütü (IOM), COVID-19 kısıtlamaları sebebiyle bu sayının tahmin edilenden daha az olduğuna da değinmektedir. Bu demek oluyor ki, COVID-19 kısıtlamalarının kalkmasının ardından, göç etmeyi bekleyen pek çok göçmen bulunmaktadır. Nitekim pandemi sonrası normal projeksiyon hesaplamalarının üzerinde küresel bir göç hareketi daha gözlemlemek mümkündür (McAuliffe ve Triandafyllidou, 2022). Dünya Bankası'nın (IOM) 2018 yılındaki raporuna göre ise, iklim etkisinden dolayı sadece sahra altı denilen bölgeden 2050 yılına kadar ya kendi ülkeleri içinde ya da ulus-ötesi olmak üzere 143 milyon insanın göç edebileceği tahmin edilmektedir (World Bank, 2018). Sosyal, ekonomik, siyasi nedenler hariç, sadece doğal nedenlerden ve sadece belli bir bölgeden gerçekleşmesi muhtemel olan tahmini göçmen sayısı, 143 milyondur. Diğer siyasi, sosyal, ekonomik nedenler ve diğer bölgeler de tahminlere dahil edildiğinde, gelecekte küresel manada daha büyük göç hareketlerinin ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Küreselleşmenin yanı sıra, teknolojinin gelişmesi, dünyanın belli bölgelerinin refah düzeyinin göç edenlerin yaşamış olduğu bölgelerden daha yüksek olması, insanların daha yaşanabilir bir yaşam talebinde bulunması gibi nedenler, göç olgusuna her ne kadar farklı bir boyut kazandırmış olsa da geçmişte gerçekleşen göçlerde olduğu gibi siyasal olaylar, savaşlar, terörizm, kuraklık vb. gibi geleneksel nedenler de aynı ölçüde göçler meydana getirmeye devam etmektedir (Günay, Atılgan ve Serin, 2017, s. 38-39). Teknoloji, refah, daha iyi sosyal ortam gibi nedenlerden dolayı gerçekleşen göçler, genellikle gönüllülük esasına dayalı, bireysel ya da aile gibi küçük gruplar halinde, düzenli bir şekilde gerçekleşen göçlerdir. Ancak temel ihtiyaçların çeşitli nedenlerden dolayı karşılanamadığı, savaş, terör gibi siyasi olaylardan dolayı can ve mal güvenliğinin bulunmadığı, deprem, sel, kuraklık gibi zorlayıcı doğal felaketlerin yaşandığı coğrafyalarda çoğunlukla zorunlu göç hareketleri meydana gelmektedir. Zorunluluk içeren bu göçler ise düzensiz ve kitlesel hareketler olduğu için uluslararası sorunlara zemin hazırlamaktadır.

Nitekim, düzenli göç edenlerin sayısı düzensiz göç edenlerin sayısına göre oldukça fazladır ancak devletlerin sorun olarak gördüğü göç türü uluslararası ve düzensiz olarak gerçekleşen göçlerdir (Koser, 2016, s. 16-17). Düzensiz göç, kaynak, transit ve varış olarak adlandırılan ülkelerin izinleri veya kuralları dışında meydana gelen göç hareketlerine verilen isimdir (IOM, 2009, s. 26). Kaynak ülkeden izinsiz bir çıkış ile başlayan bu serüven, bireylerin transit ülke veya ülkelere izinsiz bir şekilde geçmesiyle ve varış ülkesinde de bu ülkenin normlarını yerine getirmeden yaşamını sürdürmesiyle ya da bireylerin izinsiz bir girişten sonra orada kalma süresinin bitmesine rağmen yaşamaya ya da çalışmaya devam etmesiyle gerçekleşebilmektedir. Kısacası düzensiz göç, “yasadışı göç” tür. Bu şekilde göç eden kişilere de düzensiz göçmen ya da yasadışı göçmen denilmektedir. Castler ve Miller’e (2008) göre sadece Avrupa’nın Kuzey kesimine yılda 250.000-300.000 insan, yasadışı olarak göç etmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 8-9). Düzenli göç ise kaynak, transit ve hedef ülkelerin normları çerçevesinde yasal yollarla gerçekleşen, meşru göç türüdür. Bu göç türünde devletler arasında herhangi bir kuralızsızlık yoktur ve genellikle gönüllüğe dayalıdır. Buna göre düzenli göç, “menşe ülkeden çıkışı ve ev sahibi ülkeye seyahati, transit geçişi ve girişi düzenleyen kanun ve yönetmeliklere uygun olarak insanların olağan ikamet yerinden yeni bir ikamet yerine gitmeleri” (IOM, 2009, s. 88) olarak tanımlanmaktadır.

Günümüzde ise, uluslararası göç kavramı, göç olgusuyla ilgili tartışmaların merkezindedir. Nitekim bu kavram, 18. ve 19. yüzyıl içerisinde ulus-devlet anlayışının ortaya çıkmasıyla gündeme gelen bir kavramdır. II. Dünya savaşının ardından pek çok devlet, bugünkü sınırlarını oluşturmuştur. Uluslararası göç kavramı da bu çerçevede şekillenmiştir. Ulus devletler, belirlediği sınırlar içerisinde kalanları kendi vatandaşı olarak görürken, bunun haricinde dışardan gelenleri de yabancı olarak değerlendirmişlerdir (Karataş ve Ayyıldız, 2021, s. 495). Yani bu kavram, kişinin kayıtlı olduğu ülkesinin dışında, başka bir ülkenin sınırlarına girmesi anlamına gelmektedir. Bu şekliyle, bir dış göçtür (IOM, 2009). Yaşadığımız yüzyılda konumu itibarıyla Türkiye başta olmak üzere pek çok ülkenin en çok karşı karşıya kaldığı göç türünü, bu göç oluşturmaktadır. Uluslararası göç, son yıllarda daha çok zorunlu olarak gerçekleşmektedir ve asıl problem de burada başlamaktadır. Nitekim uluslararası göç ederek sığınma başvurusunda bulunulduğunda olumlu yanıt alan kişi sayısı, toplam uluslararası göçmen sayısının sadece 10 da 1’i dir. Yani ülkesini çeşitli nedenlerden

dolayı terk eden her 10 kişiden 9'u kendini ait ve güvende hissedebilecek başka bir ülke bulamamıştır (Karaca, 2013, s. 27).

Lewis (1966), uluslararası göç kavramının gelişmekte olan ya da gelişmiş ülkelerin ücretlerinin diğer ülkelere göre farklı olmasından kaynaklandığını ifade etmektedir (Lewis, 1966, s. 98). Fakat bu görüş, uluslararası göçü, ekonomik düzleme indirgemektedir. Siyasi, sosyal, demografik vb. sebepler dolayısıyla gerçekleşen uluslararası göçleri hiçe saymaktadır. Nitekim, yaşadığımız çağda gerçekleşen uluslararası göçlerin temelinde siyasi olaylar, iç savaşlar, terörizm vb. sebepler dolayısıyla menşei ülkeye duyulan güvensizlik yatmaktadır. Afganistan'dan ve Suriye'den Türkiye başta olmak üzere birçok farklı ülkeye gerçekleşen göçler, uluslararası göçe örnektir. Uluslararası göçmen üretiminde son yıllarda ilk iki sırada yer alan bu ülkelerin insanları, yaşamış oldukları ülkelerdeki siyasi nedenlere dayanan iç olaylardan dolayı uluslararası göç etmek zorunda kalmaktadırlar. Dünya Göç Raporu'na (2010) göre göçler eğer bu şekilde devam ederse, 2050 yılında küresel seviyede toplam uluslararası göçmen sayısının 405 milyon olacağı tahmin edilmektedir (IOM, 2010). Bu sayılar da uluslararası göçün önemini ortaya koymaktadır.

Göçler, oluşum nedenleri açısından değerlendirildiğinde, esas olan gönüllülük ve zorunluluktur. Gönüllü göç, göç eden kişinin şahsi iradesiyle iyi bir eğitim, sağlık, ücret, kariyer vb. gibi nedenlerden dolayı bir yerden başka bir yere gitme hareketidir. Bunun temelinde çekici faktörler yatmaktadır. Bunun tam zıttı olan zorunlu göç, göç eden kişinin kendi iradesi dışında bulunduğu yeri terk etmesi için yapılan baskı sonucu gerçekleşen göçtür. Savaşlar, dini-etnik ya da siyasi baskı, yaşanan yerde istikrarsızlık, temel ihtiyaçlardan yoksunluk, güvensiz bir ortam, doğal afetler, işsizlik vb. birçok sebep kişileri zorunlu göçe maruz bırakmaktadır ve bunların hepsi itici faktörlerdir (Hopyar, 2016). Bunun yanı sıra göç kavramı, daha pek çok farklı şekilde kategorize edilebilmektedir. Ancak yapılan çalışma açısından bu kadarı yeterli olacaktır.

Göç kavramının farklı kategorilere ayrılması, göç eden insanlar arasında da farklı statüler, farklı adlandırmalar, farklı hukuki sonuçlar oluşturmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde çalışmanın konusunu oluşturan Uşak İlinde yaşayan Afganlı göçmenlerin göçü, uluslararası, zorunlu, düzensiz ve kitlesel göç kategorisine girmektedir. Afgan göçünün, son 40-50 yılı içeren göç tarihi açısından özel bir konumu

vardır. Afganistan bu süreçte, sürekli iç karışıklıklar ve siyasi gerilimler yaşamış; bu durumun sosyal yansıması ise göç şeklinde gerçekleşmiştir. Uzun yıllar dünyadaki toplam göçmenler içindeki oran açısından Afganistanlı göçmenler, ilk sıralarda olmuştur.

2.1.1 Afgan Göçü

Afganistan, kuruluşundan bugüne siyasal, politik veya ekonomik pek çok problem ile karşı karşıya kalan, dünyaya istikrarlı şekilde göçmen üreten bir ülke konumunda olmuştur. Özellikle, yaklaşık son 40 yıla bakıldığında meydana gelen savaşlar ve iç karışıklıklar ülkeyi sürekli göç olgusu ile karşı karşıya getirmiştir (Bayazidi, 2016). Ülkede bir türlü güven ortamı oluşturulamamış, eğitim, sağlık, ekonomik vb. hizmetler halka verilememiştir. Yani, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık, Afgan göçünü istikrarlı hale getirmiştir.

Afganistan halkının göçünü tarihsel açıdan ele alacak olursak; 1979 öncesinde genellikle göçler, İran ve Pakistan'a doğru gerçekleşmiştir (Kuschminder ve Dora, 2009). Bunun temelinde ekonomik dengesizlik, ülkelerin Afganistan'a komşu olması, dinsel-mezhepsel benzerlikler, kültürel yakınlık ve doğal afetler yatmaktadır. Örneğin 1973 petrol krizi ile büyük göç hareketleri meydana gelmiştir. Birden yükselen petrol fiyatları ve işçiye duyulan ihtiyaçtan dolayı Afganistan'dan komşu ülkeler başta olmak üzere, Orta Doğu ülkelerine yasal göçler gerçekleşmiştir. (Kronfeld, 2008). Aslında bu dönemde, yani 1979'a kadar Afganistan hem siyasi hem de ekonomik açıdan gelişmemiştir. Geri kalmışlık ve gelişememe durumu da günümüze kadar devam etmiş, bu durum da gerçekleşen göçlerin asıl nedenlerini oluşturmuştur.

1979-1992 arasına gelindiğinde ise Afganistan, bu dönemde, 1989'a kadar Sovyet işgaline maruz kalmıştır. Bu yıllar arasında, birçok ülkenin çatışma noktası Afganistan olmuş ve ülkede büyük gruplaşmalar meydana gelmiştir. 10 yıl süren işgalden ve gruplaşmalardan dolayı, ülkenin üçte biri göç etmiştir. 1990'da Sovyet işgalinden sonra bir de büyük bir kuraklık meydana gelmiş ve en fazla göçmen, 6,2 milyon kişi ile bu dönemde göç etmiştir (Yıldırım S. G., 2018, s. 135). Bu yıllar arasında ülke dışına göç edenler, büyük zorluklar yaşamış, göç etmeyenler de ya ölümle karşı karşıya kalmış ya da ülke içinde mekân değiştirmek zorunda kalmıştır.

1992-2001 yılları arasında ise kendini mücahit olarak adlandıran Taliban adlı bir grup ülke yönetimine el koymuştur. Pek çok Afgan, Taliban'ın sert yönetiminden

dolayı ülkeyi terk etmiştir. Ancak bu dönemde, diğer dönemlerden farklı olarak artık komşu iki ülke Pakistan ve İran, Afganistanlı göçmenlere sıcak bakmamıştır. Bu sebep dolayısıyla Afganistan halkı, göçlerini daha çok batıya doğru gerçekleştirmek zorunda kalmış ve bu süreç, Taliban ülkede varlığını koruduğu sürece devam etmiştir (Şeyhanlıoğlu, 2008). 2000’li yıllardaki Suriyeli göçüne kadar Afganistan, dünyada göçmen üretme konusunda birinci sırada yer almıştır.

2001 ve sonrası göç hareketliğine gelindiğinde, 11 Eylül 2001 yılında gerçekleşen terör saldırıları, dünyanın dikkatini Afganistan’ın üzerine çekmiş, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere, Afganistan’a askeri müdahalede bulunmuştur (Topal, 2005). Bu müdahalenin ardından da Taliban hükümeti yıkılmış, ancak ne istikrar sağlanmış ne de yoksulluk, güvensizlik vb. sorunlar ortadan kalkmıştır. Nitekim, bu dönemde ülkeye dönen göçmenler ya ülke içerisinde ya da ülke dışına tekrar göç etmek zorunda kalmıştır. 2021 yılına kadar ülke, ABD ve NATO himayesinde desteklenen merkezi hükümet yönetiminde kalmıştır. Ancak bu desteklemede kronikleşen Afgan hükümetleri istikrarsızlığının ve Afgan göçünün önüne geçememiştir. Yaklaşık 20 yıllık sürenin sonunda da ABD ve NATO ülkeden çekilme kararı almıştır. Bunun sonucu olarak, ülkenin belli kısmını zaten ele geçiren Taliban, bu çekilme ile birlikte ülkeyi tamamen ele geçirmiştir (Köroğlu, 2021, s. 81-82). Afganistan halkı da eski tecrübelerine dayanarak Taliban’ın radikal yönetim biçimini bildiği için tekrar ülkeyi terk etmeye başlamıştır. Gelişen Avrupa ülkelerinin çekiciliği ve iki yakın komşu olan Pakistan’ın ve İran’ın 2001’den beri devam eden sert tavrı nedeniyle göçler, batıya doğru gerçekleşmeye devam etmiştir (Arınç, 2018, s. 1469-1471). Bu göç hareketinden de birçok dönemde olduğu gibi bu dönemde de en çok etkilenen ülkelerin başında Türkiye gelmektedir.

Sonuç olarak Afganistan için göç olgusu kronik bir hal almıştır. Ülkede insanlar, farklı dönemlerde yaşamış oldukları çeşitli sebepler dolayısıyla sürekli göç etmek durumunda kalmıştır. 1990’lara kadar komşu iki ülke Pakistan ve İran’ a göçmenler tarafından gerçekleşen göçler, bu yıllardan sonra iki ülkenin tutum ve politikalarından dolayı değişmiş, göçmenlerin kendilerine yeni güzergâh ve hedefler belirlemesiyle sonuçlanmıştır. Göçmenler tarafından gerçekleştirilen bu hedef ve geçişler, genellikle Türkiye ve Avrupa’nın içerisinde olduğu batıya doğru akmaya başlamıştır. Nitekim 2001 yılı içerisinde Afgan göçmenlerin sığınmak için başvuru yaptığı ülke sayısı, 77 olup; bu sığınma başvurularının %80’inden fazlası AB

lkelerine olmuştur (Kahraman, 2017, s. 142). Yani 20. yüzyılın sonlarına kadar komşlara doğru gerçekleşen goler, 21. yüzyılın başlarından sonra Türkiye ve AB'ye doğru olmuştur (Obayd, 2020). Bundan dolayı da Türkiye için Afganistan uyruklu bireylerin go, önemli bir hale gelmiştir.

2.2. HUKUKSAL STATÜ TANIMLARI

Bu bölümde go sürecinde go edenlere verilen çeşitli hukuki statüler açıklanmıştır. Hukuksal statüler, bir ülkedeki gomenlere yönelik resmi makamların tutumlarına esas olması açısından önemlidir. Buna göre gomen, mülteci, sığınmacı vb. kavramlar farklı hukuksal statülere işaret etmekte olup; çalışma, ülkede kalma, sınır dışı edilme vb. işlemler bu statüler çerçevesinde tesis edilmektedir.

2.2.1. Mülteci

Mülteci kavramı, günümüzde go olgusunda belirsizliğe sahip kavramların başında gelmektedir. Bu durum, go olgusunda olduğu gibi, mülteci kavramında da çeşitli kurumlar, yapılan uluslararası sözleşmeler, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) gibi çeşitli ulus üstü kuruluşlar tarafından farklı şekilde tanımlanmasından kaynaklanmaktadır.

Ancak en kapsamlı ve hala ana kaynak olarak kabul gören tanım, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme'de geçen mülteci tanımıdır. Bu tanıma göre mülteci:

“1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeni ile yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen veya zulüm korkusu nedeniyle buraya dönmek istemeyen kişi.” (BMMYK, 2016) olarak ifade edilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti de 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde geçen tanımı kabul etmektedir. Ancak taraf devletler arasında yapılan bu sözleşmede çeşitli sınırlamalar mevcut olup; bu da mülteci statüsünün kapsamını daraltmaktadır. İlk olarak getirilen sınırlama, tarihsel açıdan dar bir zamanı kapsamasıyla ilgilidir. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre, 1 Ocak 1951 yılından sonra kimse mülteci statüsünde olamayacak

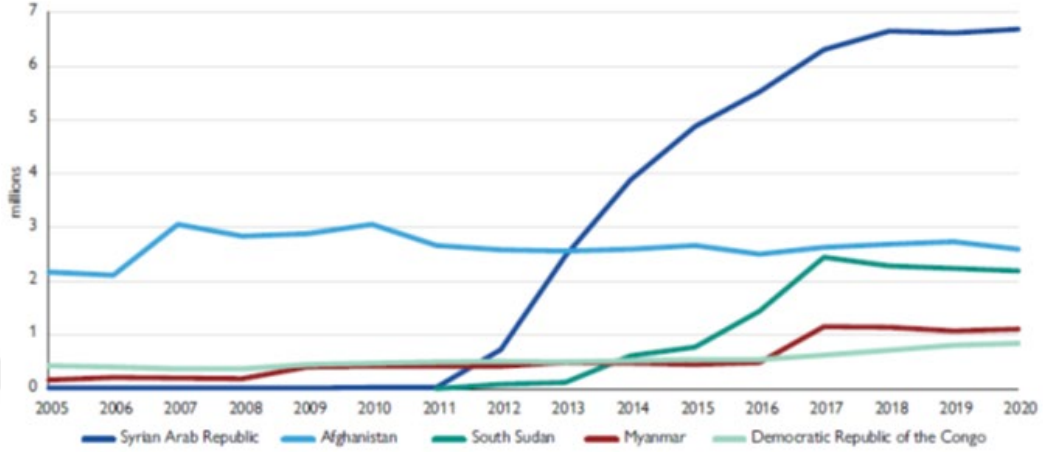
olup; mülteci kavramı 1 Ocak 1951 öncesi olaylar sebebiyle tanımda geçen sebepler dolayısıyla göç edenleri kapsamaktadır. Bu tarih ile yapılan sınırlamanın yanı sıra, diğer bir kıstas ise, bu kapsama girecek yani mülteci statüsü ile korunacak kişilerin sözleşmeye göre Avrupa vatandaşı olması gerektiğinin belirtilmesidir (Odman, 1995, s. 38-39). Kısacası ilk olarak 1951’de BMMYK’ nin yaptığı tanıma göre mülteci statüsü, 1 Ocak 1951 yılı öncesinde tanımda belirtilen sebepler çerçevesinde sadece Avrupa’dan göç edenlere verilen statüdür. Ancak, 1967 yılında yapılan ek protokol ile bu iki kısıtlama ortadan kaldırılmıştır. Fakat sözleşmedeki taraf devletler, tarihsel sınırlamanın kaldırılmasını kabul etmesine rağmen; 1967 Ek Protokolü coğrafi olarak getirilen sınırlamayı kaldırmama hakkı vermiştir. Türkiye başta olmak üzere birçok taraf devlet de bu hakkı kullanmış ve sadece Avrupa’dan göç edenleri mülteci statüsüne almıştır. Yani göç eden birinin Türkiye Cumhuriyeti içinde mülteci statüsünden yararlanabilmesi için Avrupa menşei ülkelerin birinden göç etmesi gerekmektedir.

1967 Ek Protokolü’nü, 190 ülke içerisinde Türkiye dahil olmak üzere 140 ülke imzalamıştır. Bu antlaşmaya göre, taraf devletler, sözleşmede geçen kapsam dışı durumlar hariç hiçbir mülteciyi geri göndermeyecektir. Bu çerçevede mülteci statüsüne sahip olanlar, bu statüye sahip olmayanlara göre daha iyi yaşam sürmektedirler (Castles ve Miller, 2008, s. 144-145). Nitekim, hem net ve yasal bir statüye sahip olmaları hem de BMMYK’ i gibi saygın ve güçlü bir kuruluş tarafından koruma altına alınmaları ve desteklenmeleri, mültecilere diğer statülere göre oldukça özel bir konum sağlamaktadır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin (BMMYK) 1995 yılındaki verilerine göre, küresel seviyede mülteci sayısı, 1975’te 2,4 milyon, 1985’te 10,5 milyon, 1990’da 14,9 milyondur (UNHCR, 1995). BMMYK’nin 2018 verilerine göre ise tüm dünyada zorla yerinden edilen kişi sayısı 70,8 milyondur. Bu sayı içinde mülteci statüsünde olan kişi sayısı 25,9 milyondur. Günümüzde ise zorla yerinden edilen kişi sayısı 82,4 milyondur. Bu sayının 26,4 milyonunu yine mülteciler oluşturmaktadır (UNHCR, 2021). Bu sayılardan da anlaşılacağı gibi zorla yerinden edilme ve mülteci sorunu, günden güne hem sayısal olarak artış göstermekte hem de etki alanını genişletmektedir.

Nitekim BM’nin 2022 raporunda, mültecilerin sayıları üzerine yayınlamış olan 2005-2020 yılları arasını kapsayan “ilk beş menşei ülkeye göre mülteci sayısı

grafiğine” ve yine aynı yılları kapsayan “mültecilere ev sahipliği yapan ilk beş ülke” ye bakıldığında hem dünyadaki mülteci sorununu hem de Türkiye’nin mültecilerin hedefi olması bakımından yıllar içinde değişen rolünü anlamak mümkün hale gelecektir.

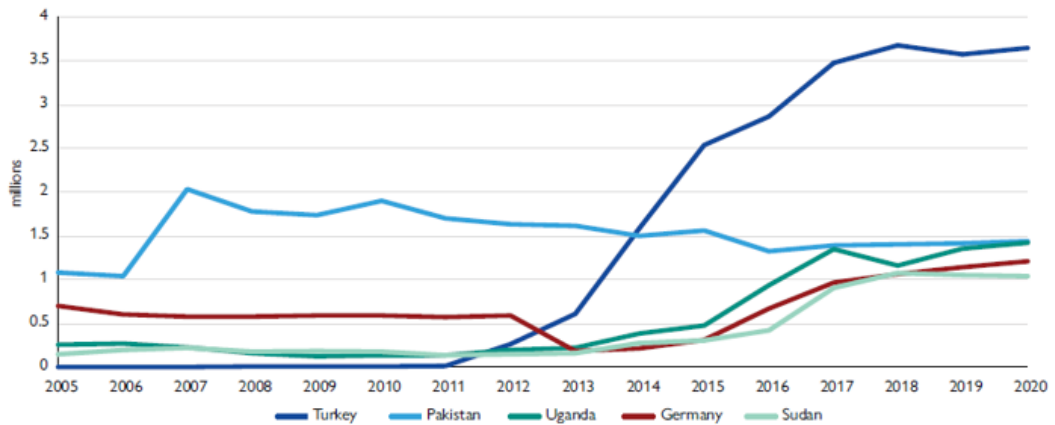

Kaynak: UNCHR, n.d.a (23 Haziran 2021 tarihinde erişildi)

Not: Güney Sudan 2011 de bir ülke oldu.

Şekil 1: İlk Beş Menşe Ülkeye Göre Mülteci Sayısı, 2005–2020 (Milyon)

Şekil 1’e bakıldığında dünyaya mülteci üreten ilk beş ülke görülmektedir. Afganistan, uzun yıllar mülteci üreten ilk ülke konumunda olmuş ancak 2011’de Suriyeli mülteci sayısının yukarı yönlü artışından sonra 2013 yılında birinciliği Suriye’ye bırakmıştır. Ancak şekilde de görüldüğü gibi Afganistan, küçük dalgalanmalar haricinde mülteci üretme noktasındaki istikrarını sürdürmektedir. Şekil (UNCHR, 2022).

Kaynak: UNCHR, n.d.a (23 Haziran 2021 tarihinde erişildi)

Şekil 2: 2020 İtibariyle İlk Beş Ev Sahibi Ülkeye Göre Mülteci Sayısı

Şekil 2 incelendiğinde, dünyada en çok mülteciye ev sahipliği yapan ilk beş ülke görülmektedir. Türkiye'deki mülteci sayısı 2011 yılına kadar normal seyrinde devam etmiştir. Ancak Suriyeli mülteci sayısının artmasıyla Türkiye'de de bir artış gözlemlenmiş ve 2014 yılı itibarıyla en çok mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumuna gelmiştir. Bu artış, 2020 yılına kadar istikrarlı bir şekilde devam etmiştir (UNCHR, 2022). 2022 yılına gelindiğinde de durum pek farklı değildir.

Türkiye'nin Afganistanlı göçmenler ile yoğun bir şekilde karşılaşması ise 2000'li yıllarda olmuştur. Afganistanlıların yıllarca göç ettiği iki ülke İran ve Pakistan iken 2000'li yıllara gelindiğinde, Afganistan'a komşu bu ülkeler, artık Afganistan'dan göçmen kabul etmeyeceğini açıklamış ve göç edenlere karşı sert bir tavır uygulamaya başlamıştır. Bu nedenle, artık Afgan göçmenlerin güzergahı ve hedefi batıya doğru kaymaya başlamıştır (Arınç, 2018, s. 1470). Bu akımdan da etkilenen ülkelerin başında hem coğrafi açıdan Avrupa yol güzergahı üzerinde olması hem de reddeden iki komşu ülkeden sonra diğer bir yakın ülke olması açısından, Türkiye olmuştur.

Türkiye, BM'nin yayınlamış olduğu 2021 tarihli rapora göre resmi olarak 3,7 milyon mülteci barındırmaktadır (UNHCR, 2021). Nitekim, Türkiye'nin uygulamış olduğu statü tanımlarına göre göç edenler, Afganistan veya Suriye gibi şiddetin ve zulmün olduğu yerlerden gelmelerine rağmen Avrupa dışından oldukları için mülteci statüsü kapsamına dahil olamamaktadırlar. Bu durumda, göç edenlerin Türkiye'de statü sorunu ortaya çıkmıştır. Türkiye, bu sorunu ve 1967 ek protokolünde belirttiği coğrafi çekinceyi “Şartlı Mülteci” statüsü ile aşmaya çalışmıştır.

2.2.2. Şartlı Mülteci

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne göre Şartlı Mülteci:

“ Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırk, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade eder. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir. Türkiye, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesini, 1. maddesindeki mekân bakımından öngörülen seçme hakkını kullanarak “Coğrafi Kısıtlama” ile kabul etmiştir. Buna göre

şartlı mülteci; Avrupa dışında meydana gelen olaylar nedeniyle, mülteci tanımındaki şartlara haiz olduğunu iddia ederek, üçüncü ülkelere iltica etmek üzere Türkiye’den uluslararası koruma talebinde bulunan kişi” (GİGM, 2021) olarak tanımlanmaktadır.

Şartlı mülteci statüsü, Türkiye’nin taraf devlet olduğu 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Ek Protokolü’nde yer alan mülteci tanımını coğrafi olarak karşılamaması dışında, her açıdan bu tanıma uyan, sözleşmede geçen nedenlerden dolayı göç edenlere verilen statüdür. Yani, 1951 Cenevre Sözleşmesinde belirtildiği şekilde, Türkiye’ye Avrupa’dan göç edenlere ‘mülteci’, Avrupa dışından göç edenlere ise ‘şartlı mülteci’ statüsü verilmektedir.

Göç akışı genelde Avrupa’dan Türkiye’ye değil de diğer ülkelerden Türkiye’ye ya da Avrupa’ya doğru olduğu için şartlı mülteci sayısı, mülteci sayısından oldukça fazladır. Şartlı mülteci statüsünde olan bir kişinin amacı, BMMYK aracılığıyla mülteci olabilecekleri üçüncü bir ülke bulmaktır. Türkiye, üçüncü bir ülke bulana kadar topraklarında barındırdığı göçmenlere şartlı mülteci statüsü vermektedir (Keskin, 2019, s. 388-425).

Buna ek olarak, hukuksal açıdan şartlı mülteci statüsüne bakıldığında, bazı temel farklılıklar görülmektedir. Örneğin mülteci statüsünde olan birisi çalışma, seyahat veya yerleşme gibi bazı haklara sahipken, şartlı mülteci olan birisi için bu haklara erişim, pek kolay değildir. Bu durum da şartlı mülteciler için bir mağduriyet oluşturmaktadır. Şartlı mülteciler için bu dezavantajlı durumun en kısa sürede kaldırılması ve üçüncü bir ülkeye yerleştirilmesi gerekmektedir. Üçüncü bir ülkeye yerleştirme işinde Türkiye’de yetkili ve destek olan kurum BMMYK ’nin Türkiye’deki ofisleridir. (Keskin, 2019, s. 388-425) BMMYK ’nın 2018 verilerine göre bu ofise ulaşanların %47’si Afgan, %39’ü Irak ve %14’ü ise başka ülkelerin vatandaşlarıdır (UNHCR, 2018). Bu verilere bakıldığında da çalışmanın evrenini oluşturan Afganistanlıların yine birinci sırada olduğu görülmektedir.

2.2.3. Sığınmacı

Sığınmacı kavramı, Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimler Sözlüğüne göre:

“Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi” olarak

tanımlanmaktadır. Bu bekleyişin sonucuna göre, “olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler temelinde ülkede kalma izni verilmemişse, bu kişiler ülkede düzensiz veya kanuna aykırı bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler.” (IOM, 2009, s. 88).

Buna tanıma göre, sığınmacı kavramı aslında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun (YUKK) 1994’de yürürlüğe girmesiyle şartlı mülteci kavramıyla aynı anlamı ifade eder hale gelmiştir. Yani Türkiye’nin uygulamış olduğu tanım çerçevesinde, dünün sığınmacısı bugünün şartlı mültecisidir.

Sığınmacı kavramı, dış göç hareketiyle yer değiştiren bir kişinin, mülteci, ikincil koruma, geçici koruma gibi statülere erişmeden önceki ilk safhadır, denilebilir. Nitekim sığınmacı statüsünde olan bir kişinin amacı da şartlı mülteci de olduğu gibi mülteci olabilmektir. Yani sığınmacı, mülteci olabilmek için başvuran ve sonuç belli olana kadar geçen zaman süresinde o kişiye verilen statüdür. Bu tanımdan da çıkarılacağı gibi her mülteci, belli süre sığınmacı olmuş ardından mülteci statüsü kazanmıştır. Ancak her sığınmacı mülteci değildir yani mülteci statüsüne erişememektedir. Bekleme süresinin sonunda mülteci statüsü başvurusu olumsuz olduğunda sığınmacı olan kişiler ya ülkeyi terk ederler ya da kaçak bir şekilde ülkede yaşamaya devam ederler. Ancak yakalandıklarında sınır dışı edilme durumları söz konusudur (Barışık, 2020). Sığınmacılar, belli bir süre sığınmacı statüsü gereği geri gönderilmese de geçen süre zarfında hem bir belirsizlik hem de temel haklara erişmede çeşitli mahrumiyetler ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Bu bağlamda, son dönemlerde sığınmacı kavramının Türkiye gündeminden düşmediği görülmektedir. Bu durumun nedeni ise, 2011 yılında Suriye’de başlayan olaylardan dolayı Türkiye’ye göç edenlere (sığınanlara) verilecek olan statü karmaşasıdır. Türkiye, ilk olarak, misafir olarak gördüğü Suriyelilere olayların uzamasından dolayı sığınmacı statüsü vermiş; ardından da Suriyelilere özel, “geçici koruma” statüsü çıkarmıştır. Uygulamış olduğu açık kapı politikası ile ülkeye gelen sığınmacı sayısı günden güne artmış ve 2021 yılına gelindiğinde dünyada en çok sığınmacı ve mülteci barındıran ülke konumuna gelmiştir. Bu durumun tek nedeni izlenen politika ya da komşu olma durumu değildir. Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelerin uygulamış olduğu sert tutumlar, ince elenip sık dokunulan ve elden geldiğince uzatılan prosedürler, (Yıldırım alp, İslamoğlu ve İyem, 2017, s. 107-126) 11

Eylül terör saldırılarından sonra değişen sığınmacı, mülteci algısı gibi nedenler de bu durum üzerinde oldukça etkilidir.

2.2.4. Göçmen

Göçmen kavramı, temel olarak ele alındığında, aslında çok geniş bir kavramdır. Göç ile ilgili diğer kavram ve statülerde olduğu gibi özel kıstasları bulunmamaktadır. Göçmen olan bir kişinin göç etmesinin nedeni her şey olabilir.

Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimler Sözlüğünde göçmen (immigrant), kısaca “göç eden kişi” olarak ifade edilmektedir. İlgili sözlükte göçmen kavramı detaylandırılarak şu şekilde açıklanmaktadır (IOM, 2009, s. 36-37):

“Uluslararası ölçekte, evrensel olarak kabul edilmiş bir ‘göçmen’ tanımı bulunmamaktadır. Göçmen terimi genellikle, bireyin göç etme kararını, zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve ‘kişisel uygunluk’ sebepleriyle aldığı tüm durumları kapsar şekilde anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu ifade, maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek ve kendileri ve ailelerine ilişkin beklentilerini geliştirmek amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye hareket eden kişiler ve aile fertleri için geçerli kabul edilmiştir.” (IOM, 2009, s. 36-37).

Her mülteci ve sığınmacı, birer göçmendir. Göçmen, her ne kadar geniş bir kavramı içerse de aslında genel manada uluslararası düzeyde kabul gören şey, gönüllülüktür. Çünkü, zoraki şekillerde gerçekleşen göçlerde, göç edenlere verilen pek çok farklı statü vardır. Nitekim, göçmen kavramı, genellikle ekonomik sebepler, göç edecek kişi veya grubun bulunulan sosyal ortamdan daha iyi bir ortama geçmeye ve daha iyi bir eğitime, kaliteli sağlık hizmetlerine ulaşmaya duyduğu istekten dolayı göç eden bireyleri ifade etmektedir (Ziya, 2012, s. 230-239). Yani bir zorunluluk değil daha çok gönüllülük vardır. Özellikle, mülteci kavramını göçmen kavramından ayıran nokta burasıdır.

Her ne kadar mülteci kavramı, göçmen kavramının bir alt dalı gibi görünse de aralarında büyük tezatlıklar vardır. Örneğin bir mülteci için kendi menşei ülkesinde bir korku ortamı veya bir güvensizlik varken; bir göçmen için aynı durum söz konusu değildir. Mültecilerin serüveni genellikle kaçak bir şekilde, yasa dışı yollarla sığınma şeklinde başlamasına rağmen; bir göçmenin serüveni yasal yollarla tüm evrakları tam ve hem menşei ülkesinin hem de varış ülkesinin karşılıklı mutabakat çerçevesinde anlaşmasıyla gerçekleşmektedir. Kısacası menşei ülkede bir mülteci için alınan hizmet

ve ona verilen güven yok denecek kadar azdır ancak bir göçmen için ise sadece yetersizdir (Ziya, 2012, s. 230-239).

Göç kavramı, süre gelen zaman içinde ne kadar evrilmiş ve değişime uğramışsa göçmen kavramı da aynı şekilde pek çok radikal değişim ve dönüşüme uğramıştır. Yani, göçmen kavramının tarihi de göç kavramı ile eş değerdir. Uluslararası kabul gören tam bir göçmen tanımı yoktur. Her devlet hem göçmeni tanımlamada hem de bir göçmenin kabulünde kendi iç hukuk kurallarını uygulamaktadır (Yılmaz, 2007, s. 241-243).

Türkiye’de en son olarak kabul edilen göçmen tanımı, 2006 tarihli İskân Kanunun 3. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre göçmen:

“Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır.” (İskan Kanunu, 2006). Tanımdan da anlaşılacağı gibi Türkiye’de göçmen tanımı, uluslararası tanımlara göre farklıdır. Hatta aynı kanunun 4. maddesinde kimlerin göçmen olamayacağı da açıklanmaktadır:

“Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye’ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen olarak kabul edilmezler.” (İskan Kanunu, 2006).

Türkiye Cumhuriyeti’nin uygulamış olduğu bu tanıma göre, göçmen kavramı oldukça dar bir kalıba sokulmuştur. Türkiye’de göçmen olabilmek için Türk soyundan olmak ya da Türk kültürünü benimsemek gerekmektedir. Bu da yapılan uluslararası göçmen tanımlarından oldukça uzak bir kapsamı içermekte, etnik ve kültürel olarak bir ayrımcılık söz konusu olmaktadır (Özgüler, 2018). Kısacası Türkiye’nin uygulamış olduğu tanım çerçevesinde uygulanan politikaların olduğu düşünüldüğünde ‘göçmen krizi’, ‘göç krizi’ gibi durumların çözüme kavuşması pek mümkün görünmemektedir. Bu açıdan, çözüm için insan hakları çerçevesinde yeni bir tanım ve uygulamaya ihtiyaç bulunmaktadır.

2.2.5. Geçici Koruma

Geçici koruma, 2011 yılında Suriye’de yaşanan iç karışıklık nedeniyle Türkiye’ye gerçekleşen göçten sonra yaşanan statüsüzlük ve mağduriyetleri gidermek için kullanılan bir statüdür. Başlangıçta, geçici koruma statüsü, hukuki boyutta yer almamaktayken Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun “Geçici

Koruma” başlıklı 91 inci maddesiyle beraber yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda geçici koruma:

“(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.

(2) Bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.” (YUKK, 2013) şeklinde ifade edilmiştir.

İlk başta misafir olarak görülen Suriyeliler, sözü geçen kanunun yürürlüğe girmesiyle geçici koruma statüsüne geçmişlerdir. Nitekim bu kanuna ihtiyaç duyulmasının ilk sebebi, Suriye’den Türkiye’ye göç edenlerin dönüp dönmeyeceği ya da ne zaman döneceğinin büyük bir belirsizlik içermesidir. Diğer bir sebep ise, bu kişilerin mülteci veya şartlı mülteci statülerini sağlayamadıkları için yapılacak sosyal yardımlardan ya da verilen haklardan yararlanamama durumudur. Nitekim bu kanunun yürürlüğe girmesi ve statünün verilmesi ile Suriyeliler, beslenme, barınma, sosyal hizmet, sosyal yardım, çalışma imkânı, sağlık, eğitim gibi hizmetlerden yararlanmaya başlamıştır.

Bu hizmetlere ek olarak Suriyelilere Türkiye’de kalabilmeleri için Geçici Koruma Kimlik Belgesi de verilmiştir. Bu kimlik, Türk kimliği ile eş olmayıp, bu çerçevede verilen haklar sınırlıdır. Örneğin çalışma izinlerine dair 2016 yılında bir yönetmelik yayınlanmıştır. Burada bir işyerinde çalışanların en fazla yüzde 10’unun geçici koruma statüsünde olabileceği veya geçici koruma statüsündeki birisinin ilk altı ay boyunca herhangi bir işte çalışamayacağı ifade edilmiştir (8375 sayılı Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, 2016).

Kısacası geçici koruma statüsü Türkiye’ye giren Suriyeliler ile literatüre girmiştir. Her ne kadar gelen Suriyeliler pek çok kesim tarafından “mülteci” olarak adlandırılrsa da bu mümkün değildir. Geçici koruma statüsü, 2011’den bugüne gelen Suriyelilerin “mülteci”, “sığınmacı”, “şartlı mülteci”, “ikincil koruma” gibi statülere tam uymadıkları için Türkiye’nin onlara vermiş olduğu bir statüdür (Dural, 2021).

2.2.6. İkincil Koruma

Türkiye, 1994 YUKK Yönetmeliği'nde bulunmayan bir statüyü YUKK'un 2013 yılında yayınlamış olduğu kanun ile yürürlüğe sokmuştur. Türkiye, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren ikincil koruma statüsünü kullanmakta, amaç, kapsam ve tanımı bu kanun çerçevesinde uygulamaktadır.

Bu kanunda ikincil koruma:

“(1) Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;

- a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,
- b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,
- c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir.” (YUKK, 2013) şeklinde açıklanmaktadır.

İkincil koruma, aslında statü eksikliğini gidermek için kullanılan tamamlayıcı bir statüdür. Yani göç edenlerden, mülteci veya şartlı mülteci statüsü koşullarını karşılamayan ancak geri gönderilmesi halinde ölüm cezası başta olmak üzere çeşitli cezalara maruz kalacak olan kişilere Türkiye'nin tarafı olduğu sözleşmeler gereği geri göndermeme ilkesine dayanarak mültecilik başvurusunun sonucunda verilen bir statüdür (Nurdoğan ve Öztürk, 2018, s. 1166).

İkincil koruma statüsü sahibi, diğer statülere göre avantajlı sayılabilecek bir statüdür. Nitekim YUKK'a göre mülteci ve ikincil koruma statüsü altında olan kişiler bu statülere erişir erişmez çalışma imkanına sahiptir veya bu iki statü sahibi kişilerin ailesine ya da çocuğuna her defasında farklı zamanlarda olmak suretiyle iki yıllık ikamet izni verilebilmektedir. Bu durum, geçici koruma ve şartlı mülteci gibi statülerde bu şekilde değildir. Kitlel olarak göç edenlere, şartlı mülteci veya mülteci statüsünde olduğu gibi ikincil koruma statüsü verilmemektedir (Yaylacı, 2018).

Sonuç olarak göçmenliğin hukuki statüleri hem göçmen için hem de ülkeler için oldukça önem arz etmektedir. Nitekim göçmenler verilen hizmetlerden yararlanabilme, seyahat özgürlüğü, emek piyasasına dahil olma, sosyal yardımlar vb. pek çok sosyal hakkı, sahip olduğu statü çerçevesinde alabilecek ya da alamayacaktır.

Bir ülke de sınırları içerisindeki göçmene statü verecek, statü dahilinde bu hakları sağlayacak ve belli normlar çerçevesinde ülkenin sistemine, toplumsal yapısına dahil edecek veya etmeyecektir. Her göçmen, elbette gitmiş olduğu ülkede o ülkenin vatandaşları gibi hizmet almak ve onlar gibi eşit haklara sahip olmak ister. Ancak günümüz dünyasında bu durum pek mümkün değildir. Elbette göçmen statüleri arasında bazıları diğerlerine göre daha avantajlıdır, denilebilir. Örneğin mülteci statüsüne sahip bir kişi eğitim hakkına, sosyal yardım haklarına, çalışma haklarına, mesken edinme haklarına vb. sahiptir. Ancak bu haklara şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma statülerinde olan kişilerin erişmesi, normlar çerçevesinde pek mümkün değildir. Bundan dolayı da bu statülere sahip olan kişilerin amacı genellikle sığınmış olduğu ülke aracılığıyla üçüncü bir ülkede mülteci olmaktır. Kısacası hukuksal statüler, göç edenler ve göç edilen ülke arasındaki normları belirlemektedir.

Ancak içerisinde pek çok problemi barındıran göç olgusunda statü sorunu, sadece bir basamaktır. Asıl çözümlenmesi gereken sorunlar, daha sonra gelmektedir. Bu karmaşık sorunu çözümlemeyi gerçekleştirmek için de bütün göç sürecini iyi anlamak ve anlamlandırmak gerekmektedir. Bu çerçevede, alan ile ilgili kuramsal yaklaşımlara vakıf olmak büyük bir önem arz etmektedir. Bu açıdan çalışmanın bir sonraki bölümünü göçün kuramsal temelini oluşturmaktadır.

2.3. GÖÇÜN KURAMSAL TEMELLERİ

Kuramlar, topluma ilişkin olguları araştırmak için çözümsel bir perspektif sunar (Sirkeci ve Yaylacı, 2021, s. 7). Göç olgusu da topluma ilişkin konuların başında gelmektedir. Elbette ki göç olgusunu daha iyi anlayabilmek ve göç sorunlarını çözümleyebilmek için göçün kuramsal perspektifine hâkim olmak gerekmektedir. Pek çok sosyal bilimci ve kuramcı, göç olgusuna katkı sağlamak amacıyla kuramsal çözümlemelerden yararlanmak için zaman içerisinde literatüre katkılar sağlamıştır. Göç kuramları, göç sorununa çözüm getirmek, göçü anlamak ve anlamlandırmayı amaçlamaktadır. Ancak her ne kadar göç kuramları, en temelde göç olgusunu anlamak ve açıklamayı hedeflese de kuramlar arasında radikal farklılıklar mevcuttur.

Göç, çok boyutlu ve çok dinamik bir yapıya sahiptir. Bundan dolayı göçü bir kuram çatısı altında toplamak mümkün değildir. Her göç, kendi içerisinde spesifik bir yapıya sahiptir. Yani herhangi bir göç kuramının diğer bir kurama karşı üstünlüğü veya tercih edilebilirliği söz konusu değildir. Her kuram, kendi içerisinde belli kurallara ve belli bir perspektife sahiptir. Kimi kuramlar, göçün başlangıcına, kimi zaman veya

mekanına, kimi sürekliliğine değinmekte ve kuramlar, kendi çerçevelerinden göçü ele almaktadırlar. Yani her ne kadar göç üzerine yazılmış farklı kuramlar ana temada göçü ele almış olsa da hem çıkış noktalarından dolayı hem amaçsal olarak hem de içerik olarak birbirinden farklıdırlar (Yaylacı, 2018). Bu farklılığın kaynağı da göç olgusunun dinamikliğidir. Nasıl ki göç ilk günden bugüne yapısal değişimlere uğramışsa, göç kuramları da göçün dinamizmini açıklamak üzere radikal değişimlere uğramıştır.

Göç olgusu insanlık tarihiyle eş değer olmasına rağmen göç kuramları üzerine yapılan bilimsel araştırmalar o kadar eskiye gitmemektedir. 19. yüzyıla gelene kadar göç olgusu üzerine yapılmış bilimsel bir çalışma mevcut değildir. 19. yüzyıla gelindiğinde ise göçü bilimsel olarak inceleyen ve açıklığa kavuşturmaya çalışan tek bir kuram ortaya çıkmıştır. Bu kuram da Ravenstein'in "göç kanunları" olarak adlandırdığı göç kuramıdır. Göç alanında yazılan her yazı, göçün bilimsel tarihine inilerek bahsedilecekse mutlaka Ravenstein'e değinilecektir. Ravenstein, bir coğrafyacı olup bundan dolayı da kuramsal perspektifi, genel anlamda bu bilime dayalıdır. 1885-1889 yıllarında İngiltere'de yapılan iç göç sayımlarını ele alarak bu kuramı ortaya çıkarmıştır. 20. yüzyıla kadar bilimsel açıdan alana hâkim olan hem iç hem de dış göçü ele alan tek kuram, Ravenstein Göç Kanunları'dır. (Göktuna, 2005, s. 7-21)

20. yüzyıla gelindiğinde ise hem artan göçmen nüfusu hem de sanayi devriminin hız kazanması, yeni dünyanın göç olgusunu açıklamak için yeni kuramsal bakış açıları ve daha fazla bilimsel çalışmanın literatüre girmesine neden olmuştur. Böylece, 19. yüzyılda sadece coğrafi açıdan ele alınan ve tek bir alana hapsedilen göçün kuramsal boyutu, 20. yüzyıla gelindiğinde, bilimsel paradigmaların yönünü ekonomik göçler, sosyo-kültürel göçler gibi alanlara çevirmesiyle farklı bir boyut kazanmıştır. Kuramcılar ve sosyal bilimler, göç kuramlarını bu değişim ve gelişim çerçevesinde oluşturmaya başlamışlardır. Ancak Ravenstein'in göç kuramı, en temel kuramlardan olduğu için ondan başlamak üzere kuramlara kısaca değinilmelidir.

2.3.1 Ravenstein Göç Kanunları

Ravenstein Göç Kanunları, göç olgusu üzerine ilk kez değinen alana bilimsel açıdan ilk katkı sağlayan kuram olarak kabul edilmektedir. Kuramı literatüre ekleyen kişi İngiliz coğrafyacı Ravenstein'dir. Bu kuram başlangıçta 1885 yılında "Göç Yasaları" "(The Laws of Migration)" ismiyle, göç üzerine yayınlanan Ravenstein'in 7

göç kanununu kapsayan bir makaleden oluşmaktadır. Ravenstein, bu makalenin temelini 1871 ve 1881 yıllarında iki dönemde İngiltere’de yapılan nüfus sayımına dayandırmaktadır. Fakat, Ravenstein, asıl kuramının oluşmasını William Farr’a borçludur. Nitekim, kuramını, onun göç üzerine var olan fikirlerine karşı çıkararak oluşturmuştur. Farr, göçün herhangi bir kural olmadan meydana geldiğini ileri sürmektedir (Corbett, 2005). Ravenstein ise bunu reddederek göçün belli kurallar çerçevesinde geliştiğini ve gerçekleştiği savunmaktadır. Ravenstein’in kuramdaki amacı, her ne kadar genel geçer bir kuram oluşturmak olsa da bu, göçün dinamikliğine aykırı bir amaçtır. Bu kuram, diğer göç kuramlarına elbette öncülük etmiştir ancak günümüzde genel geçerliliği sorgulanmaktadır (Çağlayan, 2006, s. 68-69).

Ravenstein, 1885’deki ilk makalesinde, sadece İngiltere’de yapılan nüfus sayımlarına dayandırmasına rağmen 1889’da yaklaşık 20 tane ülkenin verilerini kullanarak genel geçer bir yasalar dizesi oluşturmak istemiştir (Aydemir ve Şahin, 2017, s. 362-366). Ravenstein, buradan hareketle yapmış olduğu çıkarımları göç yasası olarak kabul etmiştir. Ravenstein’in bu makalelerde geçen 7 göç yasası şu şekildedir:

1) İlk olarak, Ravenstein, göç ve mesafe arasındaki ilişkiye değinmiştir. Ravenstein’e göre göçler, genellikle kısa mesafeli, yakın yerlere gerçekleşmektedir. Bu kısa mesafedeki yerlerin de sanayi, endüstri, ticaret vb. gibi ekonomik açıdan bir çekim merkezi olması önemlidir. Yani, ekonomi, Ravenstein için göçün ilk ve en önemli etkenidir. Sanayi şehirlerinin bir çekim merkezi haline gelmesinin kanıtı, o yıllarda araştırma yaptığı yerlerde kırların nüfusunun azalması, kentlerin nüfusunun büyük bir artış göstermesidir. Ravenstein’e göre, uzun mesafe gerçekleşen göçler yok değildir ama oldukça nadir bir durumdur (Ravenstein, 1885, s. 198-199).

2) İkinci yasa, göçün kademeli bir şekilde gerçekleştiği ile ilgilidir. Ekonomik olarak hızla gelişen sanayi şehirleri, çevresindeki yakın kırsal yerlerden insanları kendine çekmektedir. O şehre yakın yerden gelen göçmenlerin yerini ise ona yakın başka bir kırsal yerden gelenler dolduracaktır. Bu, kırsaldan sanayi şehirlerine gerçekleşen göçler, birer basamak şeklinde evrensel bir göç akınını oluşturacaktır. Yani, sanayi şehirlerindeki kısa mesafede olan göçler, yakın yerdeki insanları kendisine çekerek emme hareketi ile bir domino taşı gibi küresel göçler meydana getirecektir (Ravenstein, 1885, s. 198-199).

3) Göç eden kişiler sadece bir istek veya heves üzerine göç etmezler. Asıl amaç, bulunulan yerdeki ekonomik kaynakların yetersizliği ve sanayi şehirlerinde bu imkanların fazla olmasıdır. Göçmen kişi şehirdeki bu bolluktan payını almak istemektedir. Sanayi şehri de aynı şekilde iş gücünden dolayı göçmene ihtiyaç duymaktadır. Yani, bu çıkar ilişkisi karşılıklıdır. Göç olgusunda meydana gelen insanların yayılma hareketi, sanayi şehirleri tarafından emilme ile sonuçlanır (Ravenstein, 1885, s. 198-199). Burada, iki taraflı bir çıkar söz konusudur.

4) Ravenstein'e göre, gerçekleşen bir göç, başka bir göçe sebep olmaktadır. Göç alan bir sanayi şehri, ondan daha gelişmiş bir sanayi şehrine de göç vermektedir. Yani bir göç, başka göçleri tetiklemekte, başka göçleri beraberinde zincirleme götürmektedir. Böylece, bir göç karşı bir göç dalgası ile denge kurmaya çalışmakta, bir sanayi şehri göç aldığı kadar başka bir endüstri kentine göç vermektedir (Ravenstein, 1885, s. 198-199).

5) Ravenstein'in ilk madde de bahsettiği gibi, uzun mesafeli göçler de mümkündür. Yani, göç eden bir kişi, bu ilk dört basamaktan bağımsız bir şekilde kırdan daha uzak ve daha çok gelişmiş bir endüstri ve sanayi şehrine göç edebilmektedir. Ravenstein, buna "Doğrudan Göç" demiştir (Ravenstein, 1885, s. 198-199).

İlk dört maddede de Ravenstein, göçün kısa mesafeli, domino taşı gibi adım adım endüstri ve ticaretin geliştiği merkezlere doğru olduğunu belirtmektedir. Beşinci maddede ise herhangi bir basamağa uymadan, uzun mesafeler kat ederek daha büyük endüstri ve ticaret şehirlerine göçler gerçekleşmektedir. Kısacası Ravenstein'in ilk beş maddesinde göçün yönü, sanayi ve ticaretin geliştiği ekonomik payın, verilen emekten alınan ücretin daha fazla olduğu şehirlere doğrudur (Çağlayan, 2006, s. 70).

6) Ravenstein'e göre kasaba veya şehir gibi yerlerde yaşayan yerel halkın kırdan gelenlere göre göç etme eğilimi daha azdır. Yani, kentlerde yaşayan yerliler, pek yerinden oynamamaktadır. Bu basamakları, genellikle kırsal kesimde yaşayanlar takip etmektedir. (Ravenstein, 1885, s. 198-199)

7) Ravenstein'in göç üzerine söylemiş olduğu son madde, cinsiyet ayrımıdır. Bu maddeye göre, kadınların göç etme eğilimi, erkeklere göre daha fazladır. 1889 yılında Ravenstein, yayınlamış olduğu ikinci makalede ise, erkeklerin uzun mesafeli göçlere daha fazla eğilimli olduğunu, kadınların ise kısa mesafeli göçlere daha fazla

eğilimli olduğunu söylemiştir (Ravenstein, 1885, s. 198-199; Ravenstein, 1889, s. 241).

Ravenstein, göç kanunlarının temelini, 1885 yılında bu maddeler ile atmış ancak 1889 yılında aynı isimle bazı eklemeler yapmıştır. 1889'da yayınlamış olduğu makalede, göçün kesin kurallar çerçevesinde gerçekleşmediğine ve gerçekleşmeyeceğine, zaman içinde insanın ve göç olgusunun değişmesi ile çeşitli esnekliklerin söz konusu olabileceğine değinmiştir. Aynı makalede, Ravenstein, göçlerin bu 7 madde dışında zorunlu durumlar çerçevesinde gerçekleşebileceğini ifade etmiştir (Yalçın, 2004, s. 26). Yani Ravenstein, bu şekilde insanların göç etme nedenleri açısından açık bir kapı bırakmıştır, denilebilir.

2.3.2. Kesişen Fırsatlar Teorisi

Kesişen fırsatlar teorisini 1940 yılında ortaya atan ilk kişi, Amerikalı sosyolog Samuel A. Stouffer'dır. Stouffer “*Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Mesafeye İlişkin Bir Teori (Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance)*” adlı makalesini Amerikan Sosyoloji Dergisi (American Sociological Review)’de yayınlarak göç olgusu üzerine farklı bir yaklaşım geliştirmiştir. Stouffer, burada yine Ravenstein’in yaptığı gibi göç ve mesafe arasındaki ilişkiye değinmiş ancak bunun Ravenstein ve diğer kuramcılarının uyguladığından daha açık ve daha kesin araştırmalarla sağlanması gerektiği söylemiştir. Kendisi de bunu, 1933 ve 1935 yılları arasında Cleveland şehrinde evlerini bir yerden bir yere taşıyanlar üzerinde yaptığı araştırmalar ile gerçekleştirmeye çalışmıştır. Stouffer, göç olgusunda mesafeyi en önemli etken olarak görmesinin yanında insanların gittikleri yerlerin, seçtikleri eşlerin, yaptıkları işlerin belli bir perspektifi, belli bir kuralı olup olmadığı sorularına da cevap aramıştır (Stouffer, 1940, s. 845-846). Buradan da anlaşılabileceği gibi, Stouffer hem mesafenin önemini dile getirmiş hem de göçün eş, iş, mesafe durumlarına bakarak coğrafi, ekonomik, sosyolojik yönünü ele almıştır. Böylece, disiplinler arası bir yaklaşımla göç olgusunu ele almaya çalışmıştır.

Stouffer, göç olgusunda mesafe etkeninin yanı sıra, göç edilen yerdeki fırsat çokluğunun ve niceliğinin de öneminden bahsetmiş ve bu fırsatlar ile göç arasında doğru bir orantı olduğunu savunmuştur. Yani, ne kadar fırsat, o kadar göç ve göçmendir. Stouffer, yaptığı araştırmada bir yerden başka bir yere göç eden kişi için göç ettiği yerdeki ona uygun olan işlere “fırsat”, ancak kendi bölgesine daha yakın olan aynı pozisyonda işler var ise bunlara da “kesişen fırsatlar” demiştir. Buradan da

anlaşılacağı gibi, kuram, merkezine göçü değil göçmeni yerleştirmiştir. Bundan dolayı da aslında mesafe önemine değinmiştir. Çünkü Stouffer’e göre mesafe ne kadar artarsa geçilecek ülke, sınır sayısı, göç maliyeti vs. o kadar artmaktadır. Kısacası Stouffer’in kuramı bireysel veya küçük grup göçmenler merkezli olduğu için mikro bir kuramdır. Bu kurama göre göçmen, fırsatların çok olduğu metropol, megapol gibi şehirler tarafından bir çekime uğramaktadır. Ancak burada en önemli etken, mesafe olmaktadır. Çünkü Stouffer’e göre ne kadar uzun mesafe o kadar ekonomik ve siyasi sorun demektir (Özcan, 2017, s. 189-190). Yani bir kişinin göç etmesinde sadece fırsat bolluğu ve niceliği yeterli değildir, göç edilen ülke ile menşei ülke arasındaki mesafe de önemlidir.

Bu kuram, genelde ekonomik perspektifle oluşturulduğu için savaş, kuraklık vs. gibi zorunlu sebepler dolayısıyla gerçekleşen göçleri açıklayamaz. Daha çok iş ve işçi arz talebinden doğan göçleri açıklamak için kullanılabilmektedir. Günümüzde bu tarz istekli ve kurallı gerçekleşen işçi göçlerinde mesafe etkeni, ilk sıradaki yerini kaybetmiştir. Nitekim gelişen teknoloji ve ulaşım imkanlarıyla birlikte uzaklar yakın duruma gelmiştir. Küreselleşen dünyada da vasıfsız işçiye gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, pek ihtiyaç duymamaktadır.

2.3.3. Petersen’in Göç Tipleri

William Petersen, 1958 yılında yayınlamış olduğu “Göçün Genel Tipolojisi” “(A General Typology Of Migration)” adlı makalesinde beş ilkedden oluşan bir göç tipolojisi ortaya koymuştur. Petersen, göçün normal bir şey olmadığı, eğer normal olsaydı belli kesimin değil, herkesin göçü deneyimleyeceği görüşünü savunmuştur (Petersen, 1958, s. 258). Petersen de kuramını pek çok göç kuramcısı gibi itme-çekme temeli üzerine kurmuş ve ekonominin göçte en önemli faktörlerden biri olduğuna değinmiştir. Bugün itici olan bir faktör, Petersen’e göre yarın çekici bir faktör konumuna gelebilir. Buradan da anlaşılacağı gibi Petersen’e göre göçün tarihsel bağlamı önemlidir (Çağlayan, 2006, s. 75). Yani Petersen, geçmişteki göçlerden ders çıkarılarak bugün ve gelecekteki göçlerin çözüme kavuşturulabileceğini ileri sürmüştür. Bu perspektifte de Petersen, beş tipolojiyi sınıflandırmıştır.

Petersen’in beş tipolojisi şu şekildedir; a) İlkel (primitive) göçler, b) Zorlama (forced) göçler, c) Yönlendirilmiş (impelled) göçler, d) Serbest (free) göçler ve e) Kitlesele (mass) göçler’ dir.

a) İlkel göç: Petersen'in bu ilk göç tipinde önemli etken, doğal koşullardır. İlkel göçte, insanın üzerine ekolojik bir baskı yani doğa tarafından itme söz konusudur. İnsanlar, bu doğal itmeye karşı koyamadıkları, baş edemedikleri için bulunulan yerden başka yere göç etmek durumunda kalmaktadırlar (Petersen, 1958, s. 259). Yani gerçekleşen doğal olaylar, iklim değişikliği vb. nedenlerden dolayı meydana gelen göçlerdir (Adıgüzel, 2018, s. 27). Burada bir insan iradesi söz konusu değildir.

b) Zorlama göçler: Petersen'e göre bu göç ilkesinde bir zorlama söz konusudur. Buradaki zorlama, ilkel göç tipinde olduğu gibi doğal koşullardan dolayı değil daha çok sosyal ya da siyasal koşullardan kaynaklanmaktadır. Bu sosyal ya da siyasal baskı, bir devlet, bir kurum vb. tarafından gerçekleştirilmektedir. Zorlama göç tipinde, insanın herhangi bir iradesi söz konusu değildir. Petersen, bu göç tipine örnek olarak, Nazilerin Yahudileri zorlayarak göç ettirmelerini göstermiştir. Petersen'e göre, genellikle bu baskı, otoriteyi elinde tutanlar tarafından gerçekleştirilmektedir (Petersen, 1958, s. 261; Akyıldız, 2019, s. 31-32).

c) Yönlendirilmiş Göçler: Bu göç tipinde, göç eden insanların tam olarak olmasa da zoraki göçe nazaran bir iradesi söz konusudur. Kişi, isterse bu göç tipinde bulunduğu yerden ayrılmayabilir. Bu göç tipi, vasıfsız olarak adlandırılan işçilerin ticaretiyle gerçekleşen göçlerdir. Petersen bunu şu şekilde örneklendirmiştir. İngiltere'ye gelen ağır sözleşmeler imzalayıp orada çalışacağını beyan eden kişilerin gerçekleştirdiği göç tipidir. Çok nadir olarak gerçekleşse de göçmenlerin bu sözleşmeleri ödeyip dönebilmeleri söz konusudur (Petersen, 1958, s. 261).

d) Serbest Göçler: İlk iki göç tipinde tamamen bir zorlama ve üçüncü göç tipinde kısmi bir serbestlik söz konusudur. Ancak Petersen'in bu göç tipinde tamamen bir serbestlik vardır. Burada göç edecek kişinin istek ve iradesi söz konusudur. Yani, ilk üç göç tipinde göçmenler oldukça pasifken bu göç tipinde göçmenler süreç içerisinde aktif bir rol almaktadırlar. Genellikle bu göç tipi kitlesel değil bireysel kararlar ile gerçekleşmektedir (Petersen, 1958, s. 262-263).

e) Kitlesel Göçler: Bu göç tipine göre gerçekleşen göçler, ülkeler veya bölgeler arası büyük kitleler halinde gerçekleşen göçlerdir. Burada da aslında bir irade söz konusudur. Petersen, bu göçün tetikleyicilerinin serbest göç ile daha önceden bireysel olarak giden kişiler olduğunu belirtmiştir. Serbest göç tipi ile göç eden kişilerin deneyimlerini ve göç edilen yerin imkanlarını paylaşmasıyla geride kalan insanlar

teşvik edilmektedir. Bu da gelişen ulaşım ağları ile dünyada büyük göç dalgalarını oluşturmaktadır (Petersen, 1958, s. 264; Adıgüzel, 2018, s. 27).

Petersen bu beş tipoloji ile göç olgusunun kuramsal boyutunu oldukça geniş bir perspektifte tartışmıştır. Nitekim Ravenstein, Stouffer gibi kuramcılar genellikle ekonomik temelli ve mesafe kavramı çerçevesinde göç kuramlarını oluştururken Petersen, bu konuları da içerisine alan geniş bir kavramsal boyut geliştirmiştir.

2.3.4. İtme-Çekme Kuramı

İtme-çekme kuramını, Everett Lee, 1966 yılında yayınlamış olduğu “Göç Teorisi (*A Theory of Migration*)” adlı makalesi ile literatüre dahil etmiştir. Ardından pek çok kuramcı, bu kurama ekleme çıkarma yapsa da Lee’nin oluşturduğu temel yapı bozulmamıştır (Çağlayan, 2006, s. 72). Lee’ye göre, Ravenstein’den itibaren kendi kuramını oluşturan kadar birçok göç kuramı oluşturulmasına rağmen, hâkim paradigma Ravenstein’in göç kuramıdır. Ancak Lee, Ravenstein’in alana olan katkısından bahsetmesinin yanında daha analitik bir kuram geliştirdiğini iddia etmektedir. Nitekim Ravenstein ve diğer göç kuramcıları daha çok göçmene odaklanırken, Lee göçü merkeze almış ancak göçmeni de önemsiz kılmamıştır. Lee’ye göre, göçte iç-dış, gönüllü-gönülsüz ayrımı yoktur. Göç, bu etkenler dışında sadece süreli ya da süresiz yer değiştirme eylemidir. Bu durum, göç eyleminin de dört unsur çerçevesinde gerçekleştiğini göstermektedir. Bunlar, kişinin yaşadığı yer ile ilgili unsurlar, kişinin gideceği yer ile ilgili unsurlar, göç eyleminde karşılaşılan engeller ve kişiden kaynaklanan bireysel faktörlerdir (Lee, 1966, s. 49-50).

Lee, göç hareketinde itici veya çekici unsurların olduğunu ve kişinin göç eyleminde karar alma aşamasında bu unsurların büyük bir öneme sahip olduğunu söylemektedir. Kişi, göç etmeyi düşünmeye başladığında çekici tarafları artılar, itici tarafları eksiler olarak düşünmektedir. Bu artı ve eksiler, sadece yaşanılan yerde değil aynı zamanda göç edilecek yerde de vardır. Göç edecek kişi, hesaplamayı ona göre yapmaktadır. Eğer artı olan taraflar eksi olan taraflardan fazla ise kişi, göç etmeye karar verir. Bu artı-eksiler ve nötr olan etmenler, kişiden kişiye değişebilmektedir. Örneğin, bir aile için kaliteli bir eğitim çekici (artı) bir durumken bir çocuk için nötr olabilmektedir. Yani göçte kişilerin cinsiyeti, ailedeki rolü, yaşı, etnik yapısı vb. itme-çekme kuramı için önemli birer etkidir (Lee, 1966, s. 49-50; Akyıldız, 2019, s. 37-38).

Göç etmeye karar veren kişi, kendisi için itici olan şeylerin neler olduğunu çekici olan şeylerin neler olduğunu oldukça iyi açıklayabilmektedir. Yani kişi bilinçli bir şekilde hem menşei ülkenin hem de hedef ülkenin itici-çekici (eksi-artı) (- +) yanlarını karşılaştırır ve bir sonuca varmaya çalışır. Nötr olan taraflar da (0) ile gösterilir. Lee, bu duruma şu şekilde açıklık getirmeye çalışmaktadır (Lee, 1966):

Eğer menşei ülkede itici faktörler (-) çekici faktörlerden (+) fazla ise kişi, göç etmeyi düşünmektedir. Ardından bu işlemi gidilecek yer için de yapar. Eğer orada çekici faktörler (+) itici faktörlerden (-) fazla ise ve aradaki engelleri aşabileceğine inanırsa, kişi, göç etmeye karar vermektedir. Lee de Ravenstein gibi mesafe kavramını önemsemektedir. Aradaki engellerin temeli, mesafedir ve mesafenin fazlalığı, aradaki engellerin fazlalığı demektir. Lee'ye göre, bu iki etken, doğru orantılıdır.

Lee, itme-çekme kuramının hem iç hem dış göçlerde etkili olduğunu söylemektedir. Ancak yaşanan yüzyılda göçlerin karmaşık yapısından dolayı itme-çekme kuramı, bu karmaşık yapıyı çözümlemede yeterli olamayacaktır (Çağlayan, 2006, s. 75). Nitekim Lee'nin kuramında, insan iradesi, önemli bir etkindir ve genellikle bireysel ya da küçük gruplar için geçerlidir ancak günümüzde gerçekleşen göçler hem zoraki hem de kitlesel bir şekilde gerçekleşebilmektedir.

2.3.5. Merkez-Çevre (Dünya Sistemleri) Kuramı

Merkez-Çevre göç kuramını ilk olarak 1970'lerde Immanuel Wallerstein ortaya atmıştır. Bu kuram, daha sonra Bağımlılık Okulu bilim adamları tarafından geliştirilmiştir. Bu kuramda ana tema, iş-emek ilişkisi olduğu için Marksist bir görüş hâkimdir. Merkez-Çevre göç teorisi, dünyayı merkez ve çevre olarak iki farklı kutba ayırmaktadır. Bu ayrımı yapan temel kavram, kapitalizmdir. Ekonomik seviye, refah düzeyi gibi konularda gelişmiş ülkeler merkez konumunda, ekonomik seviye, refah düzeyi gibi konularda gelişmemiş, kapitalist sistemi kabullenmiş ve merkez olarak tanımlanan ülkelere bağımlı ülkeler ise, çevre konumundandır. Bu kurama göre merkez devletler, çevre devletlere baskı uygulamakta ve çevre devletlerden kendisine bir göç hareketi oluşturmak için çalışmaktadır. Bu sayede, merkez devletlerde ortaya çıkan işçi ihtiyaçları, çevre devletler tarafından ucuza getirilen emek gücü ile karşılanacaktır. Örneğin, merkez devletleri tarafından tarıma traktör vb. makineler sokulmuş, kırsal yaşamında iş imkanları azalmış ve çevreden merkeze doğru bir emek göçü oluşturulmaya çalışılmıştır (Özgüler, 2018, s. 49-50).

Yalçın (2004), bu emek sömürüsü ile gerçekleşen göç sisteminin önceki yıllarda işgal ve koloniler ile gerçekleştirildiğini, yaşanan çağda ise bu sistemin demokratik bir ortam, küreselleşen dünya, modernleşmek gibi kavramların arkasına saklanarak varlığını sürdürdüğünü söylemektedir (Yalçın, 2004, s. 35-40). Bu kurama göre, çevre ülkelerden gelen göçmenler, hangi statüde ve nedenlerle gelirlerse gelsinler merkez devletleri için ucuz iş gücü demektir. Ancak hiçbir zaman çevre ülkeleri bitirmek gibi bir düşünce söz konusu değildir. Nitekim, kapitalizmin hâkim paradigmasında ucuz bir şekilde hammadde alınıp bu hammaddenin ucuz bir şekilde işlenip pahalı bir şekilde satılması vardır. Bu satış ve pazarlama için de çevre ülkelere ihtiyaç vardır. Kısacası merkez-çevre ülkeleri arasında karşılıklı bir bağımlılık söz konusudur (Özcan, 2017, s. 200). Birçok farklı düşünürüne göre imparatorluk, sömürgecilik gibi kavramlar farklı olmasına rağmen aynı sistemin birer parçası gibi işlemektedir. Tarihsel perspektiften bakıldığında bu düşünürlere göre olgu ve sistem tektir. Düşünürler buna ‘dünya sistemi’ adını vermektedir (Çağlayan, 2006, s. 79).

Wallerstein (2003), bu teklife tamamen karşı çıkmaktadır. Diğer düşünürlerin kullanmış olduğu ‘dünya sistemi’ kuramına karşı çoğulcu bir dille ‘dünya sistemleri’ kuramını ortaya koymuştur. Yani Wallerstein’e göre dünyada, tarih boyunca hiçbir zaman tek bir sistem veya tek bir kavram söz konusu değildir. Ona göre, dünün ülkeleri ile bugünün ülkeleri, dünün kültürü ile bugünün kültürü tek bir sistem ile değerlendirilemez (Wallerstein, 2003, s. 531-532).

Günümüzde bu sistemin farklı bir boyuta taşındığını iddia edilmektedir. Nitekim merkez-çevre kuramında önceden çevreden merkeze doğru bir ucuz işçi göçü söz konusuyken bugün göçün farklı sorunları tetiklemesiyle birlikte, göç olgusunun merkez ülkeler tarafından farklı algılanmasıyla birlikte günümüzde göç eden insanların önüne geçmek için ucuz iş gücü olan yerlere sermayeler göç ettirilmektedir (Çağlayan, 2006, s. 80-81). Vasıflı elemanlar, bir nevi bunlardan muaf tutulsa da özellikle vasıfsız iç göçünün önüne merkez ülkeler büyük engeller koymaktadır.

2.3.6. İlişkiler Ağı Kuramı

İlişkiler ağı göç teorisi, göçmenler ile menşei ülkedeki aile, soydaş, hemşeri, akraba gibi aralarında bir yakınlık ilişkisinden doğan ve göçmenlerin geride kalanlara yardım etmesiyle meydana gelen göçler sebebiyle ortaya çıkmış olan bir kuramdır. Kurama göre, göçmenler menşei ülkede kalanları etkilemekte, onları göçe teşvik etmektedir. Her ne kadar önden giden göçmenler, menşei ülke ve varış ülkeleri

açısından yeni giden/gelen göçmenlerin sorunlarının çözümüne katkı sağlıyor olsa da bu ağ ilişkisinin insanları göçe teşvik ettiği ve göçü arttırdığı gözlemlenmiştir. Yani ilişkiler ağı, göç kararını almada kolaylaştırıcı bir etmen durumuna gelmektedir (Abadan Unat, 2006, s. 18-24; Massey, Arango, Hugo, Kouaouci ve Pellegrino, 2014). İnsanlar, hedef ülkede ağların varlığına güvenerek göçe daha fazla meyilli olmaktadır. Bu ağların, orada iş bulma, beslenme ve barınma gibi pek çok konuda yardımcı olacağı inancı hâkimdir (Kurekova, 2011, s. 6-9).

Güllüpnar'a (2012) göre, ilişkiler ağı ile önden giden göçmenler sayesinde diğer göç edenler hem daha kısa sürede göç edecek hem maliyet azalacak hem de riskler minimal seviyeye düşürülecektir. İlişki ağı ne kadar fazlaysa göç için o kadar güven artmakta ve göç edecek kişi için farklı yerler söz konusu olmaktadır (Güllüpnar, 2012, s. 72). Bunun tam tersi söz konusu olduğunda, yani hedef ülkede herhangi bir şekilde ilişki kurulacak kılavuz bir ağ olmadığında hem maliyet hem süre hem de risk oldukça artmaktadır. Ancak ilişki ağı olan ve onların öncülüğünde giden diğer göçmenler, daha önce de belirttiğimiz gibi bunları, en düşük seviyede hissetmektedir.

İnce (2019), gerçekleşen Suriye göçünü açıklamada bu kuramın öneminin büyük olduğundan bahsetmiştir. Suriye göçü, 2011 yılından bugüne bir süreç olarak ele alındığında günden güne artan ilişki ağlarından dolayı öncü göçmenlerin kılavuz olmasıyla son dönemde Türkiye'ye Suriyelilerin göçü hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. İlk yıllarda savaştan dolayı gerçekleşen Suriye göçü, bugün ilişkiler ağı ile ivme kazanarak devam etmektedir (İnce, 2019, s. 2601-2603; Çağlayan, 2015).

Yıllardır Türkiye'ye göç eden Afganistanlı göçmenlerin sınırlı sayıdaki göçü, Suriye'de olduğu gibi, ülkelerindeki iç karışıklıkların artması dolayısıyla 2018 yılından bugüne büyük kitleler halinde gerçekleşen bir göçe dönüşmüştür. Gelecekte bugünün öncü Afganlarının ilişkiler ağı çerçevesinde diğer eş, dost, akrabaya yardım etmesiyle gerçekleşecek göçler ile Türkiye'de bulunan Afganistanlı sayısında büyük artışların olması beklenmektedir.

2.3.7. Neo-klasik (Makro-Mikro) Ekonomi Kuramı

Neo-klasik ekonomi kuramı, göçün ekonomik temelli gerçekleştiğine atıfta bulunan göç teorilerinin başında gelmektedir. Bu kuram, çağdaş göç teorilerinin miladı

olarak bilinmekte, göçe mikro ve makro perspektiften yaklaşmaktadır. Kuram üzerine ilk çalışmaları, Lewis (1954), Todaro (1969) ve Harris ve Todaro (1970) ortaya koymuştur. Bu kuramcıların yaptığı çalışmalar çerçevesinde neo-klasik ekonomi kuramında gerçekleşen göçlerin ana sebebi, ülkeler veya bölgeler arasındaki aynı işlerin ücretler bakımından çeşitlilik göstermesidir (Özcan, 2017, s. 195-196). Göçmenlerin amacı da emeklerinin karşılığının fazla olduğu yerlere göç etmektir. Aslında bu teoride de temel bağlamda bir itme-çekme söz konusudur.

Neo-klasik makro kuram, genel bir perspektif ile göçü ele almakta ve göçün nedenini ekonomiye bağlamaktadır. Bu kuramda göçler, küresel seviyede emek konusunda bir arz talep dengesizliği nedeniyle bölgeler arası farklılıklara dayandırılmaktadır. Bu göç hareketleri ile ücretlerin coğrafi olarak farklılıkları giderek azalmaktadır. Çünkü hükümetler, bu göçlerin önüne geçmek istemektedir. Eğer bu ücret farklılığı ortadan kalkarsa herhangi bir göç söz konusu olmayacaktır. Bu kuram, temel bağlamda ekonomiye dayandığı için aslında diğer nedenlerle gerçekleşen göçleri açıklamada yetersiz gibi görülebilmektedir. Ancak herhangi bir karışıklıktan dolayı zorunlu olarak göç edilen ülkenin emeğe yeteri kadar karşılık verebilmesi pek mümkün değildir. Bundan dolayı gerçekleşen göçler, neo-klasik makro kuramı ile açıklanabilmektedir (Abadan Unat, 2006; Massey D. S., 1999, s. 35).

Neo-klasik mikro kuramında makro kuramdan farklı olarak daha rasyonel bir düşünce hâkimdir. Makro kuramda, sadece tam istihdam önemsenmektedir. Ancak mikro kuramda hem istihdam hem de kazanç, bireylerin rasyonel tercihinde etkilidir. Bu kazanç, sadece para değildir. Bireyin kendisine yapacağı dil öğrenme vb. gibi yatırımlar da söz konusudur. Bu kuram, daha birey odaklı olduğu için kişiyi vasıflı yapan şeyler, hedef ülkede istihdamı kolaylaştırmaktadır. Yol masrafları yani mesafe, diğer pek çok kuramda olduğu gibi mikro kuramda da önemlidir. Kısacası neo-klasik mikro kuram, bir kâr-zarar hesabı yaparak kişilerin göçü göze alma durumudur. Bireyler, bu kurama göre, hedef ülke için yol masrafları, dil eğitimi ve çeşitli göç giderlerini karşılamayı göze alır ve hedef ülkede bundan kat ve kat fazla kazanacağını düşünerek yola koyulur (Abadan Unat, 2006; Massey, Arango, Hugo, Kouaouci ve Pellegrino, 2014).

2.3.8. Yeni Ekonomi Kuramı

Neo-klasik ekonomi kuramında genellikle bireysel göçler ve bireysel çıkarlar söz konusudur. Ancak yeni ekonomi kuramında bireyden daha çok aile söz konusudur.

Göç kararında ve hane halkından kimin göç etmesi gerektiğinin karar mekanizması, ailedir. Bu kurama göre, hane halkından göç eden kişi geride kalan ailenin üyelerine herhangi bir ekonomik krizle karşılaştıklarında destek olur ve para yardımı sağlar (Stark, 1991). Kısacası aile, kendi imkanları çerçevesinde içerisinde çalışma imkânı olan ve gittikten sonra aileye destek sağlayacak olan bir kişiyi seçer ve ona göç etmesi için gerekli imkanları sunar.

Tokgöz (2006), yeni ekonomi kuramının, neo-klasik kuramda olduğu gibi sadece iki farklı ülke veya bölge arasındaki ücret farklılığından kaynaklanmadığını; güven eksikliği, ailenin yaşadığı ekonomik sıkıntılar, menşei ülkede karşı karşıya kalınan risklerin toplamının göç etme kararında önemli bir yere sahip olduğunu söylemektedir. Ailenin bu kararı almasının diğer bir nedeni, menşei ülkede yapılan işin yeteri kadar büyütülememesi ve kredi gibi imkanlardan yararlanamamasıdır. Örneğin bir ailenin çiftlik işletmesi için gereken ekipman veya üretim aletlerinin sağlanamaması ve kaynakların temin edilememesi ile aile, göç etmeye uygun kişiyi kaynak sağlamak amacıyla göçe yönlendirir (Tokgöz, 2006, s. 20-21).

Özetle, yeni ekonomik kuramda aile, göç için gönderdiği bireyi bir sigorta aracı gibi görür. Nitekim herhangi bir kriz anında göç eden birey, destek sağlamak amacıyla her zaman hazırdır. Tabii ki bu ekonomik destek sadece kriz durumlarında sağlanmamaktadır. Ailenin yeni girişimlerinde de en büyük destekçisi göç eden aile bireyidir. Göçte rasyonel düşünme, sadece birey tarafından değil bütün aile tarafından sağlanmaktadır. Menşei ülkede aileye büyümesi ya da risklerini azaltması için kredi imkânı sağlanmıyorsa, orada göçe olan yatkınlık artar. Eğer bu imkanlar sağlanır ve ailenin menşei ülkede riskleri minimize edilip başka bölgeler ile fiyat farklılıkları ortadan kaldırılırsa, bu kurama göre, göç hareketlerinin önüne geçilebilecektir (Abadan Unat, 2006, s. 26).

Sonuç olarak, birçok kuramcı, göçü nedensel, zamansal veya mesafe olarak kendi perspektifinden açıklamaya çalışmıştır. Bazı kuramcılar, analizlerinde göç hareketini merkeze alırken bazıları göçmenin motivasyonları üzerine yoğunlaşmıştır. Bütün analizlerde ekonomik ve refaha dayalı nedensellik, önemli bir yer tutmaktadır. Ancak temelde tüm kuramlar, ortaya çıktıkları dönemin göçlerini ele alarak, tüm boyutlarıyla anlama ve açıklamaya çalışmışlardır. Toplumsal yapıyı derinden etkileyen göçler, modern dönemin göçleridir. Modern dönemin göçlerinin çok büyük bir kısmı ise, iş gücüne olan ihtiyaca bağlı olarak kentlere, özellikle de sanayi

kentlerine doğru gerçekleşmiştir. Burada ekonomik şartlar belirleyici olduğu için kuramlardaki temel kavramlar, ekonomi kurumunun kavramlarıdır. Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından sonraki göçler hem kıtalar arası hem de siyasi şartların getirdiği zorunluluğun eseri olan göçlerdir. Dolayısıyla, çalışmak için köyden kente giden ya da çalışmak için başka ülkeye giden göçmeni esas alan kuramların günümüz göç hareketini açıklama noktasında bariz yetersizlikleri söz konusudur. Günümüzde terörizm, siyasal baskılar, iç savaşlar vb. koşullarda göçmen için hayatta kalabileceği bir yere gitmek temel motivasyondur. Bu nedenle, günümüz göç olgusunu anlamak ve açıklamak için kuramsal yaklaşımlarla birlikte göç olgusunun yeni boyutlarını ortaya koyan daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır.

Bu açıdan değerlendirildiğinde, göç kavramıyla birlikte ele alınması gereken kavramlardan birisi de kültür kavramıdır. Çünkü insan, her şeyden önce kültürel bir varlıktır. Göçle giderken geride bırakmadığı tek şey, kültürüdür. Göçmen açısından, yeni gittiği yerin siyasal, ekonomik vb. şartları kadar, getirdiği kültürün kodları da yeni bir yaşam kurmada önemlidir. Bu durum, göçmen ve göçle gelen toplumun karşılaşması bağlamında bir kültürel karşılaşma sürecidir. Göçmen için, parçası olduğu yeni topluma uyum sağlama sorunuyken, katıldığı toplum için yeni bir kültürü kendine dahil etme, kabullenme veya reddetme, asimile etme gibi farklı reaksiyonları gündeme getirmektedir. Bu durum, aynı şekilde, göçmen için kendisini var eden bütün davranış kodlarının bir anda geçersiz kalmasıyken, ev sahibi toplum için yabancıyla aynı mekân ve hayatı paylaşma zorunluluğudur. Bu süreç, bir meydan okuma ve zıtlasma çerçevesinde ilerleyebileceği gibi, karşılıklı alışveriş ve birbirinin varlığına saygı çerçevesinde de ilerleyebilir. Bu açıdan göç kavramı, aynı zamanda kültürel bir hareketlilik bağlamında da değerlendirilmelidir. Çalışmanın ana eksenini oluşturan bu ilişki için öncelikle, kültür ve kültürle ilgili bazı kavramların yakından incelenmesine ihtiyaç vardır. Bundan dolayı da çalışmanın bu bölümünde kültür kavramı geniş bir açıdan ele alınacaktır.

2.4. KÜLTÜR VE TEMEL KAVRAMLAR

Kültür, göç olgusunda olduğu gibi üzerinde en az mutabık olunan kavramlardan bir tanesidir. Birçok bilim dalı, kültür üzerinde farklı tanımlar yapmıştır. Ancak bu kadar geniş bir kavramı belli bir tanıma kimse oturtamamıştır. Nitekim kültür üzerine birçok çalışması olan ve alanda geniş bir yere sahip olan Williams da kültürün kavramsal tanımının yapılmasının oldukça zor olduğunu, bu

durumun da birçok bilim dalı ve bilim adamının kavrama farklı perspektiften bakmasından ya da çeşitli anlamlar yüklemesinden kaynaklandığını belirtmiştir (Williams, 1977). Gray (2004)'e göre de durum aynıdır. Yapılan tanımlar, hiçbir zaman ne kapsamlı ne de mutlak olacaktır (Gray, 2004, s. 44).

Nitekim, 1952 yılında ABD kökenli iki araştırmacı, yapmış oldukları çalışmada farklı bilim dalları ve bilim adamlarının kültür kavramını açıklamaya çalıştıkları yüz altmış dört adet tanımdan bahsetmişlerdir (Oğuz, 2011, s. 124-125). Günümüzde ise bu sayı, yaklaşık olarak iki yüzdür (Salduz, 2021, s. 6). Kısacası kültür kavramı, göç ile benzer kaderi paylaşmakta olup insanlık tarihiyle özdeştir. Ne mutlak kabul gören genel bir tanım ne de kavram üzerine çalışan tek bir bilim dalı söz konusudur. Antropolojiden sosyolojiye, tarihten coğrafyaya pek çok bilim dalı kültür üzerine çalışabilmektedir.

Kültür kavramının gelişmesinde önemli yere sahip bilim adamları, literatüre pek çok tanım dahil etmiş ve kavrama kendi çerçevelerinden açıklık getirmeye çalışmışlardır. Örneğin Taylor'a (1958) göre kültür, insanın öğrendiği örf, adet, sanat gibi kavramları içeren kompleks bir yapıdan oluşan bütünü ifade eder (Tylor, 1958, s. 269). Williams'a göre ise kültür, kısaca bir 'yaşam tarzı' dır. Bireyin veya toplumun bir şeylere anlam yüklemesi çeşitli sembollere önem atfetmesidir (Williams, 1993). E. Sapir'e göre kültür, insanı var eden, toplumun birbirine miras yoluyla aktardığı maddi-manevi her şeyi kapsayan, insanın değer yüklediği şeylerin tamamıdır (Turhan, 1994, s. 39-40). Parsons, kültürü bir sistem olarak tanımlar ve pek çok açıdan din ile birlikte ele alır. Normları ve insanın karar mekanizmasında ölçütleri belirleyen, toplumsal düzeni sağlayan şeyin kültür olduğunu ifade eder (Çamlı, 2020, s. 205; Parsons, 1982, s. 300). Bu bağlamda, özellikle antropoloji ve sosyoloji biliminde olmak üzere daha pek çok tanım mevcuttur. Tanımlardan da anlaşılacağı gibi kavramsal olarak farklılıklar olmasına rağmen, özlerinde ortak noktalar söz konusudur.

Nitekim bu ortak noktalar, şu şekilde açıklanabilir: Kültür, en öz şekliyle, insana dair her şeydir. Bu şey, insan müdahalesiyle üretilenleri içerir. Somut olarak yeme-içme, kıyafet, alet, müzik olabilir. Soyut olarak değer, idea, norm, dil, inanç olabilir. Bunların hepsi birer kültürdür ve insan ürünüdür, yani doğuştan gelen, doğanın ürettiği hiçbir şey söz konusu değildir. Marx'a göre de kültür insanın doğaya karşı mücadelesidir. Yani kültür, insanı insan yapan maddi-manevi şeyler bütünüdür (Turhan, 1994; Gökalp ve Ergur, 2018). Örneğin Selçuklu'da nazar, güneş, aydınlık

gibi manalara geldiğine inanılan çift başlı kartal sembolü bir kültür ürünüdür, fistan veya şalvar bir kültür ürünüdür, Denizli'nin çaput aşısı, Uşak'ın tarhanası bir kültür ürünüdür.

Kültür kavramı oldukça geniş bir anlam ifade ederken günümüzde önüne ya da arkasına başka kavramların eklenmesiyle daha minimal anlamlar çıkarılabilmektedir. Örneğin yemek kültürü, medya kültürü, din kültürü vb. şeklinde kültürün önüne arkasına gelen kavramlar daha da arttırılabilir. Burada amaç, kültürü uçsuz bucaksız anlam derinliğinden kurtarıp daha dar yaşam alanlarındaki insani varoluşu ifade eden anlam kalıplarına dökmektir.

Kültür kavramı, farklı anlamlara sahip olduğu gibi, farklı özelliklere de sahiptir. Kültür, her şeyden önce, öğrenilen ve öğretilen bir şeydir. Bunun yanı sıra kültür, toplumsal bir ürün olup, tek kişilik bir kültürden bahsedilemez. Aynı zamanda kültür, dinamiktir ve tarihin her sahnesinde vardır, değişir. Kültür, insanları bir arada tutan şeydir. Aynı kültüre sahip bir toplum, kendi kültüründen olan birine yardım etmekte daha isteklidir (Çüçen, 2005, s. 112-113). Osmanlı'da ahilik teşkilatı ya da çeşitli ortak kültüre sahip farklı STK'lar buna örnek olarak verilebilir. Bu gibi yapılar, kendi içlerindeki oluşum gereği, aynı kültürden olanlara karşı daha tutucu ve yardım sever bir davranış sergilerler.

Kültür kavramı, tarihsel olarak ele alındığında ne kadar evrildiği anlaşılabilmektedir. 18. yüzyıla kadar kavram, tarım ile ilişkilendirilmiş, tarımsal açıdan üretmek, yetiştirmek, işlemek gibi anlamalarda kullanılmıştır. Günümüzde sera vb. gibi insan eliyle üretim yapılan yerlerdeki bitkilere de kültür bitkisi denmesinin sebebi budur. Ancak 18. yüzyıldan sonra medeniyet, uygarlık gibi kavramlar, kültür yerine kullanılsa da kültür kavramı da kullanılmaya devam etmiş ve günümüzdeki anlam zenginliğine ulaşmıştır (Oğuz, 2011). Bugün, küreselleşme ve gelişen teknolojiyle birlikte zenginleşen yaşam dünyasına bağlı olarak, kültür kavramı her ne kadar çok zengin bir anlam çeşitliliğine ulaşsa da kültür denince anlaşılan genel anlam, insan eliyle üretilen nesilden nesile aktarılan maddi-manevi şeyler bütünüdür.

Kültür kavramı, insan-evren ilişkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkan dinamik bir sürecin sonucunu ifade etse de kültürle ilgili özellikle farklı süreçleri ifade etmek üzere birçok kavram kullanılmaktadır. İnsan yapımı dünyanın gelişimini ifade etmek üzere, kültürel değişimden bahsedilirken, kültürü oluşturan bazı unsurların kayboluşu

kültürel yozlaşma olarak ifade edilebilmektedir. Bu açıdan süreç olarak kültüre ilişkin bazı kavramların açıklanması önemlidir.

2.4.1 Kültürel Karşılaşma

Kültürel karşılaşma, çeşitli sebeplerden dolayı iki veya daha fazla kültürün karşı karşıya gelmesini ifade etmektedir. Kültürel karşılaşma, küreselleşmeyle küçülen dünyada, özellikle artan göçler ve gelişen ulaşım ve iletişim teknolojileriyle daha muhtemel hale gelmiştir. Her ne kadar küreselleşme, tek bir merkezden üretilen kültürün dünya ölçeğinde yaygınlığı ve kabulünü ifade etse de kültür tek taraflı üreten ve alıp yaşayanlardan oluşan bir denklem değildir. Farklı bir kültürle karşılaşan birey ve toplum, bu kültürü yine kendi kültürüyle yorumlamaktadır. Bu süreç, bazen reddetmeyi, bazen çatışmayı, bazen kabul etmeyi, bazen de dönüştürüp kendine mal etmeyi gerektirmektedir. Kesin olan şey ise hiçbir kültür, başka bir kültürü olduğu gibi hemen kabul edip hayatının referansına dönüştürmemektedir. Bu açıdan iki veya daha fazla kültürün paylaştığı ortak yaşam evrenindeki süreçlerle ilgili farklı toplumsal görüngüler ortaya çıkmaktadır. Bu karşılaşma sonucu farklı kültürler birbirini az ya da çok etkilemektedir. Böylece, kültürleşme, kültürel çatışma, kültür şoku, kültürel asimilasyon, kültürel değişme ve özellikle kültürel etkileşim denilen süreçler meydana gelmektedir. Bu karşılaşmanın hangi sürece gireceği ve karşılaşmadan sonra neler olacağı, farklı kültürleri temsil eden insanların tutum ve davranışlarına bağlıdır.

2.4.2. Kültürleme

Kültürleme, belli bir zaman sınırlaması olmadan, hayatı botunca yaşadığı topluma adapte olması için insanın eğitilmesini ifade eder (Uygunkan, 2005). Yani kültürleme, insanın içinde yaşamış olduğu topluma/toplumlara dair kültürel şeyleri doğumundan ölümüne kadar öğrenmeye devam ettiği bir süreçtir. Bazı bilim dallarına göre kültürlemede sosyalizasyon, bazı bilim dallarına göre ise bir eğitim söz konusudur. Ancak sosyalizasyon ve eğitim kavramı kültürlemeye göre daha dardır. Kültürleme bu iki kavramı da içerisine almaktadır. Örneğin, eğitimin mekânsal sınırı okul, zamansal sınırı, okul hayatıdır. Kültürleme de böyle bir zaman ve mekân sınırlaması söz konusu değildir. Kültürlemeye, bir öğretmenin çocuklara, o topluma dair dil, din vb. bilgiler vererek öğretmeye çalışması ya da bir kişinin büyüklerinin uygulamış olduğu olumlu veya olumsuz hal ve hareketlerden öğrenmiş olduğu şeyler örnek olarak verilebilir (Güvenç, 1997, s. 85-86). Kültürleme, başlangıçta hızlıdır

ancak kişinin yaşı ilerledikçe bu öğrenme azalmaktadır. Bunun sebebi kişinin belli yaşa geldiğinde şahsiyeti ve hayata karşı bakışının yerleşmiş olmasıdır.

2.4.3. Kültürleşme

Kültürleşme, bir şekilde birbiri ile temasa geçen iki farklı kültürün karşılıklı alıp vermesi sonucu, birbiri ile benzeşmesi ve ana kültür ile yeni oluşan kültürün alâkasının kalmaması durumunu ifade eder. Bu durum, karşılıklı olup bir kültürün diğerine üstün gelme durumu söz konusu değildir. Kültürleşme, entegrasyonu sağladığı için olumlu, bazı kültürlerin yok olmasına neden olduğu için, olumsuzdur. Genellikle kültürleşme, göçler ya da seferler ile ortaya çıkmaktadır ve iki farklı kültür bunların sonucu olarak birbirinden etkilenmektedir. Mesela, iki kişinin evliliği ile bir kültürleşme olabilir ya da Osmanlının Balkan devletlerine doğru genişlemesiyle oradakilerin Türkçe kelimeleri kullanmaya başlaması ya da günümüzde Balkan yemek veya oyunlarının Türkiye’de görülmesi bir kültürleşme örneğidir (Aydın, 2007, s. 38-39).

Ancak Güvenç’e (1997) göre kültürleşme, günümüzde gelişen medya araçlarıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Nitekim kültürleşme için yüz yüze gelmeye gerek yoktur. Çünkü kişiler artık medya araçlarıyla da bir kültürleşme süreci içerisine girebilmektedir (Güvenç, 1997, s. 87).

2.4.4. Kültürel Yayılma

Kültürel yayılma, diğer adı ile kültür göçü, belli bir kültürün içinde bulundurduğu maddi-manevi öğelerinin dünyanın başka yerlerine yayılması göç etmesidir. Bu durum, göçlerle de meydana gelebilir; kişilerin seyahatlerde öğrendiği şeyleri kendi ülkelerine döndüklerinde yayması ile de olabilir. Ülkemizde batı tarzı giyinmenin günümüzde hâkim olması ya da Türk kahvesinin bugün Avrupa ülkeleri tarafından içilmesi, bu sürece örnek olarak verilebilir (Aydın H. Ü., 2007, s. 39).

2.4.5. Kültür Şoku

Kültür şoku, kişi veya toplumların yaşanılan kültürden başka bir kültüre gitmesiyle beraber, yaşanılan kültürel karşılaşmanın sonucu olarak, ortaya zorluklar, kriz, bunalım gibi tepkilerin meydana gelmesini ifade eder (Güvenç, 1996). Yani yer değiştiren birinin kültüre bir uyum sağlayamama ve sıkıntıların meydana gelmesidir. Örneğin bir kişi gittiği yerin dilini, normlarını, değerlerini bilmediğinde ya da benimsemekte zorlandığında ortaya çıkan bir anomi durumudur. Bu durum da diğer

kültürel problemlerde olduğu gibi genellikle göç ile meydana gelmektedir. Kimi birey, bu durumu çabuk atlatırken kimi için bu süreç uzamaktadır. Kültür şoku, beraberinde pek çok sorunu da getirebilmektedir. Birey, yaşadığı kültürel şokla eski kültürünü tamamen inkâr edebilir ya da kültürel kaostan hiçbir zaman çıkamayabilir (Solgun ve Durat, 2017, s. 141-142; Aydın H. Ü., 2007, s. 40). Örneğin, Afganistan uyruklu bir gencin ülkesini terk ederek kendi kültüründen tamamen farklı bir kültüre göç etmesiyle bu kültürel şok durumu oluşabilir. Yine yıllarca köy hayatında yaşamış bir gencin aniden şehir hayatına geçmesiyle kültürel bir şok ortaya çıkabilir.

2.4.6. Kültürel Çatışma

Kültürel çatışma ya da kültür çatışması, birden fazla farklı kültürün çeşitli nedenlerden dolayı karşı karşıya kalmasıyla kültürlerin uzlaşamaması halinde yaşanan çatışmayı ifade eder. Bu çatışma, pek çok kültürel problemi de beraberinde getirmektedir. Nitekim kültürel çatışma ortamında bir sömürü, yok etme çabası, diğer kültürü hiçe sayma durumu söz konusudur. Bu durum, iki farklı kültürün birbirini kabul etmemesi ile devam etmektedir (Alver, 2015, s. 56). Örneğin, göç eden azınlık bir grubun ev sahibi toplum tarafından dışlanması, ötekileştirilmesi gibi durumların meydana gelmesidir. Göç eden kişilerin kültürlerinin gerektirdiği dili konuşma, dini yaşayama gibi özgürlüklerinin ellerinden alınması ve bundan kaynaklı iki kültürün yaşadığı çatışmadır.

2.4.7. Kültürel Merkezîyetçilik (Etnosentrizm)

Kültürel merkezîyetçilik, yani etnosentrizm, bir kişi ya da toplumun kendinin mensubu olduğu kültürün diğer kültürlerden önemli ya da üstün olduğunu iddia etmesi durumudur. İçinde bir düşmanlık barındıran ırkçılık, ayrımcılık, ön yargı vb. gibi kötülükleri içeren bir kavramdır. Bizumic'e (2015) göre bu kavram, diğer kültürlerle karşı etnik bir üstünlük anlamına gelmektedir. Aynı etnik yapıya sahip kişiler bir tutum içindeyken başka etnik yapıya sahip olanlar dışlanır ya da ayrımcılığa uğrar (Bizumic, 2015).

Etnosentrizm genellikle içinde negatiflik barındıran bir kavramdır. Hem çoğunluk olanları olumsuz davranışlara yöneltir hem de çoğunluğu diasporaya karşı üstün kılmayı amaçlar (Feleke, 2020). Örneğin göç eden bir grup, dilinden dolayı ya da giydiği kıyafetlerden dolayı dışlanıp hakarete uğrayabilir. ABD'deki siyah-beyaz ayrımcılığı da bu kavrama verilebilecek örnekler arasında yer alır.

2.4.8. Kültürel Entegrasyon

Kültürel entegrasyon, farklı birçok kültürün bir arada bulunması ve yaşanan toplumda herkesin aktif bir katılımı ve eşit söz hakkına sahip olması ile açıklanan bir kavramdır. Bu entegrasyon, iki türlü olabilir, ya çoğunluk diasporayı kabul eder ve içine alır ya da diaspora çoğunluğa ayak uydurur. İki durumda da bir uyum, bir anlayış söz konusudur. Bu kavrama göre herhangi bir göçmen düşmanlığı ya da bir ırkçılık söz konusu değildir. Bu entegrasyon süreci, tabii ki karşılıklı kabul ile oluşur. Hem çoğunluk hem diasporanın fedakarlığı ile gerçekleşir. Nitekim diaspora, çoğunluğun dilini öğrenmeye çalışırken onlara karşı bir ayrımcılık ya da küçük görme durumları meydana gelmemelidir, etnosentrik bir ortam oluşturulmamalıdır (Çetin, 2016, s. 199-202). Entegrasyon, asimile olmak veya asimile etmek değildir. Kendi kültürünü koruyarak diğer kültürler ile bir anlaşma, karşılıklı bir hoşgörü söz konusudur.

2.4.9. Kültürel Farklılık

Her ülkenin, şehrin, mahallenin, vb. pek çok topluluğun kendine has dili, dini, yaşam tarzı, giyim tarzı vardır. İşte, kültürel farklılık kavramı da burada ortaya çıkar. Ülke, şehir, vs. gibi çeşitli toplulukların kendilerine has kültürlerinin birbirleri ile karşılaştırılma durumunda oluşan çeşitliliğe, kültürel farklılık denir. Yani, iki veya daha fazla kültürün, çeşitli kültürel özelliklerinin kıyaslanması sonucu çıkan başkalık, kültürel farklılığı ortaya çıkarır. Bu farklılık, her toplumda ayrı algılanmaktadır. Nitekim, kimi toplumlar kendi kültürünü en iyi, en güzel olarak adlandırırken; kimi toplumlar bunun tam tersi olarak kültürel alt-üst ilişkisine karşı çıkmakta ve meydana gelen kültürel farklılığı zenginlik olarak görmektedir. Kültürel farklılığa karşı olan kişiler, etnik merkezilerdir. Bu etnik merkezilik, heterofobi (farklılık düşmanlığı), zenofobi (yabancı düşmanlığı), islamofobi (islam düşmanlığı) gibi kavramları ortaya çıkarır. Bu görüşteki kişiler, kendi kültürünü üstün görerek kültürel farklılığa karşıdır. Kültürel rölativizm, kültürel görecilik ise, bu etnik merkeziliğin tam zıddıdır. Kültürel rölativizm, farklı kültürlerle karşı empati ve anlayışı içerir. Bu empati ve anlayış durumu, toplumsal işleyişin sağlıklı olması için önem arz etmektedir (Gökalp ve Ergur, 2018; Gökalp, 2009). Nitekim günümüz toplumlarının çoğunda göç gibi olaylar sonucu, birçok kültür bir arada yaşamaktadır. Göç ile gelen bu kültürel farklılıklar, sürekli temas halinde olduğu için kültürel görecilik bir gereksinimdir (Bates, 2018, s. 14)

2.4.10. Kültürel Duyarlılık

Kültürel duyarlılık kavramı, içerisinde hoşgörü, saygı gibi pozitif kavramları barındıran, insanların kendisi dışındaki kültürlere karşı önyargısız ve bir kültürle etkileşim sırasında ve sonrasında çeşitliliğe karşı saygıyı içermektedir. Bu kavram, temelde karşılıklı iletişimde bulunulan çeşitli kültürlerin ne olursa olsun birbirine karşı duyarlı olması gerektiğini ifade eder. İnsanların iletişimde mesuliyetlerinin olduğunu, özgüvenli olmaları gerektiğini ve karşılıklı hassasiyeti içeren bir kavramdır (Chen ve Starosta, 2000, s. 3).

2.4.11. Kültürel Yetkinlik

Kültürel yetkinlik, kültüre/kültürlere ait gerekli bilgi, beceri ve donanıma sahip olma durumudur. Kısacası kültürel yetkinlik, bir kültürü her konuda anlama ve ona göre tutum, davranış sergilemeyi ifade eder. Kültürel yetkinlik hem kültürel iletişimde hem de sorunların çözümünde önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim kültürel yetkiliğe sahip olmamak, kültürlerarası iletişimde sağlıklı ve etkin olmayan davranışlara neden olabilir. Kültürel yetkinliğe sahip olan kişiler, farklı kültürleri anlar, onlara değer verir ve her kültürü anlamak için sürekli kendini geliştirmeye çalışır. Elbette kültürel yetkinlik her insan için önemlidir (Barutçugil, 2011). Ancak kültür alanında çalışan uzmanlar ve kuramlar için bu kavram daha da fazla önem arz etmektedir. Nitekim, günümüzde göç ile oluşan çokkültürlü ortamlar, meydana gelen kültürel problemler için kültürel yetkinliğe sahip uzman ve kurumlara ihtiyaç duymaktadır. Kültürel yetkinliğe sahip olmak için uzmanlar, her kültüre ön yargısız ve duyarlı yaklaşmalı, empatik düşünmeye ve sürekli öğrenmeye açık olmalıdır.

2.5. GÖÇ, KÜLTÜR VE SOSYAL HİZMET İLİŞKİSİ

Göç, yer değiştirmenin ötesinde sosyal ve kültürel bir ortam değişikliğidir. İnsanı kültürel anlamda insan yapan şey, bulunduğu sosyal ortam ile etkileşimidir. İnsan, bulunduğu yerin dilini, dinini, etnik yapısını, değerlerini, yaşam tarzını toplumsal ideallerini genellikle benimsemiştir. Ancak yaşanan yer ile kurulan bu bağ, çeşitli nedenlerden dolayı bazen kopmakta/koparılmaktadır. Bu da insanda, farklı psiko-sosyal problemlere neden olmaktadır. İnsan, biyo-psiko-sosyal bir canlıdır. Bu sistem çerçevesinde insan, tam bir iyilik halinde yaşar. Yani, bu sistemlerden birinde gerçekleşen fonksiyonel bir bozulma, o insanın tam iyilik halinin sağlanamadığının göstergesidir (Henderson ve Martin, 2015). Bu insanı oluşturan sistemsel yapı, genellikle uluslararası zorunlu göçlerde bir bozulma ile karşı karşıya kalmaktadır.

Çünkü göç, göç eden kişinin kendi kültüründen farklı kültürlerle doğru bir hareket demektir. İnsan, göç ile beraber kültürünü de yanında taşır. Ancak gittiği yerde kültürünü yaşatıp yaşatamayacağı veya karşılaştığı kültüre uyum sağlayıp sağlayamayacağı belirsizdir.

Nitekim, günümüzde gerçekleşen göçlerin büyük çoğunluğu Suriye ve Afganistan göçlerinde olduğu gibi uluslararası zorunlu göçlerdir. Bu göçlerde insanlar, genellikle dili, dini, etnik yapısı, kültürel yapısı vb. gibi ayırıcı özelliklerden biri veya daha fazlası hakkında hiç bilgi sahibi olmadığı ya da az bilgi sahibi olduğu yeni yerlere göç etmek zorunda kalmaktadır. Bu zorunlulukla birlikte göçmen ya kültürel etnosentrizme maruz kalmakta ya da göç ettiği yerdeki insanların da yardımıyla karşılıklı bir ilişki çerçevesinde hızlı bir entegrasyon sürecine dahil olmaktadır. Burada önemli etkenler, kişinin göç ettiği yerdeki kültür hakkında bildikleri ve yerli halkın göçmenlere karşı davranış ve tutumlarıdır. Bir göçmenin gittiği kültürün dilini bilmesi, giyim kuşamının benzer olması, ortak dini değerlere sahip olması, göç edilen yerdeki insanların hoşgörülü olması vb. unsurlar, entegrasyon için birer avantajdır.

Ancak günümüzde gerçekleşen göçlerde göçmenler, her ne kadar kültürel uyum için çaba sarf etse de Avrupa ülkeleri başta olmak üzere birçok ülke değişen güvenlik algılarıyla birlikte hiçbir göçmene sıcak bakmamaktadır. Ülkeler, genellikle, kendi ulusu dışından gelenleri öteki, tuhaf ve yabancı olarak görmektedirler. Bu da ayrıştırıcı bir dilin, etnosentrik bir kibrin ve kültürel duyarsızlığın yaşandığı bir kültürel karşılaşma zemini yaratmaktadır. Böylece göçmenler, göç ettikleri yerde karşılayamadığı temel gereksinimlerin üstüne bir de kültürel dışlayıcılık ve uyum sorunlarıyla yüzleşmek zorunda kalmaktadırlar.

Günümüzde göçle gelen kitlenin, ev sahibi toplumla karşılaşmasıyla birlikte oluşan çokkültürlü yaşam dünyaları çoğunlukla bir zorunluluğun eseridir. Burada önemli olan nokta, ortaya çıkan bu çokkültürlü ortamlarda ne yapılacağıdır. Bu anlamda, farklı siyasal, ideolojik, mesleki yaklaşımların farklı cevapları olabilir. Ancak sosyal hizmet perspektifinden değerlendirildiğinde, ayrıştırıcı ve dışlayıcı tavırların durdurulması ve küreselleşen günümüz dünyasında kültürel çeşitliğin bir zenginlik olduğu görüşünün yerleştirilmesi gerekmektedir. Bu da sosyal politikalar ve çeşitli mesleki ve bilimsel disiplinlerle yapılacak ortak çalışmalarla mümkündür (Cox ve Geisen, 2014, s. 157-173).

Sosyal hizmet bir disiplin ve meslek olarak göç sürecinde bu çokkültürlü ortamlarda çözüm odaklı çalışmaya, kültürel yetkinliğe, kültürel duyarlılığa sahiptir. Kalkınma ve hizmet odaklı bir planlama yapılarak çokkültürcü sosyal hizmet perspektifi ile süreci planlayarak bütüncül bir uygulama ve müdahale ile sonuca ulaşmayı daha muhtemeldir (Özmete ve Arslan, 2018, s. 197-200). Sosyal hizmet, interdisipliner ya da multidisipliner şekilde çalışmaya yatkın bir disiplindir. Kısacası sosyal hizmet, göç sürecinde, kültürel problemler başta olmak üzere sürecin her anında meydana gelen problemlerin çözümünde olması gereken bir disiplin ve meslektir.

2.6. ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK

Günümüzde tek, arınmış, başka kültürlerle hiçbir teması olmayan bir kültürün varlığı söz konusu değildir. Modern dönemde, her toplumda en az birkaç kültür bir arada bulunmaktadır. Bu birden fazla kültürün bir arada olması ile oluşan yapıya da çokkültürlü ortamlar denilmektedir (Özgür, 2014).

Çokkültürcülük kavramı ise, farklı kültürlerin var olduğu ortamlarda, bu kültürlerle sahip insanların, çoğunluk veya diaspora olması fark etmeksizin eşit hak ve özgürlüklere sahip olması, herhangi bir kültürün diğer kültürün temsilcilerinden kaynaklanan bir baskıya maruz kalmadan rahatça kültürlerini yaşatabilmeleri olarak ifade edilebilir. Böylece, çokkültürcülük, bir toplumda başat bir kültürün var olmasına karşı olan bir durumu ifade etmektedir. Çokkültürcülük, daha çok postmodern bir kavramdır. Nitekim postmodernizm de çokkültürcülükte olduğu gibi tek kültüre, tek ırka, tek cinse vb. pek çok tekilliğe karşıdır. Herhangi bir şeyde egemen tek bir türün varlığını kabul etmemektedir. Postmodernizmde ve çokkültürcülükte çoğulculuk, zenginlik demektir. Bugün, bu iki kavram, modern düşüncenin tekçi yaklaşımlarına karşı çıkmaktadır (Şan, 2005, s. 68-77; Aksoy, 2012, s. 4-9).

Ancak günümüzde bu farklılığa ve ortaya çıkan çoğulculuğa saygının veya hoşgörünün varlığı sorgulanmaktadır. Hâkim paradigma, tekelliği savunan modernite olarak görülmektedir. Genellikle, çoğunluğun temsil ettiği kültür, kendi içerisindeki azınlık kültüre/kültürlere karşı bir asimilasyon ve baskı kurma çabası içerisine girmektedir. Günümüz toplumlarının çoğunda bu gözlemlenmektedir. Genellikle baskın kültür, kendi dışındaki her kültürü bir tehdit olarak görmekte, diğer kültürleri ötekileştirmekte ve kendini başat kültür olarak ilan etmektedir. Ancak bazen bunun tam tersi de söz konusu olabilmekte, yani sorunun kaynağı diasporada olabilmektedir (Özensel, 2020, s. 369-378).

Sonuç olarak çokkültürcülük kavramı, farklı kültürlerin bir arada olduğu ve bu kültürlerin birbirlerine saygı temelinde, eşitlikçi, özgür bir şekilde yaşadığı, ideal bir toplumu ifade eder. Çokkültürcülük, kültürel tekelliğe karşı çoğulculuğu, despotluğa karşı demokrasiyi, etnosentrizm ya da asimilasyona karşı entegrasyonu, baskıya karşı özgürlüğü savunan bir yaklaşımı ifade eder. Nitekim çokkültürcülüğün olmadığı toplumlarda ayrışmalar, gettolaşma, ötekileştirme ve kültürel dışlanmayla birlikte toplumsal parçalanmalar meydana gelmektedir. Çokkültürcü yaklaşıma göre, yapılması gereken, her kültürün sürdürülebilmesi için çaba göstermek, kültürel çeşitliliğe saygı duymak ve kültürel duyarlılığa sahip olmaktır.

2.6.1. Çokkültürcülük ve Göç

Çokkültürcülük kavramı her ne kadar çokkültürlü ortamlarda mümkün olsa da göç, yeni bir kültürün ortama dahil olma süreci olarak başka bir kültürel zenginlik kaynağıdır. Göç eden kişilerin sahip oldukları kültür ve ev sahibi toplumun sahip olduğu kültürün ortak alanları paylaşmasıyla yeni bir etkileşim ortamı doğmaktadır. Bu karşılıklı kültürel etkileşimin sonucu olarak da çokkültürlü bir ortam oluşmaktadır. Çokkültürlü ortamlarda karşılıklı saygı, sevgi söz konusu olur ve herhangi bir baskı olmaksızın kişilerin hangi kültürden oldukları fark etmeden eşit haklara sahip olduğu bir ortam meydana gelirse burada çokkültürcü bir yaşam dünyası ortaya çıkabilir. Kısacası göç, çokkültürlü ortamları oluşturur, çokkültürlü ortamlar da çokkültürcü bir yapıyı oluşturabilir. Çokkültürlü ortamların, çokkültürcülüğü yaratması bir zorunluluk değildir. Yani, her toplum göçten sonra çokkültürlü bir yapıya sahiptir ancak çokkültürcü olması bu kültürlerin karşılıklı ilişkilerine bağlıdır (Özgür, 2014). Bunu oluşturacak olanlar da hem göç edilen yerdeki yerel halk hem de diasporadır.

Göç olgusu ile sık sık karşı karşıya gelen uluslar için çokkültürcülük kavramı politik bir anahtar olabilir. Eğer devletler ve toplumlar çokkültürcülüğü benimser, saygı ve uyum konusunda somut çabalar üretirse, göçün getirdiği sosyo-kültürel problemlerinin çözümü mümkün olur. Aynı zamanda göç, ev sahibi topluma yeni bir dinamizm ve katkı sağlarken, göçmen için yeni kültüre uyum sağlamasını kolaylaştırır.

Tarihte çokkültürcülüğün devlet politikası olarak benimsendiği ve toplumsal düzeyde yaşama imkânı bulduğu en müstesna örnek Anadolu topraklarıdır. Gerek Selçuklu gerekse Osmanlı dönemleri, farklı dil, din, etnik ve kültürel duyarlılığa sahip grupların iç içe yüzyıllarca yaşadıkları çokkültürcü bir toplumsal dünyanın örnekleridir. Çokkültürcülüğün, kültürel etkileşim ilkesi olduğu bu tür toplumlar,

hiçbir zaman farklı kültürleri bir potada eritme çabası içerisinde olmamıştır. Aksine çeşitliliği zenginlik olarak görüp, pek çok kültürü bir arada yaşatmışlardır. Günümüzde de Kanada, Amerika gibi göçmen barındıran bazı devletler, çokkültürcülüğü uygulamakta hatta bir devlet politikası haline getirmektedirler (Canatan, 2009, s. 80-84). Ancak bu tür ülkelerin göçmen ülkesi olmasının ardındaki saik, çoğunlukla göçmene ihtiyaç duyulmasıdır. Kabul süreci, seçici bir süreçtir.

Sonuç olarak, çokkültürcülük toplum içerisindeki çeşitliliklere karşı olumlu bir yaklaşımı ifade eder. Son yıllarda göç kaynaklı meydana gelen çokkültürlü ortamlar, bünyelerinde karışıklığı barındırır hale gelebilmektedirler. Toplumlar, hali hazırda kendi içerisinde birçok etnik, dil, din çeşitliliğini barındırırken, üzerine bir de günümüzde gerçekleşen Suriye ve Afganistan göçleri gibi kitlesel göçlerle, bu çeşitlilik daha da artmaktadır. Bu göçlerin sonucunda ise çokkültürcülüğün amacı, hâkim topluluğun kültürüne karşı azınlık kültürleri korumak ve kültürlerini yaşamalarını sağlamaktır. Çokkültürcülük bunu, çeşitli siyasal veya toplumsal araçlar vasıtasıyla diasporanın asimile edilmesinin, başat kültürden çekinmelerinin önüne geçerek sağlamaya çalışır. Göçmenleri kültürel dışlanmaya karşı koruyarak, baskı karşıtı bir tavırla, kötü tutum ve davranışların önüne geçmeyi hedefler (Lambert, Moghaddam, Sorin ve Sorin, 1990). Bu şekilde, başlı başına sorunlar silsilesini içerisinde barındıran göç hareketi, çokkültürcü yaklaşım ile daha insancıl bir hal alabilir.

2.6.2. Çokkültürcü Sosyal Hizmet

Günümüz toplumları, zaman geçtikçe içerisinde birçok kültürü barındıran pek çok farklılığın olduğu bir yapıya bürünmektedir. Ortaya çıkan bu çokkültürlü yapılar, içerisinde farklı inanç, etnik yapı, kültür vb. çeşitlilikleri barındırmaktadır. Buradaki önemli nokta, bu farklılıkların birbirine nasıl baktığıdır. Eğer eşitlik, adalet, hoşgörü vb. içerisinde bir ortam sağlanırsa ve çeşitlikler zenginlik olarak görülürse ideal bir toplum modeli ortaya çıkar. Ancak bunun tam tersi modern paradigmanın getirdiği kültürel tekelin, başatlığın hâkim olduğu farklılıkların hoşgörüyü karşılanmadığı toplumsal ortamlar, çatışma ve toplumsal huzursuzluğu barındırır. Bu tür çatışma ve huzursuzluğun olmaması, kültürel ilişkilerdeki sorunların kesin ve kalıcı çözüme kavuşması için çokkültürcü anlayışın toplumlara hâkim olmasıyla mümkündür. Nitekim her insanın bu tür kültür çeşitliliği ortamında, kendi kültürünü yaşatabilmesi, aynı zamanda bir insan hakkıdır. Bunun sağlanamadığı toplumlarda sosyal adalet,

sosyal refah ve özgürlükten bahsetmek mümkün değildir. Tam bu noktada sosyal hizmet, insan onurunu korumak, toplumda eşitliği ve özgürlüğü sağlamak için hak temelli bir meslek ve disiplin olarak son derece işlevseldir (Duyan, 2014).

Sosyal hizmet, bir insan hakları mesleğidir (Sheafor ve Horejsi, 2014). Her insana ayırım gözetmeksizin eşit şekilde yaklaşır ve var olduğu toplumda sosyal adalet ve sosyal refahı sağlamayı amaçlar. Tabii ki de bunları sağlayacak tek meslek ve disiplin değildir ancak insanı, insan olarak gören ve diğer mesleklerden farklı olarak onu bir nesne olmaktan çıkararak özne konumuna getiren bir meslektir (Kaynak, 2017, s. 253-254).

Göçmenler, günümüzde dezavantajlı grupların başında gelmektedir. Göçmenler, göç öncesi ve göç sonrasında yaşadıkları beslenme, barınma gibi temel sorunların üstüne bir de göç sonrası farklı bir kültür ile karşılaşmanın getirdiği uyum sağlama zorluğuyla karşı karşıya kalmaktadır. Nitekim ötekileştirme, asimilasyon, kültür şoku, etnosentrizm göçmenlerin kimlik ve kültür bağlamında karşılaştığı başlıca sorunlardandır. Yani, çeşitlenen kültürel ortam, sorun ve çözüm noktasında da bir nevi karmaşaya neden olmaktadır (Keleşoğlu, 2019). Bu noktada sosyal hizmet, ayrımcılık karşıtı, baskı karşıtı, kültürel çeşitliğe duyarlı ve çokkültürlü ortamlarda çokkültürcü perspektif ile entegrasyonu sağlayacak mesleklerden birisidir. Çokkültürcü sosyal hizmet, her kültüre yönelik hizmet üretilmesini sağlayan, çeşitliliği savunan, farklılığı zenginlik olarak gören, her kültürün iç içe yaşamasını sağlayan, karşılıklı hoşgörü ve saygıyı benimseyen bir yapıyı içerir (Özgür, 2014).

Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NAWS), sosyal hizmetin başlıca amaçlarının, kişilerin olaylarla baş etme, problemlerini çözme, insancıl şekilde kaynak bulma, fırsat sağlama, insan yararı için politikalar düzenleme ve en önemlisi insan üzerindeki baskıyı kaldırmayı ve sosyal adaletsizliği sağlamak olduğunu vurgulamıştır (Zastrow, 2010). Morgan (2010) da benzer şekilde sosyal hizmetin amacının, ayrımcılıkları ortadan kaldırmak, farklılıkların toplum tarafından normal karşılanmasını sağlamak ve çeşitliliklerin kabulünü sağlamak olduğunu ifade etmiştir (Morgan, 2010, s. 37). Nitekim birçok alan uzmanına göre sosyal hizmet, eşitsizliğe, baskıya, ayrımcılığa karşıdır. İnsanın mutluluğu, refahı, özgürlüğü için çabalar ve bu doğrultuda kaynak bulmayı amaçlar.

Sosyal hizmet, amaçlarını gerçekleştirmek için ortaya çıkan sorunlar çerçevesinde çeşitli kuram ve yaklaşımlar uygular. Günümüzde göçlerle gelen kültürel çeşitlilikten ötürü, kültürlerarası bir sosyal hizmet uygulaması, önem arz etmektedir (Mama, 2001). Burada kültürlerarası birleşimi sağlamak ve kültürel sorunları çözüme kavuşturmak için çokkültürcü sosyal hizmet yaklaşımı önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim bu yaklaşım, uzmanın, farklı kültürlere, farklı etnik kökenlere saygı duymasını, çeşitli kültürlerle karşı bilgi, beceri ve yetkinlik kazanmasını benimseyen bir yaklaşımdır (Sachdev, 1997). Bu nedenle, çokkültürcü sosyal hizmet perspektifini benimseyen ve uygulayan bir sosyal hizmet mesleği elemanı, sürekli kendini güncel tutarak kültürel yetkinliğe, kültürel duyarlılığa, gerekli bilgi ve beceriye sahip, müracaatçısına karşı önyargısız ve değer temelli yaklaşarak sosyo-kültürel uyumuna katkı sağlayabilir.

2.6.3. Çokkültürcü Sosyal Hizmet Bağlamında Göçmenlere Verilen Hizmetler

Dünyada artan göç hareketliliğiyle birlikte devletlerin göçmenlere verdiği hizmetler, uyguladığı politikalar ve göç edilen yerdeki insanların göçmenlere karşı tutumu önemli bir hal almıştır. Bugün, pek çok devlet, ülkesine göç eden insanlara farklı statüler vermekte ve bu statüler çerçevesinde hizmet sağlamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’de de göçmenlere sunulan hizmetler, mevcut statüleri açısından değerlendirilmektedir.

Türkiye’nin 1951 Cenevre sözleşmesi öncesi ülkeye kabul ettiği göçmenler, büyük çoğunlukta Türk soyundan olanları kapsamaktadır. Türkiye, 1951’de katıldığı Cenevre Sözleşmesi ve daha sonra bu sözleşmeye ilave 1967 Ek Protokol’ü ile hukuken başka soydan olan göçmenleri de bünyesine kabul etmeye başlamıştır. Ancak Türkiye, bu sözleşmedeki mülteci tanımına “coğrafi çekince” getirmiştir. Yani her ne kadar uluslararası tanımlarda mülteci, zorunlu durumlarda herhangi bir ülkeden göç edenleri içerisine alırken, Türkiye için, bu durum geçerli değildir. Türkiye, sadece Avrupa ülkelerinden ve zorunlu durumlarda göç edenleri, mülteci olarak kabul etmektedir. Bu durum, hala geçerliliğini korumaktadır. Türkiye’nin uygulamış olduğu coğrafi çekince ile de göçmenlerin statüleri hakkındaki belirsizlikler ve Avrupa dışından gelenlere verilecek hak ve hizmetler konusu muğlaklığını sürdürmektedir.

Ancak Türkiye 1994 İltica yönetmeliği ve özellikle 2013 yılında yürürlüğe soktuğu 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Geri Kabul

Anlaşması ile bu açığı kapatmaya çalışmıştır. Bu tarihlerden itibaren Türkiye, mülteci tanımında belirtilen zorunlu koşullarda Avrupa dışından ülkeye göç eden kişilere ise ‘şartlı mülteci’, ‘ikincil koruma’ ya da ‘geçici koruma’ statülerini vermeye başlamıştır (Latif, 2002, s. 20-22; Çakran ve Eren, 2017, s. 18-21). Bu statülerin verilmesiyle birlikte Türkiye’nin göçe ve göçmene bakışı da değişmiş olup, ülke, göçmenler konusunda insan hakları ile daha uyumlu bir politika izlemeye başlamıştır. Nitekim bu düzenlemeler, sadece hukuksal boyuta sahip gibi görünse de göçmenlere verilen haklar ve sunulan hizmetler bağlamında da önemli bir yere sahiptir. Bu açıdan, göç eden kişilere verilen statüler, göç ve göçmen ile ilgilenen pek çok disiplini yakından ilgilendirmektedir. Bu disiplinlerin başında da hem kamu kurumları hem de sivil toplum kuruluşları (STK) aracılığıyla hizmet götüren sosyal hizmet gelmektedir.

Benzer şekilde, farklı dil, din, ırk ve kültürden gelen pek çok göçmene ev sahipliği yapmak durumunda kalan Türkiye’nin yasal olarak yürürlüğe soktuğu kanunların uygulanması boyutunda da sosyal hizmete önemli roller düşmektedir. Bu açıdan gerek göç gerekse göçmenlerin sorunları hususunda sosyal hizmetin hem bir disiplin hem de bir uygulama alanı olarak neler yapabileceğinin belirlenmesi büyük bir öneme sahiptir. Nitekim sosyal hizmet, göçmenlere etkili psiko-sosyal destek sağlamak, onların işlevselliklerini arttırmak hem ev sahibi toplumun hem de göçmenlerin sağlık ve mutluluk içinde yaşamalarını mümkün kılmak için, göç gibi toplumsal hareketlerde sahne alan, uygulamaya dayalı bir disiplindir (Barker, 2003). Buna ek olarak, insanların karşı karşıya kaldığı sorunları atlatması noktasında da onlara danışmanlık vermekte, bakım ve koruma sağlamakta, insan hakları ve ilkelerini temel alarak müdahalede bulunmaktadır. Bunları gerçekleştirirken ise sosyal hizmet, kuramsal bakışını insani bir uygulamaya dayandırmalı ve o perspektiften müdahalede bulunmalıdır (Beter, 2006). Bu noktada, göç gibi kültürel çeşitliliğin ortaya çıktığı ortamlarda etkili olabilecek yaklaşım ve uygulama ise çokkültürcü sosyal hizmettir.

Çokkültürcü sosyal hizmet, göç gibi toplumsal olaylarda kültürel karşılaşmadan doğan sorunlar başta olmak üzere pek çok sorunun çözümünde insani bir perspektif ile yaklaşma ve müdahalede bulunmada önemli bir yere sahiptir. Nitekim çokkültürcü sosyal hizmet, göç dolayısıyla ortaya çıkan çokkültürlü ortamlar açısından hem ev sahibi toplumun hem de göçmen topluluğun haklarını gözetmede ve hizmet götürmede eşitlikçi, adaletli, hoşgörülü bir yaklaşıma sahiptir. Çokkültürcü sosyal hizmet, aynı ortamda yaşayan her insanın hizmetlere erişimini, yaşanan

ortama tam katılımını ve topyekûn kalkınmayı savunmaktadır. Bu bağlamda, göçmenlerin, göç ettikleri toplumun her kesiminden belli başlı beklentileri vardır. Bunlar: Toplumda var olduğunu, dışlanmadığını hissetmek, kendi kültürünü, dilini, dinini devam ettirebilmek ve ev sahibi toplum ile iletişim halinde olabilmek gibi insani beklentilerdir ((BMMYK), 1994, s. 14). Bu ve benzer beklentilerin karşılanması ise, göçü ve göçmenleri sorun olarak görmenin önüne geçebilecek yegâne durumlardır.

Bu çerçevede, mülteci, şartlı mülteci, geçici koruma, ikincil koruma gibi farklı statülere sahip olan kişilere Türkiye Cumhuriyeti taraf olduğu anlaşmalar ve çıkarmış olduğu kanunlar gereğince bazı haklar tanımakta ve hizmetler sunmaktadır. Bunlar arasında, barınma, sağlık, istihdam ve çalışma, eğitim ve öğretim ile ilgili haklar yer almaktadır. Ancak göçmenlerin bu haklara ulaşması veya kullanması açısından bazı sorunlar yaşanabilmektedir. Örneğin, barınma hakkını elde eden bir göçmen, ısınma veya beslenme gibi durumları karşılamada ekonomik yetersizlikle karşılaşabilmektedir. Çalışma, sağlık ya da eğitim hakkını elde etmesine rağmen, dil bilmemekten, sömürülmekten ya da dışlanmaktan çekinebilmekte veya bu haklara tam bir katılım sağlayamamaktadır (Savar ve Kedikli, 2019, s. 1138-1139). İşte tam bu noktada sosyal hizmet, duruma müdahil olmaktadır. Sosyal hizmet hem kamu hem yerel yönetimler hem de ev sahibi toplumla birlikte göçmenlerin kendi ihtiyaçlarını kendisi karşılayabilecek bir hale gelmelerine yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

Bu çerçevede, kamusal hizmetler açısından, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) en temel görevi üstlenmektedir. Bakanlık, göçmenlerle ilgili yürüttüğü çalışmalarını, “Göç, Afet ve Acil Durumlarda Psikososyal Destek ve Daire Başkanlığı” vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. Bu başkanlık hizmetleri çerçevesinde göçmenlerin rehabilitasyonu, psiko-sosyal destek hizmetleri ve göçmenlerin koruyucu-önleyici hizmetlerle güçlendirilmesi ön sıralarda yer almaktadır (KDK, 2018).

Belirtilen hizmetlere ek olarak, ASHB 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında ev sahibi topluma vermiş olduğu hizmetleri herhangi bir tehlike durumundaki göçmen çocuğa da sunmakta, koruyucu-destekleyici hizmetler vermektedir. Yine, herhangi bir ebeveyni bulunmayan çocuğu, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü altında korumaya almaktadır (AÇSHB, 2017). Göçmen çocukların yanı sıra, ASHB, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) başta olmak üzere bünyesindeki pek çok kurum ve kuruluşu aracılığıyla kadınlara da psiko-sosyal ve

hukuksal boyutta destek sağlamaktadır. Göçmen kadınların herhangi bir şekilde şiddete maruz kalması durumunda kadın konuk evlerinde kalma hizmeti sunmaktadır (Salduz, 2021). Buna ek olarak, geçici koruma altındaki Suriyeliler hem kamu hem de özel hastaneler olmak üzere herhangi bir sağlık kuruluşundan sağlık hizmeti alabilmektedir (KDK, 2018). Ancak diğer statülerde olan göçmenler için bu durum söz konusu değildir. Nitekim, Mazlumder'in yapmış olduğu araştırmaya göre Türkiye'ye göç edenlerin %71'i sağlık hizmetlerine erişememektedir (Mazlumder, 2015).

Eğitim ile ilgili hizmetler açısından, göçmen çocukların eğitim hayatlarından geri kalmamaları, dil ya da kültürel problemler yaşamamaları ve ev sahibi toplumla eğitim konusunda eşit haklara sahip olmaları için, 2016 yılında "Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü" ne bağlı olarak "Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı" kurulmuştur (MEB, 2018). Dolayısıyla herhangi bir göçmen çocuğun eğitim hayatına katılamama durumu söz konusu değildir. Ancak, göçmen gruplar, kendi tercihleri doğrultusunda bu haktan uzak durabilmektedirler.

Kamu kurum ve kuruluşlarının vermiş olduğu bu hizmetlerin yanı sıra STK'lerin göçmenlere vermiş olduğu hizmetlerden de bahsetmek mümkündür. STK'ler, göçmenlerin ihtiyaçları doğrultusunda barınma ve beslenme gibi temel gereksinimleri karşılamak ve insanın onur ve değerine yakışır yaşam koşulları sağlamak üzere hak temelli bir politika gütmektedirler. Kızılay ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Türkiye'de göçmenlere yardım sağlayan en temel STK'lerdendir. Bugün Türkiye'de pek çok göçmenin olması dolayısıyla aynı oranda pek çok STK ülkede bulunmakta ve göçmenlere yardım sağlamak için çalışmaktadır. STK'ler göçmenlerin sorunlarla baş etmelerine yardımcı olmak, ev sahibi topluma uyumlarını sağlamak, güçlendirmek ve toplum içerisinde kültürel benliklerini koruyarak yaşamaları için çeşitli programlar ve etkinlikler kapsamında destek vermektedirler. STK'ler bu hizmetleri, bünyesinde barındırdıkları sosyal çalışmacılar vasıtası ile gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Afganistan uyruklu göçmenler açısından değerlendirildiğinde ise, kamusal boyutta hizmetlere erişim olanaklarının oldukça az olduğu görülmektedir. Herhangi bir yasal bir statüye sahip olmadıklarından dolayı Afganistan uyruklu göçmenler, belirtilen kamusal hizmetlerin pek çoğundan yararlanamamaktadırlar. Sadece bazı STK'lar aracılığıyla yardımlara erişebilmektedirler. Örneğin, çalışma hayatında yer

alamamakta ya da illegal olarak çalışmaktadırlar. Sağlık hizmetlerine erişimde ciddi sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu nedenle de sömürölmeye açık hale gelmektedirler.

3. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın modeline, evren ve örneklem grubuna, veri toplama araçlarına, verilerin analizine, geçerlilik ve güvenilirliğine ve son olarak da araştırmanın etik boyutuna değinilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Nitel araştırma, kişilerin öz benliklerini görebilmek, onların sırlarının üzerine gidebilmek ve bilinçaltılarını keşfedebilmek için bilgi üretmede var olan önemli metotlardan bir tanesi (Özdemir, 2010, s. 326) olup elde edilen bulgular dahilinde kişilerin bakış açılarını, duygu ve düşüncelerini, hayata karşı izlenimlerini anlamak için etkili bir tekniktir (Krysik ve Finn, 2015). Nitel araştırma tekniğinde yapılan çalışmalar, gözlem ve görüşmelere dayanarak elde edilen verilerin tahlili üzerine yapılmaktadır. Bu teknik, sayısal sayıp dökmelerden daha çok sorulan sorulara verilen cevapların yorumlanmasını içermektedir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, ve Demirel, 2008). Nitel araştırma tekniği göçü ve göçmenlerin deneyimlerini, göç serüvenlerini kavramak ve çözümlemek için elverişli bir tekniktir (Turut ve Özgür, 2018, s. 160). Görüldüğü üzere nitel araştırma sosyal bilimler için oldukça önemli bir yere sahiptir (Yıldırım A. , 1999, s. 10). Bundan dolayı yapılan bu çalışma nitel araştırma metodolojisi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Nitel araştırmanın önemli bir yanı, göç gibi sosyal olaylarda sosyal yaşamda meydana gelen durumları bir periyod çerçevesinde geniş ve zengin veriler sunarak araştırmacıya yardımcı olmasıdır (Suğur, 2018). Yapılan araştırma çerçevesinde, Afganistan uyruklu genç göçmenlerin kültürel karşılaşma süreçlerinde yaşadıkları sorunların derinlemesine incelenerek ele alınması amaçlanmıştır. Diğer yandan, çalışmada desen olarak, durum deseni kullanılmıştır. Subaşı ve Okumuş (2017) durum çalışmasının örnek olay incelemesi veya vaka çalışması olarak adlandırıldığını söylemektedirler (Subaşı ve Okumuş, 2017, s. 419-420) Nitel araştırmalarda durum çalışması bir ya da birden fazla durumun çeşitli veri toplama araçlarıyla derinlemesine incelenmesinin söz konusu olduğu metodolojik bir yaklaşımı içerir. Yani durumu meydana getiren çeşitli faktörler bir bütün olarak düşünülerek durum üzerindeki karşılıklı etkileşimlerinin nasıl olduğu ele alınır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Kısaca durum çalışması, araştırmacıya zengin bir perspektif sunan belirli bir durumu ele alarak araştırmacının durumu derinlemesine incelemesini sağlayan bilgi edinmenin önemli bir yöntemidir (Subaşı ve Okumuş, 2017). Nitekim, yapılan bu çalışma da son

yıllarda Türkiye’de sayıları giderek artan Afganistan uyruklu gençlerin kültürel karşılaşma noktasında yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşlerini ele alan nitel bir durum çalışmasıdır.

3.2. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini Uşak ilinde ikamet eden Afganistan uyruklu gençler oluşturmaktadır. Örneklem grubunu ise “Uşak Afganistanlılar Yardımlaşma Derneğine” üye olan ve 15-25 yaş grubu içerisinde yer alan, 25 Afganistan uyruklu genç oluşturmaktadır. Araştırma çerçevesinde, ilgili dernek vasıtasıyla kartopu tekniği kullanılarak araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden 25 Afganistan uyruklu gence ulaşılmış ve 15.04.2022-30.04.2022 tarihleri arasında derinlemesine bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, Afganistan uyruklu gençlerin kültürel karşılaşma bağlamında yaşadıkları sorunlar, kendi kültürel perspektiflerinden ortaya konulmaya ve anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmada Uşak ilinin seçilmesinin nedeni, bu ilde yoğun bir Afganistan göçmen nüfusunun bulunması ve burada Afganistan uyruklu gençler özelinde yapılmış herhangi bir bilimsel çalışmanın olmamasıdır.

Araştırmanın örneklem grubuna dair cinsiyet bilgileri Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1: Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Sayı
Erkek	17
Kadın	8
Toplam	25

Tablo 1’de görüldüğü üzere, araştırmaya katılan Afganistan uyruklu gençlerin 17’si erkek, 8’i kadındır. Kadınlar, anavatanlarından farklı bir ülkede yaşamalarından dolayı yabancılarla konuşmaktan çekinmekte, ancak zorunlu durumlarda iletişim kurmaktadırlar. Bu durum, araştırmaya katılan kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha düşük olmasının temel nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmaya ilişkin demografik bilgiler, Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcılar	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Düzeyi	Meslek	Aylık Ortalama Gelir (TL)	Türkiye’de Bulunma Süresi
EK1	22	Bekar	Lisans	Öğrenci/İşçi	500	1 yıl
EK2	18	Bekar	Öğrenim Görmemiş	Tabakhane İşçisi	4500	1,5 yıl
EK3	19	Bekar	Lise	İnşaat İşçisi	6000	4,5 yıl
EK4	23	Evli	Öğrenim Görmemiş	Tabakhane İşçisi	4500	5 yıl
EK5	21	Bekar	Lisans	Öğrenci/İşçi	700	2 yıl
EK6	23	Bekar	Lise	Tekstil İşçisi	5000	5 yıl
EK7	22	Bekar	Lisans	Öğrenci/Tercüman	3000	3 yıl
EK8	18	Bekar	Lise	Tekstil işçisi	4500	1,5 yıl
EK9	25	Evli	Lisans	İnşaat Mühendisi	9000	7 yıl
EK10	19	Bekar	Lise	Tornacılık	4500	3,5 yıl
EK11	25	Bekar	Lisans	Makine Mühendisi	6000	7 yıl
EK12	20	Bekar	Lisans	Öğrenci	500	1,5 yıl
EK13	20	Bekar	Lisans	Öğrenci	500	2 yıl
EK14	22	Bekar	Öğrenim görmemiş	Tabakhane İşçisi	6000	5 yıl
EK15	22	Evli	Lise	İnşaat İşçisi	6000	6 yıl
EK16	25	Bekar	Lisans	Tekstil İşçisi	4500	1 yıl
EK17	25	Evli	Lisans	Öğrenci/Mobilyacı	9000	6 yıl
KK1	23	Bekar	Lisans	Öğrenci/Garson	4500	3 yıl
KK2	25	Bekar	Lisans	Öğrenci/Resepsiyon	4500	10 yıl
KK3	20	Bekar	Lise	Öğrenci	Yok	3 yıl
KK4	18	Bekar	Lise	Öğrenci/Tekstil işçisi	6000	5 yıl
KK5	18	Bekar	Lise	Öğrenci	4000	5 yıl
KK6	18	Bekar	Lise	Öğrenci	Yok	5 yıl
KK7	18	Bekar	Lise	Öğrenci	Yok	5 yıl
KK8	20	Bekar	Lise	Öğrenci/Tekstil işçisi	4500	6 Yıl

Çalışmaya katılanlar demografik açıdan değerlendirildiğinde, katılımcıların 18-25 yaş aralığında yer aldığı görülmektedir. Medeni durum açısından değerlendirildiğinde, katılımcıların 3'ü evli, 22'si ise bekdir. Katılımcılar eğitim durumları açısından değerlendirildiğinde, yalnızca okuma yazma bildiğini belirten 3 katılımcı bulunmaktadır. Buna karşın 6 katılımcı lise eğitimine, 8 katılımcı ise lisans eğitimine devam etmektedir. Lisans mezunu olduğunu belirten katılımcı sayısı ise 3'tür. Kadın katılımcıların 6'sı lise eğitimine, 2'si ise lisans eğitimine devam etmektedir. Erkek katılımcılar arasında lisans eğitimine devam eden 6 katılımcı bulunmakta, diğer katılımcılar, çalışma hayatında yer almaktadırlar. Katılımcılar arasında öğrenci olanların sayıca fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, Afganistanlı gençlerin çoğunluğu için öğrenciliğin, Türkiye'de ikameti kolaylaştıran bir statü olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Katılımcılar, meslek sahibi olmaları açısından değerlendirildiğinde, 1 katılımcının makine mühendisi, 1 katılımcının ise inşaat mühendisi olduğu görülmektedir. Katılımcılardan yalnızca öğrenci olan 6'sı dışında, 8 katılımcı, öğrenim görmekle birlikte, tekstil, inşaat, deri sanayi vb. sektörlerde işçi olarak çalışmaktadır. Diğer katılımcılar ise, yine belirtilen sektörlerde işçi olarak çalışmaktadırlar. Katılımcılar, gelir durumları açısından değerlendirildiğinde, hiç geliri olmadığını ya da asgari ücretin altında bir geliri olduğunu belirten katılımcı sayısı 9 iken, aylık gelirinin asgari ücret tutarında olduğunu belirten katılımcı sayısı 10'dur. Asgari ücretin üzerinde bir gelire sahip olduğunu belirten katılımcı sayısı ise 6'dır.

Katılımcılar, son olarak, Türkiye'de bulunma süreleri açısından değerlendirildiğinde ise, Türkiye'de ikamet süresi 1-3 yıl arasında olan katılımcı sayısı 10 iken, 3-5 yıl arası olan katılımcı sayısı, 9'dur. 5 yıldan daha fazla ikamet süresi olan katılımcı sayısı ise 6'dır.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Nitel araştırma metodolojisinde veriler gözlem, görüşme vb. pek çok farklı yöntem ile elde edilebilmektedir. Yapılan bu çalışmada da Afganistan uyruklu gençlerin göç sürecinde kültürel karşılaşma noktasında yaşadıkları sorunların ortaya konulabilmesi için, nitel araştırmanın önemli veri toplama araçlarından biri olan bireysel görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Nitel görüşmelerdeki amaç, hipotezleri test etmek ya da belli bir hedef doğrultusunda çalışma yapmak olmayıp görüşme gerçekleştirilen kişi veya kişilerin anlatımlarına bakılarak çalışma için sonuç

çıkarmaktır (Tekin, 2006, s. 101). Bu bağlamda, bir beklenti söz konusu değildir, sonuç görüşmelerden sonra ortaya çıkmaktadır.

Çalışma çerçevesinde literatür taraması yapılmış ve alana hâkim kişilerin görüş ve önerileri doğrultusunda çalışmaya rehber olacak, yarı yapılandırılmış bir görüşme formu hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ne tam katı bir yapıya ne de tam esnek bir yapıya sahiptir. İkisinin arasında yer alan bir tekniktir (Karasar, 1999, s. 168). Yani, katılımcılardan kapalı ve net olmayan yanıtlar alındığında, araştırmacıya, benzer soruların sorulmasını veya katılımcıların yanıtlarından elde edilen bir ipucu dahilinde soruları çeşitlendirerek konunun derinlemesine inilmesini olanaklı kılmaktadır. Çalışmada gerçekleşen bireysel görüşmeler, yüz yüze, bazen bir tercüman ile bazen de birebir olarak, katılımcılara açık uçlu sorular sorularak gerçekleştirilmiştir.

Yarı yapılandırılmış olarak hazırlanan rehber form doğrultusunda katılımcılarla derinlemesine bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiş olup her bir görüşme, ortalama 40 dakika sürmüştür. Yapılan gizlilik ve gönüllülük sözleşmesi çerçevesinde gerçekleştirilen görüşmeler, katılımcıların onayı ile kayıt altına alınmış, daha sonra Word dosyasına yazılı olarak aktarılmıştır. Katılımcıların sorulan sorulara doğru cevap vermesi ve kendilerini rahat hissetmeleri için genelde bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ancak tercüman kullanılan görüşmelerde de katılımcıların kendilerini daha rahat hissedebilmelerini sağlayabilmek için tercümanların katılımcıların bir tanıdığı olmasına özen gösterilmiştir.

3.4. VERİLERİN ANALİZİ

Çalışmada elde edilen veriler, nitel araştırma metodolojisi çerçevesinde, içerik analizine tabi tutularak betimsel olarak çözümlenmiş, Uşak'ta yaşayan Afganistan uyruklu gençlerin karşılaştıkları kültürel sorunlar, öznel perspektiflerinden ortaya konulmaya çalışılmıştır. İçerik analizi, elde edilen verileri belli kategoriler altında toplamayı, bu verileri okuyucuların rahat anlayabilmesi için düzenlemeyi, görüş, kavram, durum vb. hakkında sağlıklı bilgi edinmeyi sağlamaktadır. Bu bağlamda, nitel araştırmada içerik analizi, var olan gerçekleri ve durumları açığa çıkarma noktasında oldukça etkili bir yöntemdir (Tavşancıl ve Aslan, 2001).

İçerik analizini gerçekleştirmek için belli başlı izlenilmesi gereken yollar mevcuttur. İlk olarak, gerçekleştirilen görüşmelerdeki veriler toplanır, daha sonra

bunlar bir doküman haline getirilir, bu dokümanlar bir araya getirilerek belirli kodlar oluşturulur, bu kodlarla beraber belli temalar ortaya çıkartılır, bu temalar düzenlenir ve ardından bulgular yorumlanarak son bulur (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 242-254). Bu bağlamda, yapılan bu çalışmada da benzer bir yol izlenmiştir. İlk olarak görüşmeler ses kaydı altına alınmış, bu veriler Word dosyasına deşifre edilmiş, yapılan detaylı incelemelerden sonra belirli kodlar ve temalar elde edilmiş, en sonunda da araştırmanın temel amaçları dolayımında kategorize edilerek yorumlanmıştır.

Çalışma çerçevesinde katılımcıların gizliliğine riayet etmek ve onları zor durumda bırakmamak için erkek katılımcılara “EK” kodu, kadın katılımcılara “KK” kodu verilerek görüşme sırasına göre, metin içerisinde “EK1, EK2; KK1, KK2” şeklinde ifade edilmiştir.

3.5. GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİK

Bir çalışmanın, geçerli ve güvenilir olması, elde edilen bulguların inandırıcı olması, yapılan çalışmanın bilimselliği açısından oldukça önemli bir yere sahiptir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Nitel araştırmalarda, uzun süreli bir etkileşim, çalışmaya katılan katılımcıların teyidi, yetersiz ve kapalı cevapların önüne geçmek ve yorumlamada hatadan uzak durmak için görüşmelerin uzman incelemesinden geçmesi inanılrlığı sağlamaktadır (Holloway ve Wheeler, 1996). Bu şekilde, çalışmada abartılı, eksik, yanlış ve gereksiz bilgilerin olmasının önüne geçilecektir. Buna ek olarak bu yöntem, ifadelerin doğrudan aktarılmasının önünü açtığı ve araştırmacının herhangi bir yorum yapmasının önüne geçtiği için geçerlilik ve güvenilirlik açısından önemlidir.

Bu bağlamda, yapılan bu çalışma çerçevesinde, her görüşmede ses kayıtları ve önemli yerler not alınmış görüşmelerin ardından bu notlardan yola çıkılarak katılımcılara tutulan notların doğru olup olmadığı hakkında teyitleri istenmiştir. Görüşmeler en az 40 dakika sürecek şekilde gerçekleştirilmiş olup görüşme esnasında katılımcılardan net olmayan yanıtlar alındığında yarı yapılandırılmış araştırmanın doğası gereği, çalışma dahilinde benzer sorular ile meydana gelen bu tarz sorunların önüne geçilmiştir. Görüşmelerin tamamlanmasının ardından elde edilen ses kayıtları ve ses kayıtlarının ‘Word’ dosyasına aktarılmış yazılı halleri, iki uzman tarafından incelenmiş ve onay alınmıştır. Kısacası çalışmayı geçerli, güvenilir ve inanılır kılmak için bütün yöntemler uygulanmaya çalışılmıştır.

3.6. ARAŞTIRMANIN ETİK BOYUTU

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Uşak Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan 14.04.2022 tarihinde yazılı bir şekilde Etik Kurul Onay belgesi alınmıştır. Çalışmaya katılan Afganistan uyruklu gençlerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirebilmek için de hem kendilerinden yazılı olarak gönüllülük belgesi alınmış hem de kendilerine görüşmeler gerçekleştirilmeden önce çalışma hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. AFGANİSTAN UYRUKLU GENÇLERİN AİLE YAŞAMINA VE KADININ AİLEDEKİ KONUMUNA DAİR BULGULAR

İnsanoğlu nerede ve ne zaman olursa olsun meydana gelen ihtiyaçlarını birliktelik ve iletişim yoluyla aşmaya çalışmıştır (Aksöyek, 1984). Bu gereksinimlerin karşılandığı ve sorunların çözüldüğü mekanizma ise, toplumun en küçük yapı taşı olan ailedir (Kırık, 2014). Aile, belirli kültürel değerlere ve normlara sahip olan sosyal bir sistemi ifade eder (Hallaç ve Öz, 2014, s. 145). Nitekim kişinin dünyaya geldiğinde ilk öğrenme yeri, insanı insan yapan, kişinin kültürünün, öz benliğinin oluştuğu kurum ailedir. Bu bağlamda, aile, kişinin kültürel oluşumunda en önemli kurumların başında gelmektedir.

Bu açıdan katılımcıların aile yapılarının ve aile içi ilişkilerinin anlaşılması ve göç sonrasında ailelerine ilişkin yaşanan değişikliklerin ortaya konulması büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede, katılımcılara ailelerinin demografik yapısı, kadının ailedeki konumu, aile içi güç ilişkileri ve ailenin ekonomik hayata katılımına dair sorular yöneltilmiş ve Afganistan ile Türkiye'deki yaşam deneyimleri açısından karşılaştırmaları istenmiştir. Katılımcılara öncelikle Afganistan'da aile yapılarının nasıl olduğu ve ailelerinin kimlerden oluştuğuyla ilgili sorular yöneltilmiştir. Elde edilen yanıtlar değerlendirildiğinde, Afganistan'da geniş aile yapısının hala sürdüğü ve ailede babaanne, anneanne, dede, amca, hala, teyze gibi aile büyükleriyle beraber yaşanıldığı görülmektedir. Afganistan'da geniş aile yapısının hâkim olmasının sebebine bakıldığında ise, gerçekleşen yeni evliliklerden sonra çiftlerin kendilerine ait bir eve çıkmak yerine genellikle erkeğin ailesiyle beraber yaşamaya devam etmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Katılımcılar bu durumları şu şekilde ifade etmektedirler:

“Afganistan’da 18 kişilik bir ailem vardı. 6 erkek kardeş, 2 kız kardeş, annem, babam, 4 tane de yeğenim ve 2 tane yengem vardı.” (EK4)

“Afganistan’da 15 kişiydik. 9 kardeşiz. Anne, baba, babaannem ve 3 halamla beraber kalıyorduk.” (EK5)

“Orada 6 kişiydik. Ben tek çocuğum. Annem Babam var. Bir de babaannem var. Eşim ve bir oğlum vardı.” (EK9)

“Biz baya kalabalığız. Abilerim evli ve bizde kalıyorlar. Annem, babam, biz 5 kardeşiz. İki abim evli. Birinin 5, diğerinin 4 çocuğu var ve eşleri ile beraber 18 kişiydik.” (KK1)

“Annem, amcam, amcamın eşi ve biz 8 kardeşiz. Babam Corona’dan vefat etti. İki abim evli, birinin 6, birinin 5 çocuğu var. Toplam 24 kişiydik.” (KK2)

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, Afganistan da aile yapısı, geniş ailenin ötesinde oldukça kalabalık bir nüfusu da barındırmaktadır. Ancak yapılan göçler ile birlikte bu yapıların bozulduğu, kopmalar gerçekleştiği ve geniş ailenin çekirdek aile yapısına dönüştüğü görülmektedir. Bu bulgu, konu ile ilgili yapılan pek çok araştırma sonucunda da benzer olarak görülmektedir (Bkz. Sarıtaş vd. 2016). Bu durumun öncelikli sebebi, özellikle erkek göçmenler için ekonomik zorunluluktur. Afganistan uyruklu genç erkeklerin hem kendi geçimlerini sağlamak hem de menşei ülkede kalan aile fertlerinin geçimlerine katkıda bulunmak için göç etmek durumunda kaldıkları görülmektedir. Bunun sonucunda ekonomik nedenlerle Afganistan’dan göç etmek zorunda kalan erkek göçmenlerin geniş aile yapısından, göç edilen yerde özel yurtlarda ya da arkadaşlarla beraber kalınan bir hane yaşamına geçtikleri görülmektedir. Nitekim 17 erkek katılımcının 14 tanesinin bu durumda olduğu diğer 3 katılımcının ise, buraya çekirdek aile olarak göç ettikleri ve yaşamlarını da bu şekilde sürdürdükleri görülmektedir. Katılımcıların bu konulara dair ifadeleri şu şekildedir:

“Orada 10 kişiydik. Burada özel bir yurttta kalıyorum ailem Afganistan’da.” (EK1)

“Afganistan’da 11 kişilik bir ailem vardı. Burada 4 arkadaş bir evde kalıyoruz.” (EK2)

“6 kardeş, anne, baba toplam 8 kişi yaşardık ama burada kuzenim ve bir arkadaşım ile birlikte yaşıyorum.” (EK7)

“4 kız kardeşim, annem, babam, büyükbabam olmak üzere 7 kişiydik orada, burada ise ailemden kimse yok bir arkadaşım ile beraber aynı evde kalıyoruz” (EK8)

“Ailem şu an Afganistan’da. Ben İranlı bir arkadaşım ile birlikte kalıyorum.” (EK10)

“Toplamda orada 7 kişiydik. Burada kardeşim ve ben varız sadece. Onlar buraya gelmeyi istiyorlar, fırsatları olursa.” (EK11)

“Annem, babam ve 4 kardeşlik, burada 4 kişi kalıyoruz. Ailemden kimse yok, hepsi Afganistan’da.” (EK14)

“10 kişiydik, anne, baba ve 8 çocuktuk. Burada iş yerimden Afgan bir arkadaşım ile beraber kalıyorum.” (EK16)

Kadın katılımcılar özelinde değerlendirildiğinde ise, kadınların aileden kopma sebeplerinin başında genç erkeklerde olduğu gibi ilk olarak ekonomik gerekçelerin gelmediği görülmektedir. Ancak savaş gibi göçü kaçınılmaz kılan gerekçeler kadınları anavatanından ayrılmasını mecbur bırakmaktadır. Kadınlar, erkekler gibi, bu yolculuğa tek başlarına çıkmayı göze alamamaktadır. Burada dikkati çeken nokta, göçün çoğunlukla çekirdek aile ile birlikte deneyimlenmesidir. Çalışmaya katılan kadınların tamamı göçü çekirdek ailesi ile deneyimlemiştir. Bu konuda kadın katılımcıların ifadesi şu şekildedir:

“Afganistan’da 10 kişi yaşıyorduk; 7 kardeşim, annem, babam ve ben. Burada ise 6 kişi yaşıyoruz çünkü ablam ve ağabeylerim orada evlenip bizden ayrıldılar.” (KK3)

“Göç etmeden önce 15 kişi yaşıyorduk ama burada annem, babam ve 2 kardeşim 5 kişi yaşıyoruz. Babam buraya sonradan geldi biz annem ve kardeşlerim ile beraber göç ettik. (KK4)

“Afganistan’da 8 kişiydik, orada bir kardeşim kaldı. Biz savaştan dolayı göç etmek zorunda kaldık. Kardeşim orada dedemlere bakıyor, onlarla kalıyor. Dedemler gelemediği için, o onlarla kaldı.” (KK6)

“...orada kalabalıktık burada 5 kişilik bir ailemiz var; ağabeylerim, annem, babam ve ben. Göç ederken de 5 kişi göç ettik ama burada şu an 4 kişi yaşıyoruz çünkü diğer ağabeyim bizden ayrılıp kaçak bir şekilde Avustralya’ya göç etti.” (KK7)

“Afganistan’da 6 kişilik bir aileydik; annem, babam ve 2 kız, 1 erkek kardeşim. Babam Afganistan’dayken Taliban ile savaştan dolayı vefat etti. Biz, Türkiye’ye 5 kişi geldik.” (KK8)

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, Afganistan uyruklu gençlerin Türkiye’de hane yapılarının küçüldüğü ve menşei ülkedeki aile fertlerinin bazılarının bir şekilde ayrı kaldığı görülmektedir. Bu durum, göç ile aile birliğinin farklı sebeplerden dolayı parçalanmasına, meydana gelen parçalanmaların da göçmenlerin sosyal bağlarında büyük bir eksikliğe ve bundan kaynaklı olarak biyo-psiko-sosyal sorunlarla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı, eksiksiz ve sağlıklı bir ailenin varlığı göçmenlere destek konusunda önemli bir yere sahiptir. Ager ve Strang (2008) yapmış oldukları çalışmada, göçmenlerin aile bağlarının, tanıdık simalarla olan bağların ve ortak kültürü paylaşanlarla kurulan bağların göç sorunlarının minimize edilmesinde önemli olduğunu ifade etmişlerdir (Ager ve Strang, 2008). Yapılan bir diğer araştırmada da sağlıklı ve tam bir aileye sahip olan göçmenlerin sağlıklı ve eksik aileye sahip olan göçmenlere göre yaklaşık üç dört kat risk ve bunalımla karşı karşıya kaldığı görülmektedir (Beiser, 1993). Ancak göçmenlerin büyük çoğunluğu için eksiksiz ve sağlıklı bir aile yapısından bahsetmek pek mümkün gözükmemektedir. Yapılan bu çalışmada da bu durum benzerdir. Nitekim, 25 katılımcıdan sadece 11 kişi ailesi ile göç etmiş ve bunların büyük çoğunluğu da yine ailesinden birkaç eksik ile burada yaşamlarını sürdürdüklerini ifade etmiştir.

Genç göçmenlerin çocukluk ya da gençlik dönemlerinde göçten kaynaklı meydana gelen aile yapılarındaki kopmalar bireylerin kişiliklerinin, kimliklerinin ve kültürel benliklerinin oluşmasında olumsuz bir etkiye sahiptir. Nitekim insanların kültürel olarak bir kimlik kazandığı, öz benliğinin oluştuğu yer aile ve ailenin bulunduğu toplumdur. Ancak genç göçmenlerin tam, sağlıklı bir aileye sahip olmadığı ve menşei ülkelerinde yaşam tarzlarını, gelenek ve göreneklerini, normlarını kısacası kimlik ve kültürlerini tam oluşturamadan göç etme durumunda kalmaları içsel bir kargaşaya neden olmaktadır.

Aile yapısında ailedeki güç ilişkilerinin, kadının konumunun, çocuğa verilen değerlerin yeri ve önemi o ailede yetişen bir çocuk ve bir genç için yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle kadın, ailede bir kültürün devam etmesinde ve çocuğun/gencin kimliğinin, kişiliğinin oluşmasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple hem toplum hem de aile kadına çeşitli roller yüklemektedir. Afganistan gibi geleneksel yapıya sahip ‘ataerkil’ olarak adlandırılan ülkelerde kadının yeri ev, işinin de yemek yapmak, çocuk bakmak olduğu, kadının bu çizilen sınırlar içerisinde hayatını idame

ettirdiği görülmektedir. Bu yapıya sahip ülkelerde kadın ikincil ve erkeğe bağımlı konumda yer almaktadır. Ancak göç gibi olağanüstü durumlar meydana geldiğinde kadın bu ikincil ve bağımlı olma konumundan kurtulmakta ve ailede etken bir konuma gelebilmektedir. Bugün Türkiye'ye gerçekleşen Afganistanlı göçünde de durumun benzer olduğu görülmektedir. Türkiye'ye göç eden Afganistanlı ailelerde kadının öneminin ve yerinin arttığı ailede karar alma mekanizmasında göçten önce pasif durumda olan kadının göçten sonra aktif duruma geçtiği görülmektedir.

Katılımcıların aileleri, ailedeki güç ilişkileri, kadının konumu ve çocuğun değeri açısından değerlendirildiğinde, Afganistan'daki aile yapısının ataerkil özelliklere sahip olduğu ve ailedeki kararların tamamının en büyük erkek aile ferdi tarafından verildiği görülmektedir. Bu durum, katılımcıların tamamı tarafından ifade edilmektedir. Ancak göç sonrasında, bu anlayış büyük oranda değişmiş, kadın, ailede daha fazla söz sahibi hale gelmiştir. Bu konu hakkında katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Afganistan'dayken babamın davranışları çok sertti. Türkiye'ye geldiğimiz zamandan bu yana davranışları gayet ılımlı bir şekle döndü. Afganistan'da kararları babam verirken Türkiye'de karaları annem veriyor.” (EK3)

“Anne baba ilişkileri burası ile çok farklı bizim ailemizin reisi babamızdır bir şey yapacak olursak ona sorarız aile için kararları o alır. Babamdan çekiniyorum saygı çok fazla bizde ama burada gördüğüm kadarıyla bizdeki gibi değil en azından bazıları. Annemde ne yapacaksa babamın izni ile yapıyor ama burada bu da öyle değil kadınlar istediğini yapabiliyor.” (EK5)

“Bizim ailede ne olursa olsun baba kararları verir. Babam yoksa amcam, amcam yoksa evin en büyük erkeğinin sözü geçerdi. Bizim evde çocuğa değer verilirdi. Ama Afganistan'da çoğu ailelerde çocuğa değer verilmez. Ama çocuğa nasıl bakılır, büyütülür, bilmemelerinden kaynaklanıyor. Aile bağı, bireylere göre değişir aslında. Türkiye'de nasıl bağlı ya da daha kopuk aileler varsa Afganistan'da öyle.” (EK7)

“Afganistan'da çocuklarını korumaya çalışan aile yapıları var ama burada ki kadar olduğunu söyleyemem. Aslında orada baskı buradan biraz daha fazla. Ailemizde kararları daima baba verir.” (EK8)

“Kadınlar falan kocalarına daha sadık daha saygılı. Sözünden asla çıkmaz. Her şeyi koca karar verir. Erkek her zaman ön plandadır. Çocuğa verilen değer burada daha yüksek. Burada daha çok değer veriyorlar. Orada sürekli baskı altındadır. Medreselerde falan sopa hala devam ediyor. Ailem burada olmadığı için herhangi bir değişiklik görmedim.” (EK9)

“Kararları genelde erkekler alıyor. Ailede anne ve baba baskındı çocuklar çok fazla söz sahibi değillerdi. Orada aile içerisinde samimiyet fazla yok saygı var burada samimiyet çok fazla saygı yok. Genellemen yapacak olursak bu şekilde.” (EK11)

“Orada babamızın sözü esastı bize o bakıyordu biz sözünü dinliyorduk burada olduğu gibi. Çocuklar da çalışıyor; ben çok küçük yaşlardan beri çalışıyorum burada benim ilk çalıştığım yaşlarda çalışan yok. Kardeşlerimde öyle çalışmaya küçük yaşlarda başladılar. Burada çocuğa ve kadına oraya göre çok fazla değer veriliyor. Bu konularda Afganistan Türkiye’nin çok gerisinde” (EK14)

“Anne ve babamın ilişkisine gelecek olursak, onların ilişkisi Türkiye’de daha rahat oldu. Çünkü Afganistan’da erkek egemen toplumdan babam etkilendiği için, kararları hep babam verirdi ama şimdi burada annemle birlikte konuşarak bir karar alıyorlar.” (KK7)

“Aile ilişkilerimiz babam ölmeden önce daha iyiydi, şimdi de annem bizi sevdiğini hep gösterir ama bunu bazen çok abartarak yapar. Yine burası ile kıyaslayacak olursam annemin bize karşı Türkiye’de daha korumacı davrandığını anlıyorum. Babam ölmeden önce ailede kararları o verirdi şimdi ise annem ve annemden sonra en büyük ben olduğum için aile ve kardeşlerim adına biz karar veriyoruz.” (KK8)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşılabacağı gibi Afganistan’da hem aile hem de toplum içerisinde söz sahibinin, karar mekanizmasının ve aile reisinin erkek olduğu görülmektedir. Afganistan’da genellikle ailede, babaların çocuklarına ve kadınlara karşı tavrının sert olduğu belirlenmiştir. Birçok ailede, kadının ve çocuğun hiç söz hakkı yoktur. Evde erkek ne derse o yapılmakta, pek çok kararı erkek tek başına almaktadır. Ebeveynlerin çocuklar üzerindeki baskısı oldukça fazladır. Özellikle kız çocuklarının belli kurallar çerçevesinde yaşamak durumunda kaldıkları ifade

edilmektedir. Kısacası, Afganistan geleneksel aile yapısının olduğu ataerkil bir toplum ve aile yapısına sahiptir. Genellikle kadının ve çocuğun hem toplumda hem de ailede pek söz hakkı yoktur. Ancak bu durum, ailesi ile Türkiye'ye göç eden pek çok gencin ailesinde değişiklik göstermiştir. Kadın ailede söz sahibi olmaya başlamış, Afganistan'da oluşan ev, mutfak ve çocuk bakma sınırları burada kalkmıştır. Kadınlar Afganistan'ın tam tersine burada tek başlarına ya da çocukları ile dışarıya çıkmaya başlamış, ailedeki kararlarda söz hakkına sahip olmuştur. Çocuklara verilen önem de Afganistan'a göre Türkiye'de oldukça artmıştır.

Kadınlar, Türkiye'de aile hayatı içerisinde daha fazla söz sahibi olmakla birlikte, çalışma hayatı açısından değerlendirildiğinde, kadınların Afganistan'da olduğu gibi Türkiye'de de genellikle çalışma hayatının dışında kaldığı, nadiren gündelik işlerde çalışabildiği görülmektedir. Ailenin geçimini yine Afganistan'da olduğu gibi baba veya varsa büyük erkek çocuklar karşılamaktadır. Diğer yandan, ailesinin büyük çoğunluğu Afganistan'da olan erkek katılımcılar, ailelerinin geçimini Türkiye'de kazandıkları parayı ailelerine göndererek sağladıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların buna ilişkin görüşleri şu şekildedir:

“Ailenin geçimini burada çalıştığım yerden elde ettiğim kazancın bir kısmını Afganistan'daki aileme yollayarak geçimlerini o parayla sağlıyorlar, ailede benden başka da çalışan yok.” (EK2)

“Afganistan'da ve burada geçimimizi babam sağlıyor, sadece Afganistan'da ufak olduğum için ben çalışmıyordum. Şimdi ise ben de çalışıyorum.” (EK3)

“Afganistan'dayken geçimimizi çobanlık yaparak idame ettiriyorduk. Şu an ise kardeşimle çalıştığımız yerden elde ettiğimiz kazancın belli bir bölümünü ailemize yolladığımız parayla geçimlerini sürdürüyorlar.” (EK4)

“Ailenin geçimini sadece babam sağlıyor, başka herhangi bir gelir yok. Burada da ben okula gittiğim için çalışmıyorum. Ama okula başlamadan çalışmışım o paradan da bir miktar aileme gönderdim. Tatil olunca da tekrar çalışıp aileme yardım etmek istiyorum.” (EK5)

“Ailenin geçimini babam, abim ve benim burada çalıştığım yerden elde ettiğim kazancın bir kısmını Afganistan'daki aileme yollayarak geçimlerine destek sağlıyorum.” (EK6)

“Babam şu an çalışmıyor. Ben çalışıp aileme para gönderiyorum. Afganistan’da iş yok.” (EK7)

“Babam çalışıyordu; ev işlerini de annem yapıyordu. Burada ben kazanıyorum aileme para yolluyorum.” (EK14)

“Orada babam ve abilerim çalışıyordu. Burada ise babam ve bazen boş olduğumuzda abim ile az da olsa günlük temizlik, fabrika işlerinde bende çalışıyorum.” (KK1)

“Babam sağlıyordu. Afganistan’da üniversitede güvenlik görevlisi olarak geçimimizi sağlıyordu. Burada ise sadece 2 tane ağabeyim fabrikada çalışarak geçimimizi sağlıyorlar. Çünkü babam artık yaşlandı ve buradaki ağır işleri yapabilecek durumda değil. Annem ile benim de çalışmamı istemiyorlar.” (KK3)

“Babam çalışıyordu kardeşlerim küçüktü burada da aynı kardeşlerimden çalışanlar da var ama genelde babam çalıştığı için kese babanın elinde.” (KK4)

“Afganistan’da geçimi babam sağlıyordu burada da değişen bir şey olmadı burada da babam sağlıyor.” (KK5)

“Afganistan’da sadece babam çalışıyordu, burada ise ağabeyim ve babam ikisi birlikte sağlıyor. Çünkü Türkiye’de iş imkânı oraya göre daha fazla ve paraya olan ihtiyacımız burada daha çok.” (KK7)

Afganistan uyruklu gençlerin ailelerindeki ve Afganistan toplumundaki evlilik tarzlarına ve evlilik türlerine bakıldığında ise; genellikle görücü usulü evlilik tarzına ve tek eşli bir evlilik türüne sahip olunduğu ve resmi nikahın yerine dini nikahın olduğu görülmektedir. Diğer yandan, katılımcılar, kendi ailelerinde olmasa da Afganistan’da mutlaka bir akrabasının, tanıdık ya da komşusunun çok eşli bir aile yapısına sahip olduğunu, hatta yasalarla da bu duruma izin verildiğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu konu hakkındaki ifadelerine bakılacak olursa:

“Afganistan’da her evlilik başlangıçta dini oluyor ancak herhangi bir resmi iş olduğunda bazen resmi nikahta kıyılıyor ama tabi herkes değil. Tanışmalar genellikle görücü usulü oluyor. Annem babamda görücü usulü evlenmiş. Afganistan’da çok eşlilik yaygın ancak benim bir tane annem var.” (EK1)

“Afganistan’da evlilikler dini ve resmi olabiliyor. Annemle babam görücü usulü evlenmişler ve hem dini hem de resmi evlilerdir. Afganistan’da çok eşlilik de çok fazladır. Ancak benim ailemde öyle bir şey yok. Ancak dayımın ve komşumuzun iki tane eşi var.” (EK3)

“Afganistan’da evlilikler genellikle dini oluyor pek resmi söz konusu değil sadece devlet dairelerinde bir ihtiyaç olursa o zaman yapılıyor. Anne babamda dini nikahı var resmi yok. Görücü usulüyle evlenmişler anne babam komşuymuş biraz akrabalıkta var babaannem gitmiş istemiş sonra evlenmişler. Çok eşlilik yaygın.” (EK5)

“Evliliklerin büyük çoğunluğu dini nikahla gerçekleşmektedir. Büyük illerde resmi nikah az da olsa görülür. Tanışmalar da büyük illerde Türkiye’de olduğu gibi. Ama bazı şehirlerde görücü usulü hâkim. Çok eşlilik eskiden çok vardı. Hatta dedemin bile 2 karısı vardı. Dört taneye kadar dinen de izin var. Benim annemle babam da dini nikahla, görücü usulü ile evlenmişler. Bir tane annem var.” (EK7)

“İlk başta dini nikah yapılıyor. Eğer yurt dışına çıkma niyetleri varsa resmi nikah da yapıyorlar. Köylerde yaşayanlar görücü usulü oluyor. Şehirlerde tanışarak evlenenler daha fazla. Ama ben görücü usulü değil kendim gördüm beğendim. Dörde kadar evlilikler olabiliyor. Anne babamın evliliklerinde bir sıkıntı yok. Görücü usulü ve dini nikahla evlenmişler.” (EK9)

“Evlilikler dini nikah üzerinden gerçekleşiyordu. Resmi kâğıt üzerinde bir nerdeyse hiç yok. Bazen sevgililik dönemi de oluyor bazen aileler tanıştırıyor. Anne babalar konuşup aralarında anlaşır. Görücü usulü daha yaygındır tabi ki. Çok eşlilikte mevcut. Anne babam da dini nikahla evlenmişler zamanında ama şu an resmi olarak da evliler.” (EK10)

“Flört genellikle olmuyor; görücü usulü hâkim. Dini nikah yapıyorlar ilk önce sonrasında resmi işlerde lazım olduğu için resmi nikah yapıyorlar. Annem babam görücü usulü evlenmişler iki sene önce resmi nikahını yaptırdılar.” (EK11)

“Evlilikler daha çok dinidir orada resmi nikahlı sayısı az; evlilikler akrabalarından olur daha çok bir erkeğin birkaç eşi olabilir. Anne baba beğenir erkek çocuk evlenir sevgililik olmaz. Annem babam dini nikahlılar.” (EK14)

“Orada evlilikler genelde dini oluyor bende sadece dini nikah ile evliyim. Dayımın kızı ile görücü usulü evlendim. Anne babamda da sadece dini nikah var görücü usulü ile evlenmişler.” (EK15)

“Afganistan’da az da olsa resmi nikah ve birbirini severek evlenme var ama dediğim gibi çok az genelde dini nikah ve görücü usulü evlilikler var. Annem babamda görücü usulü ve dini nikah ile evlenmiş.” (KK1)

“Çoğu nikah dini ve görücü usulü ama miras olayları olsun veya resmi bir iş olsun bunlar olduğunda resmi nikahta kıyıyorlar. Annem babam dini nikahlıydı ve görücü usulü evliyidiler. Çok eşlilik aşağı yukarı bence yüzde 20 vardır.” (KK2)

“Evlilikler dini nikahla oluyordu genellikle. Görücü usulü gerçekleşiyordu evlilikler; evleneceğin insanı evlendikten sonra görüyordun. Sana gelen kişiye hayır demek yasaktı. Annemle babamda görücü usulüyle evlendiler.” (KK5)

“Afganistan’da imam yoluyla yapılan dini evlilikler var. Evlilikler genelde akraba ya da tanıdık vasıtasıyla gerçekleşiyor ve anne babanın uygun görmesiyle onaylanıyor. Benim anne babamın evliliği de akraba evliliği.” (KK8)

Katılımcıların ifadelerinden yola çıkılarak Afganistan’da evliliklerin genelde akraba ve yakın çevre ile olduğu belirlenmiştir. Bunun sebebinin de görücü usulü evlilikten kaynaklandığı görülmektedir. Genellikle görücü usulü evliliğin yaygın olmasının yanı sıra karşılıklı flört vb. görüşmelerinde az da olsa var olduğu belirtilmiştir. 25 katılımcıdan sadece 3 kişinin ailesinde resmi nikah mevcuttur. Resmi nikahın ancak yurt dışına çıkma ya da miras gibi resmi işler olduğunda kısıldığı ifade edilmektedir.

4.2. AFGANİSTAN UYRUKLU GENÇLERİN EĞİTİM HAYATLARINA DAİR BULGULAR

Eğitim hayatında sekteye uğrama ve yetersizlik, meydana gelen göçlerin başlıca sebepleri arasında yer almaktadır (Kaştan, 2015, s. 220). Aileler, özellikle

çocuklarının eğitim hayatlarında meydana gelen aksamalardan dolayı ya da daha iyi eğitim şartlarına sahip olabilmek için de göçe yönelebilmektedir. Ancak, yaklaşık son 10 yıla kadar gerçekleşen Afganistanlıların göçü için nedensel boyutta bundan söz etmek pek mümkün değildir. Bu göçlerde eğitim konusu başlangıçta oldukça arka plandadır. Türkiye'ye geldikten sonra bu konuya verilen önemin arttığı görülmektedir. Ancak yine de dil bilmeme ve eğitim hayatının getirdiği maddi yük, eğitim sürecini olumsuz yönde etkilemektedir (Buz, Memişoğlu, Dönmez, ve Verdujin, 2020).

İstatistiki olarak değerlendirildiğinde Afganistan'da eğitim düzeyinin Türkiye'ye oranla oldukça gerilerde olduğu görülmektedir. Nitekim 2015 yılı verilerine göre, Afganistan'da 15 yaş ve üzeri okuma yazma bilenlerin oranı %38,2'dir ve Afganistan'ın Gayri Safi Milli Hasıladan (GSMH) eğitime ayırdığı pay %3,4'dür (The World Factbook, 2017). Türkiye'de ise 15 yaş ve üzeri okuma yazma bilenlerin oranı %95,91 (M.E.B, 2020) ve Türkiye'nin Gayri Safi Milli Hasıladan (GSMH) 2022 yılı için eğitime ayırdığı pay %15,7'dir (T.B.M.M, 2021).

Bu bağlamda, Afganistan'daki eğitim sistemi değerlendirildiğinde, 6+3+3 şeklinde, örgün ve zorunlu bir eğitim sistemi olduğu görülmektedir. İlkokuldan itibaren genellikle kız ve erkek çocukların ayrı ayrı eğitim gördükleri katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Ancak Taliban'ın ülkeye hâkim olmasıyla kız çocukların okula gidemediği de önemle belirtilmiştir. Tüm katılımcılar tarafından Türkiye'deki eğitim hayatının daha iyi ve verimli olduğu, burada eğitim hayatına daha sıcak baktıkları şu şekilde ifade edilmektedir:

"...Burada kısa bir dönem eğitim almama rağmen Afganistan ile çok farklı olduğunu anladım. Burada kız-erkek karışık ama ben orada 12 yıl ayrı okudum, burada sandalye masalar yeni, akıllı tahtalar var, ama orada kara tahta vardı. Eğitim konusunda burası Afganistan'dan daha iyi. Afganistan'da eğitim 6 yıl ilkokul, 3 yıl ortaokul, 3 yıl lise toplam 12 yıl zorunlu ve örgün eğitim var. Ama Taliban geldikten sonra şu an kızlar okula gidemiyor. Dersler, genellikle eşit şekildeydi hem dini hem de diğer dersler vardı." (EK1)

"Afganistan'da dini eğitim hususunda çok baskı uyguluyorlar, burada oradaki eğitime göre çok rahat olduğunu ve buranın eğitim şeklini beğendiğimi söyleyebilirim. Orada 6 sene ilkokul ve 3 sene ortaokul olmakla birlikte bu senelerde kız erkek karışık iken lisede erkek kız karışık değildi." (EK3)

“Afganistan’da genelde kız erkek ayrı bazı yerlerde ilk okulda karışık olabiliyor ama benim ayrıydı. 6 yıl ilkokula 3 yıl ortaokula 3 yıl liseye gittim 6 ay da üniversite okuyup buraya geldim. Afganistan’da hem dini dersler vardı hem de diğer dersler vardı eşitti bence ama buradaki gibi değil orada dini derslerin buradan fazla olduğunu gördüm. Dediğim gibi Afganistan’da da 6 ay elektrik elektronik mühendisliği okudum orada üniversitelerde sadece ders var böyle öğrencilerin kendilerini geliştirmeleri için kariyer planlama için herhangi bir şey yok ama burada var. Geçen hafta kız kardeşimle konuştum Üniversiteye gidiyor Afganistan’da normalde onların okul açılmış ramazandan dolayı kapanacakmış ama başkent kabilde ve birçok ilde kızlar ilkokul dahil okula gidemiyormuş. Afganistan’da ilkokul ortaokul lise üniversite hepsi 6 gün olurdu ve özellikle üniversite sabahtan ayrı öğleden sonra ayrı olurdu buraya gelince şaşırdığım noktalardan biriydi.” (EK5)

“Burada eğitim alıyorum. Maliye 1.sınıf öğrencisiyim. Afganistan ‘ın büyük illerindeki hatta özel üniversitelerinden güzel eğitim alınabiliyor. Talibandan sonra can güvenliği olmadığından dolayı hocalar okula gelmez, eğitim sistemi desen zayıf. Eğitim gerçekten sıkıntılı Afganistan’da. Türkiye’de eğitim çok daha iyi. Eğitimde dini ağırlık var. Kız erkek ayrı okullara gider. Zaten şu an hükümetten dolayı kızların okula gitmesi yasak. İlkokul ailelerimizin gözünde her şeyi öğrenebileceğimiz yer. Ama devlet tarafından bir zorunluluk yok. Orada bir öğrenci kendi nasıl öğrenirse o.” (EK7)

“Burada eğitim aldım. Burada teknolojik imkanlar daha fazla. Mesela makineyi bire bir görmek gerekiyordur. Bunları bulabiliyorsun. Orada projeksiyon bile yok. Eğitim süreleri aynı. Orada zorunlu eğitim yok. Zaten kız çocukları hiç gitmiyor şu anda. Genellikle dini ağırlıklı eğitimler var. Kız erkek ayrı eğitimler alıyoruz.” (EK9)

“Ben Türkiye’de üniversite okudum; orada eğitimler buradaki gibi örgün, liseye kadar pek çok konuda benzer diyebilirim. Lisede buradaki gibi Anadolu lisesi meslek lisesi ayrımı yok aynı sınıfta ve aynı dönemde olan her öğrenci aynı dersleri ve aynı konuları işliyor. Kız erkek ayrı olan yerler daha fazla diyebilirim ancak ben liseye kadar birlikte okudum sonradan ayırdılar. (EK11)

“Eğitim konusunda Afganistan daha baskın. Orada dayak vardı burada yok mesela ben orada derste uyuduğumda, düşük not aldığımdaya dayak yerdim ama burada öyle değil. Orada kız erkek ayrıydı burada karışıktı, okula gidiyorduk.” (EK15)

“Afganistan’da 14 sene okudum. 12 yıl liseye kadar gittim, 2 yıl da üniversite okudum. Medreseye gittim. Benim yaşadığım yerde medrese de mecburdu. Kadın erkek ayrı, daha çok dini ağırlıklıydı. Burada medrese eğitiminin olmaması ve eğitimin tam gün olması çok güzel orada yarım gün medrese eğitimi vardı, yarım gün okul vardı.” (EK16)

Erkek katılımcıların büyük çoğunluğu hem Afganistan’da hem de Türkiye’de eğitim sistemine belli bir süre de olsa bir şekilde dahil olmuştur. Erkek katılımcıların ifadelerinde de anlaşılabacağı üzere, Türkiye ve Afganistan’ın eğitim sisteminin, eğitime verdikleri önemin ve eğitim konusundaki imkanlarının oldukça farklı olduğu görülmektedir. Afganistan’da eğitim hayatına başlayan her kişi eş zamanlı olarak medrese hayatına da başlamaktadır. Afganistanlı gençler 6 günlük eğitim hayatlarının yarım gününde medrese eğitimi almakta diğer yarım gününde normal okul hayatlarına devam etmektedir. Türkiye’ye göçten sonra, erkek katılımcıların eğitime verdikleri önem artmış olsa da eğitim hayatına tam bir katılım söz konusu değildir. Nitekim Afganistan uyruklu erkeklerin öncelikli amacı çalışmaktır ve bu nedenle eğitim hayatları sekteye uğramaktadır.

Kadın katılımcıların bu konu hakkındaki ifadelerine bakılacak olursa:

“Afganistan’da Taliban’dan sonra dini eğitim oldukça arttı bizim orada kızlar şu an okula gidemiyor. 7-8 yaşında kim varsa illa medreseye gönderiliyorlar. Talibandan önce de medrese eğitimi vardı ama herkes gitmek zorunda değildi ama çoğu kişi giderdi. Ben mesela sabah 7’den 12’ye kadar medreseye giderdim öğleden sonra da normal okula giderdim. Okulda dini eğitim çok yoktu zaten herkes medreseye gidiyordu.” (KK1)

“Afganistan’da okullarda genellikle kız erkek ayrı zaten Taliban’dan sonra kızlar okula bile gidemiyor. Okulda verilen dersler eşit ağırlıklıydı dini derslerde vardı normal derslerde vardı. Zaten dini olarak eğitim almak için çoğu kişi orada medreseye gidiyor bende gidiyordum. Burası Afganistan’a göre eğitim yönünden çok çok iyi imkanlar fazla, öğretmenler daha iyi, burada

okul 5 gün Afganistan'da 6 gündü, burada kız erkek karışık bir ayırım yok.” (KK2)

“Burada lisede eğitim alıyorum ve oradaki eğitimle çok fark var. Çünkü burada karışık eğitim alıyoruz, orada ise kız erkek ayrı yerlerde okuyorduk. Diğer farklılık ise biz orada öğretmenlerimizle rahat şekilde konuşamıyorduk ama burası öyle değil çünkü öğretmenler ve öğrenciler arasındaki ilişki çok samimi ve dostça. Orada öğretmenlerimiz çok sertti ve onun sözünün üzerine bir şey söyleyemezdik. Burada ise fikirlerimizi söyleyince öğretmenlerimiz ilgiyle dinliyor kızmadan.” (KK3)

“Burada okula gidiyorum lise öğrencisiyim. Buradaki eğitim çok başka hocalar ilgileniyor aileler ilgileniyorlar heves oluyor insanda ama orada öyle değil birçok şeyi riske atarak gidiyorduk okula; hayatımızı kızlığımızı her şeyimizi ve bu kadar rahat olamıyorduk. Eğitim yine de orada özgün oluyordu. Genellikle okula gidenler ilk okulu bitirip evlendiriliyordu. İlk okula kadar kız erkek karışık sonra ayrı gidiliyordu.” (KK4)

“Burada lise okuyorum. Orada 8 yıl okudum ben. Burada her şey hazır, orada böyle bir şey yok ki; yerde oturuyoruz. Kitap kalem yok, taşıma yok, yürüyerek giderdik okula. Orada da eğitim yılı aynı burada ki gibi. Kız -erkek karışık değil, ayrı.” (KK5)

“Burada eğitim alıyorum ve oradaki eğitimle arasında ciddi farklar var. Mesela orada kız erkek karışık değildi, öğretmenler çok sertti ve bazen şiddet uyguluyorlardı, kızların derslerine giren öğretmenlerin hepsi kadındı. Orada ilkokul 6 sene, ortaokul 3 ve lise de 3 sene.” (KK7)

Kadın katılımcılar ifadelerinde belirttikleri gibi, Afganistan'da eğitim hayatlarında ya engellenmekte ya da yetersiz eğitimden şikayetçi olmaktadır. Yetersiz eğitimden erkekler de şikayetçidir ancak kadınlarda olduğu gibi bir engellenme söz konusu değildir. Özellikle, Taliban hükümetinin ülkeyi ele geçirmesinden sonra Afganistan eğitim sisteminde büyük problemler ve engellemeler ortaya çıkmıştır. Taliban, hükümeti ilk ele geçirdiğinde özellikle kız çocuklarının ve kadınların sokağa çıkmasını bile yasaklamıştır. Bundan dolayı da kız çocukları okullarına gidememiş ve eğitim hayatlarına devam edememişlerdir. İki ülke arasında eğitim sistemi olarak büyük farklılıklar olmasına rağmen öğrenciler Türkiye'deki eğitim sistemine adapte

olmada bir sorunla karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir. Türkiye’de Afganistanlı bir göçmenin eğitim hayatına katılmak isteyip katılamama durumu söz konusu değildir. Afganistanlı genç kadınlar için eğitim konusu erkeklere nazaran daha önemlidir. Kısacası Afganistanlı genç göçmenler Türkiye’deki eğitim hayatlarını Afganistan’a göre pek çok açıdan olumlu bulmaktadırlar. Ancak çok yaygın olmasa da okul idarecilerinin, öğretmenlerin, diğer velilerin ve okuldaki çocukların Afganlara karşı bazı tutum ve davranışlarının, eğitim hayatlarını olumsuz etkileyebildiği de ifade edilmektedir:

“Arkadaşlar tarafından bazen şakasına bazen de ciddi olarak, sen kendi vatanın için savaşmamışsın gibi ifadeler kullanabiliyorlar.” (EK3)

“...Ama bize yabancı olduğumuz için ayrımcılık yapılıyor. Diğer arkadaşlık ilişkilerimizde de Türkmen olduğum için beni sıcak karşıladılar. Ama Türkmen olmayıp Afgan olan diğer arkadaşların sorun yaşadığını hem duydum hem gördüm.” (EK9)

“Bir dışlanma yaşamamak için sınıfta genellikle pasif olmayı tercih ediyordum, hocalarla arkadaşlarımla falan hiç tartışmaya girmedim. Bana farklı baktıklarını hissediyorum ama konuşmamayı tercih ediyorum.” (EK11)

“Okuldaki arkadaşlarım bana sen Afgan’sın burada ne işin var diye dalga geçti çıkışta beni sıkıştırdılar Türk bir arkadaşım bana yardıma geldi kavga ettik orada. Ondan sonra da bana ayrımcılık yapmaya devam ettiler ama bir daha kavga falan olmadı konuşmadık.” (EK15)

“Okulda çok olmadı zaten birkaç yabancı arkadaşım var onlarla takılıyoruz. Türk arkadaşlarımda var ama onlarla sadece sınıfta ve bazen ortak grup ödevleri olursa o şekilde bir arada oluyoruz. Dışarıda pek beni çağırıyorlar kendi aralarında takılıyor bende bunu fark ediyorum ama bir şey demiyorum. Hocalarımın farklı baktığını hiç hissetmedim.” (KK1)

“Bize kötü davranmadılar ama illa aramızda diğer öğrencilerle fark oluyordu. Çünkü bazen onlarla daha fazla ilgileniyorlardı, bizimle iletişim zor kurdukları için. Ama onun dışında sınıf arkadaşlarım bir sorunum olduğunda bana yardımcı oldular, beni anlamaya ve yeni Türkçe kelimeler öğretmeye çalıştılar.” (KK3)

“Biraz oldu diyebilirim bir öğretmenimiz var. Ondan biraz oldu. Ama diğerleriyle bir sıkıntı yaşamadım. Türklere nasıl davrandıysa bize de öyle davrandı.” (KK6)

“Okuldaki öğretmenlerim bana karşı çok iyi davranıyorlar, onları çok seviyorum çünkü hiçbir zaman dışlanmama izin vermiyorlar. Sınıf arkadaşlarım ilk geldiğimde dalga geçip benden uzaklaşıyordu zaten ben de Türkçem iyi olmadığı için onlarla konuşmaktan çekiniyordum.” (KK8)

Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda belirtildiği gibi Afganistanlı gençler eğitim hayatlarında bazı olumsuz durumlarla karşılaşmaktadır. Bunun temelinde ise, göçmen gençlerin dil bilmemeleri, kendi aralarında gruplaşmaları, asosyal bir tavır takınmaları, toplum ve medya organları tarafından ötekileştirilmeleri olduğu görülmektedir. Ancak bu durumun azınlık bir grup için geçerli olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu eğitim-öğretim hayatları boyunca herhangi bir sosyal dışlanmaya ya da ayrımcılığa maruz kalmadığını ifade etmekte, hatta uyum noktasında pozitif ayrımcılık gördüklerini ve bu durumdan memnuniyet duyduklarını önemle belirtmektedirler:

“Okulda herhangi bir dışlanmaya maruz kalmadım. Zaten burada tek başıma yaşıyorum. Ailemin hepsi Afganistan’da.” (EK5)

“Öyle bir şey yok, ayrımcılık olmuyor. Hatta bazen bizimle daha çok ilgileniyorlar.” (EK13)

“Herhangi bir ayrımcılık yaşamadım eşimde benle beraber okuyor o da yaşamadı. Hocalarımızda iyi davranıyorlar ayrımcılık yapmıyorlar.” (EK17)

“Bize karşı biz dışlanma ya da kötü gözle bakılma gibi bir şeyle karşılaşmadık; aksine yardımcı oluyorlar.” (KK4)

“Hiçbir zaman ayrımcılık hissettirmediler bana, hatta öğretmenim benimle özel olarak ilgilendi, ders çalıştırdı ve zorlandığım her konuda destek oldu.” (KK7)

Bununla birlikte katılımcılara eğitim hayatlarının devamı ve uyumu için bir sosyal destek alıp almadıklarına ve eğitim hayatlarına yeterince adapte olup olmadıklarına yönelik bir soru sorulmuştur. Katılımcılardan elde edilen cevaplar şu şekildedir:

“Sosyal destek çok fazla sağlanıyor gençlik merkezi, halk eğitim ve bizim derneğimiz hem dil hem de sosyal destek kursları açıyor bende gidiyorum. Türkçeyi iyi seviyede öğrendim sosyal destek kursunda da Türkiye’ye nasıl uyum sağlayacağımızı neler yapmamız gerektiğini anlatıyorlar iyi oluyor.” (EK5)

“Herhangi bir destekten haberim yok. Biz kendi öğrendiklerimizi çevremize tanıdıklarımıza öğretmeye çalışıyoruz.” (EK7)

“Öğretmenlerim, okul müdürümüz okulda ki yabancı öğrencileri topluyordu bize bir şeyler anlatıyorlardı yardımcı oluyordu.” (EK15)

“Ben buraya kendim alıştım herhangi bir destek almadım.” (EK17)

“Duyduğum kadarıyla varmış. Ama ben hiç gitmedim sadece dil eğitimi için TÖMER’e gittim. Halk eğitim ve Gençlik merkezine çeşitli kurslara giden arkadaşlarım var.” (KK1)

“Hayır, hiçbir sosyal destek sağlanmıyor. Sadece uyum için kurslar düzenlenirse bilgi amaçlı onlara katılmamız isteniyor.” (KK3)

“Hayır bir destek almadım; okula gitmemize izin vermeleri bile bizler için bir destek aslında.” (KK5)

“Bunun için ayrıca bir çalışma yapılmadı, sosyal destek uygulanmadı. Kendi çabalarımızla uyum içinde okumaya çalıştık.” (KK7)

“Öğretmenlerimiz her sorunumuzda yardımcı oldu onun dışında herhangi bir şey yapılmadı.” (KK8)

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında somut olarak bir uyum programının pek olmadığı, gençlik merkezleri, halk eğitim merkezleri ve bazı derneklerin sadece dil eğitimi verdikleri görülmektedir. Ancak bu durumdan haberdar olan ya da bu eğitimlere katılım gösteren kişi sayısı oldukça azdır.

4.3. AFGANİSTAN UYRUKLU GENÇLERİN ÇALIŞMA HAYATLARINA DAİR BULGULAR

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) verilerine göre dünyada 2019 yılında tahmin edilen göçmen işçi sayısı, 169 milyondur (ILO, 2021). Bu rakamdan da anlaşılacağı üzere bugün, çoğu ülkenin emek piyasasında, göçmenler, büyük bir yere

sahiptir. Her ne kadar devletler, bu düzensiz sistemi çeşitli yaptırımlarla engellemeye çalışsa da günden güne artan göçmen işçi sayının önüne geçilememiştir (Castles ve Miller, 2008). Bu açıdan pek çok devlet, bünyesinde yasa dışı, düzensiz vb. statülerde göçmen işçi barındırmaktadır. Türkiye de bu ülkelerin başında gelmektedir.

Türkiye açısından, son dönemde göçmen grupları arasında sayısal olarak ilk sıralarda yer alan Afganlar, çalışma hayatında da oldukça önemli bir yere sahiptir. Çalışılan işler ne kadar zor, alınan ücret ne kadar düşük, çalışma saati ne kadar fazla olursa olsun pek çok göçmen grubunun tercih noktası, Türkiye olmaktadır. Çalışma çerçevesinde de özellikle erkek katılımcıların ülkeye gelmesinin temel nedeni menşei ülkedeki ekonomik imkansızlıklardır. Eğitim, sağlık, güvenlik vb. ihtiyaçlar, daha sonraki sıralarda yer almaktadır.

Bu bağlamda, erkek katılımcıların 2'si hariç tamamının çalışma hayatında aktif olarak yer aldığı görülmektedir. Katılımcılar, çalışma hayatlarına ilişkin şu değerlendirmeleri yapmaktadırlar:

"... Burada, ara tatilde bir arkadaşım tekstilde iş buldu ve 10 gün orada çalıştım, 1000 TL aldım. Türkiye, Afganistan'a göre, paranın oradan değerli olmasından dolayı ücret konusunda daha iyi ama çalışma saatleri Afganistan ile aynı. Sabah 8, akşam 5 idi, burada da öyle çalıştım. Mesela, annem öğretmen olmasına rağmen 8000 Afgan Afganisi alıyor, o da ortalama 100 dolara denk geliyor. Burada ise askeri ücret bile 300 dolara yakın." (EK1)

"... Sadece emeğin karşılığı alabilme noktasında Türkiye'de daha iyi şartların olduğunu söyleyebilirim." (EK2)

"Afganistan'da yaşadığım dönemde yaş itibarıyla küçük olduğum için çalışmıyordum burada çalışıyorum ama oradaki iş hayatını da babam ve abimden dolayı biliyorum. Şunu söyleyebilirim Afganistan'da babamın kendine ait hayvanları olduğu için çalışma şartı olarak daha rahattı. Burada inşaatta çalışıyor daha çok zorlanıyor. Ama aldığımız ücret açısından ikimizde memnunuz." (EK3)

"Türkiye'de okula başlamadan yaklaşık 1,5 sene çalıştım. Afganistan'da birkaç hafta bir tekstilde çalıştım. Orada her işte çalışma saatleri farklı ve bir işin bile çalışma saati belli olmuyor. Afganistan'da asgari ücret diye bir ücret

yok. Özel sektörde iş sahibi ne verirse o, bu paralar da Türkiye'den çok çok az oluyor. Afganistan'da sadece devlette çalışanların sigortaları var, başka kimseye sigorta yapılmıyor. Burada ise çalıştığım yerde her Türkün sigortası var ve hatta birkaç Afganistanlı arkadaşına bile patronları sigorta yapmış. Buradaki çalışma hayatında aldığım ücret, Afganistan'a göre iyi olsa da aynı yerde çalıştığım bir Türk'e göre az olduğunu gördüm.” (EK5)

“Afganistan'da ve Türkiye'de çalışma hayatım oldu. Afganistan'ın çalışma şartı olarak daha iyi olduğunu söyleyebilirim. Ama emeğin karşılığını alma hususunda Türkiye'nin daha iyi olduğunu gördüm.” (EK6)

“Burada tornacılık yapıyorum. Afganistan'da editördüm. İkisini karşılaştırdığımda Afganistan'da iş yok, emniyet yok, para yok. Afganistan'da tornacı olmakla Türkiye'de tornacı olmak bile farklı. Burada Manisa'da çalıştım, İstanbul'da çalıştım işler çok zor. Ama hem güvenlik olması hem de paranın Afganistan'a göre değerli olmasından dolayı Türkiye daha iyi.” (EK10)

“Lisedeyken çalışıyordum orada; burada makineleşme fazla iş hayatında o yüzden farklılıklar var. İş imkanları daha iyi ekonomik olarak tatmin edici bir maaşı var.” (EK11)

“Burada işler daha kolay insanlar emeklerinin karşılığını alıyorlar, orada böyle bir şey yok iki kişi üç kişi çalışması lazım geçinebilmek için. İnşaatta çalıştım ben burada orada yaşıyım küçük olduğu için çalışmamıştım. Uyum sağlamak zor oldu evet dil bilmiyorduk iletişim kuramıyorduk öyle yani.” (EK13)

“Burada tabakhane işçiyim. Orada ziraat işiyle uğraşıyordum. Burada iş daha ağır; orada öğleye kadar çalışıyordum burada daha çok çalışıyorum. Burada daha çok para kazanıyorum. Ben Afgan'im diye az parayla çalıştırıldığım oldu. Bu şekilde bizi gönderene kadar devam edecek.” (EK14)

Katılımcıların çalışma hayatına ilişkin ifadeleri değerlendirildiğinde, Afganistan uyruklu genç erkeklerin genellikle inşaat, tabakhane ya da fabrika gibi herhangi bir vasıf gerektirmeyen işlerde çalıştığı görülmektedir. Çalışma koşulları açısından Türkiye'deki çalışma hayatı, özellikle Afganistanlı genç erkekler için

Afganistan’a göre daha zorlu koşullar içermektedir. Nitekim erkek katılımcılar hem saat olarak fazla hem de zorlu işlerde çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Bazı katılımcıların çalıştıkları işlerde ücretlerini alamaması ve kaçak çalıştıkları için şikâyet edebilecekleri ve haklarını arayabilecekleri bir mekanizmanın olmaması çalışma hayatında karşılaşılan bir diğer zorluklardandır. Bu da göçmenlerde hayal kırıklığına yol açabilmektedir (Güler, 2020, s. 1475). Afganistan uyruklu genç göçmenler çalışma hayatında bazen ayrımcılık ve dışlanma ile karşılaştıklarını ifade etmektedirler. Bunun sebebinin de birçok alanda olduğu gibi dil bilmemek ve başlangıçta sisteme adapte olamamaktan kaynaklandığını belirtmektedirler. Türkiye genç göçmenler için emeğin karşılığını almak ve belli bir birikimi sağlayabilmek açısından Afganistan ile kıyaslanamayacak düzeyde imkân ve koruma sağlamaktadır. Çalışma hayatının Afganistan’a göre daha düzenli olması ve iş yelpazesinin geniş olması göçmenlerin olumlu gördükleri diğer konular arasındadır.

Konu, kadın katılımcılar açısından değerlendirildiğinde, kadınların, erkek katılımcılar kadar iş piyasasında yer almadıkları görülmektedir. Nitekim ailesi ile birlikte burada yaşayan hiçbir kadın katılımcı ya da onların anneleri, düzenli olarak çalışma hayatında yer almamaktadır. Bu bağlamda, 4 kadın katılımcı öğrenci iken, diğer 4’ü ise öğrenim hayatı dışında boş zamanlarında gündelik işlerde çalışmaktadır. Kadın katılımcıların çalışma hayatı hakkındaki ifadeleri şu şekildedir:

“Afganistan’da sadece babam çalışıyordu kendi bakkalımız vardı arada ben ona yardım ediyordum. Burada garsonluk yaptım oraya göre daha çok kazanıyorduk ama burada saat olarak daha çok çalışıyordum. Orada mesela saat 4 oldu mu iş bitecekse biter diğer güne kalır ama burada akşama geceye kadar tutuyorlar. Patronum çok iyiydi her zaman paramı fazlasıyla verdi. İlk başlarda dil bilmediğim için çok zorlandım ilk 5 ay sipariş alamadım sadece masaları temizledim ama sonradan alıştım şu an okuldan boşluk buldukça da gidip çalışıyorum.” (KK1)

“Burası para olarak Afganistan’a göre daha iyi. Çalışma saati olarak da burası daha fazla çalışan arkadaşlarım var. 14-15 saat çalışıyorlar. Ben kolayca uyum sağladım çalıştığım yerlerde de herhangi bir problem yaşamadım.” (KK2)

“Çalışmak istediğinizde burada pek çok imkân var. Ama orada bu kadar çok değildi. Orada da çalışıyorduk ama fabrikalarda değil, tarım işlerinde. Burada ise fabrika gibi yerlerde daha çok iş bulabildik. Babam yaşlı olduğu için ve fabrikada yeni iş öğrenemediği için onun yerine ablam ve ağabeylerim iş öğrenip fabrikada işe girdiler ve geçimizi bu yolla sağlıyoruz. Bende boş olursam ailem izin verirse çalışıyorum.” (KK3)

“Orada iş yoktu olan işlerde kolaydı çünkü daha fazla kişi çalışsın diye az saat çalışılıyordu orada burada öyle bir şey yok iş var ve yorucu ama insanlar emeğinin karşılığını alıyor burada.” (KK4)

“Orada ne olursa gidiyordu burada da öyle; bizim Afganların çoğu savaştan dolayı gelmiyorlar buraya işsizlikten dolayı geliyor. Ben hep öyle gördüm.” (KK5)

“Afganistan’da çalışmadım. Burada çalıştım ve burada çalışma şartları daha zor. İlerisi için bir şey diyemeyeceğim.” (KK6)

“Afganistan’da buradaki kadar fabrika yoktu ve annem, ablam, ben genelde tarlada çalıştık, başka bir iş bilmiyorduk. Türkiye’de iş öğrenme imkânımız oldu ve çeşitli fabrikalarda, paketleme işlerini yapmayı öğrendik...” (KK8)

Kadın katılımcıların ifadelerine bakıldığında, kadınların çalışma hayatına katılımı oldukça azdır. Hatta bu durumun Afganistan’da daha da az olduğu görülmektedir. Kadınlar Afganistan’da genellikle kendi işlerinde çalışmaktadırlar. Türkiye’de temizlik, paketleme, tekstil vs. gibi işlerin yapıldığı fabrikalarda çoğunlukla kadınların çalışabileceği işlerin olması farklı işlerde de çalışabilme imkânı sunduğu için kadınları çalışma hayatına dahil edebilmektedir. Afganistan uyruklu genç kadınların, çalışma hayatına dahil olabildikleri zamanlarda erkek göçmenler gibi çalışma saatinden ve işlerin zor olmasından şikayetçi oldukları görülmektedir. Diğer yandan, kadınların erkekler gibi aldıkları ücretten memnun oldukları söylenebilmektedir. Kadınlar çalışma hayatına dahil oldukları zamanlarda bir zorlanma, ayrımcılık ya da dışlanma yaşamadıklarını ifade etmektedirler. En büyük sorunlarının bazı işlerden ücretlerini alamamak olduğunu ifade etmektedirler. Çalışma hayatında kadınların erkeklere göre daha fazla sorun yaşadığı söylenebilmektedir.

4.4. AFGANİSTAN UYRUKLU GENÇLERİN DİNİ HAYATLARINA DAİR BULGULAR

Din, bir toplumun en küçük yapı birimlerinden en genişine kadar tamamının, tutum ve davranışlarını şekillendirebilen bir olgudur (Wach, 1987). Her toplumun din algısı, din kültürü, değer ve normları farklılık göstermektedir. Dolayısıyla, din ile toplum arasında kültürel alanlarda sürekli bir etkileşim mevcuttur (Akyüz, 2007). Ortaya çıkan bu etkileşim, çeşitli değişim ve dönüşümleri de beraberinde getirmektedir (Aydın M. , 2001). Bu açıdan, Afganistan toplumu için de din, toplumsal hayatın şekillenmesinde, norm ve ideallerin belirlenmesinde büyük öneme sahip etkenlerin başında gelmektedir. Dini liderlerin, önde gelen din adamlarının Afgan toplumu üzerindeki etkisinin oldukça fazla olduğu görülmektedir (Mohammadi, 2018, s. 50-52).

Çalışma çerçevesinde, Afgan göçmenlerin, göç öncesinde Afganistan'daki dini hayatları ile Türkiye'ye göç ettikten sonraki süreçte Türkiye'deki dini hayatları, din-kültür etkileşimi bağlamında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Her ne kadar aynı dine mensup olunsu da dinin, sosyal ve kültürel hayata yansımalarının iki ülke açısından oldukça farklı olduğu görülmektedir. Öncelikle erkek katılımcıların iki ülke arasındaki deneyimlemiş oldukları dini farklılıklara bakılacak olursa, katılımların yanıtlarından elde edilen veriler şu şekildedir:

“Taliban gelmeden önce namaz kılmak için diğer dini şeyler için bir baskı yoktu ama Taliban'dan sonra bir zorlama ve korku olmaya başladı. Taliban'dan önce de Cuma namazlarında falan herkes işini bırakırdı, esnaf dükkânlarını kapatırdı ama şimdi bunu zorla yapıyorlar. Taliban'dan önce kadınlar, erkeklerle gezebiliyordu, saçları açık gezebiliyordu ama şimdi baskıdan dolayı gezemiyorlar.” (EK1)

“Afganistan'da dini hayatta daha baskıcı bir tutum varken, Türkiye'de daha rahat bir tutum var.” (EK2)

“...Taliban'dan önce devlet tarafından halka dini bir zorlama yoktu ama Taliban'dan sonra bir baskı var ve herkes bundan korkuyor. Hiç kimse açık gezemiyor, kadınlar tek başlarına sokağa çıkamıyor illa yanında bir erkeğin olması lazım. Hatta bir park var. Afganistan'da kadınların günü ayrı,

erkeklerin günü ayrı. Karı-koca bile orada aynı gün gezemiyor. Türkiye, Afganistan'a göre dini açıdan çok serbest ve bir baskı, korku yok.” (EK5)

“Orada dine çok önem veriliyor. Türkiye’de önem veriyor ama üniversite de dini eğitim verilmiyor, camiler boş. Özel hayata karışılmasını doğru bulmuyorum. Eskiden böyle değildi isteyen kapanır istemeyen kapanmazdı. Yeni hükümet bunu zorunlu kılıyor. Zorla camiye götürüyor.” (EK7)

“Afganistan’da daha sıkı namaz kılmayıp oruç tutmadığını görseler sopa dahi atabilirler. Dediğim gibi orası daha baskıcıydı.” (EK9)

“Afganistan’da dini hayat daha katı. Mesela alkol nargile bile yasak. Burası öyle değil daha rahat. Herkes istediğini yapıyor. Orada kadınlar kapanmak zorunda burada öyle değil, ibadet konusunda burada zorlama yok orada zorlama söz konusu. Tüm kadınların kapalı olması zorunlu böylelikle güvende olduklarını düşünüyorlar. Karşılaştırdığım zaman Türkiye’nin daha özgür ve rahat olmasını daha iyi buluyorum.” (EK10)

“Orada aileler çocuklarına daha çok radikal yaklaşıyorlar, biraz baskıcılar. Burada çocuklar 6-7 yaşına kadar dinden uzak tutuluyor sonrasında aile kültürüne göre şekilleniyor dini yaşam. Orada cübbe sarık serbestti sakal bırakmak gerekiyordu kadınlar kapanmak zorunda kalıyorlar. Dini kurallara uymazsan kötü bakıyorlardı. Açık alanda özgürlük diye bir şey yoktu alkol hayat kadınlığı bunlar kaçak yollarla temin ediliyordu. Aslında burada dini hayat; bir şeyi yapmak istiyorsa insan içinden gelerek yapmalıydı.” (EK 11)

“Orada dini hayat daha ağır; zorundasın buna. Orada zorlama var önceden yoktu şimdi Taliban’dan sonra erkekler sakal uzatmak kadınlar kapanmak zorundalar. Bende bir değişim olmadı ibadetime devam ediyorum.” (EK14)

“Afganistan’da dini hayat burada çok serbest orada sıkı. Genelde kadınlarda daha çok baskı vardı şu an Talibandan sonra kadınlara karşı baskı daha da artmış. Geçen gün dayımlarla konuştum Afganistan’da bir park var bir gün sadece kadınlar bir gün sadece erkekler gidiyor, evli olan kadın erkek bile aynı gün gidemiyor.” (EK15)

“Afganistan’da dinde çok fazla dini zorlama var ama burada yok. Dini kıyafetler vardı ama ben giymiyordum burası ile aynı giyiyordum genelde

sadece Taliban'ın ben orda iken ele geçirdiği yerlere gidince o kıyafetleri giyiyordum korktuğum için. Şükür burada böyle sorunlar yok.” (EK17)

Erkek katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Afganistan'da gündelik hayatta din-kültür ilişkisi önemli bir yere sahiptir. Afgan uyruklu erkeklerin giymiş olduğu kıyafetler, saç-sakal bırakma gibi fiziksel görünimleri, gündelik hayatlarının işleyişi gibi hayat tarzını şekillendiren pek çok hususta dinin etkisi oldukça fazladır. Yani, din konusu Afgan toplumunu şekillendiren en önemli olgulardandır. Afgan uyruklu genç erkeklerin söylemlerine göre bu durum Taliban'ın ülkeyi ele geçirmesinden sonra daha belirgin şekilde ortaya çıkmıştır. Taliban hükümetinin namaz kılmak, oruç tutmak gibi dini ritüeller üzerinde ve dini kıyafetler giyilmesi gibi hususlarda büyük bir baskısı vardır. Ancak göç ile Türkiye'ye gelen Afgan uyruklu erkekler aynı dine mensup iki ülkenin dini anlayışının oldukça farklı olduğunu, dini açıdan pek çok farklılığı ve rahatlığı deneyimlediklerini ifade etmişlerdir. Hatta Afgan uyruklu erkeklerin göç etmesinde ekonomik nedenlerden sonra Afganistan'daki dini baskının geldiği belirtilmektedir.

Afganistan ile Türkiye'nin dini baskı ve serbestlik karşılaştırmasını en belirgin şekilde ifade eden kişi EK16'dır. Afganistan'da zorla Müslüman olduğunu Türkiye'ye geldikten sonra Müslümanlığı bırakıp başka bir dine inandığını ifade etmektedir. Üstelik abisinin de Afganistan'da belli bir grup tarafından Müslüman olmadığı için öldürüldüğünü söylemektedir. EK16'nın din konusu hakkındaki ifadeleri şu şekildedir:

“Afganistan'da dini açıdan büyük bir baskı büyük bir korku var. Orada zorla Müslümandım. Ama buraya geldikten sonra şu an şeytana inanıyorum. Burada kimse bir şey demiyor ama orada böyle olduğumu duyunca polisler ve bazı kişiler beni dövdü. Abimden öğrendim ben bu inancı ama onu Afganistan'daki bazı Müslümanlar gruplar döverek öldürdüler. Benim buraya gelmemdeki en büyük sebeplerden bir tanesi de bu.” (EK16)

Kadın katılımcılara gelindiğinde ise, kadınların Afganistan'da din-kültür bağlamında erkeklere göre daha fazla baskı altında kaldığı görülmektedir. Bu durum çalışmaya katılan 8 kadın katılımcının da ortak görüşü olup erkek katılımcılar da kadınların daha fazla baskı altında kaldığını desteklemektedir. Bu baskı rejiminden dolayı kadınların göç etme sebeplerinin, erkeklere nazaran, ekonomik nedenlerden

önce genellikle Taliban'ın dini tutumundan ve var olan savaş durumundan kaynaklandığı görülmektedir. Afgan uyruklu genç kadınların din-kültür bağlamında aynı dine mensup iki farklı ülkedeki deneyimleri şu şekildedir:

“Afganistan’da Talibandan önce dini açıdan ve kılık kıyafet açısından serbestti, demokrasi vardı. Afgan toplumu dindar mesela burada kadınlar açık ve serbest giyinebiliyor ama orada sadece Talibandan önce başını açabiliyorlardı ama şimdi sokağa bile çıkamıyorlar. Ben burada yine kapalıyım ama istersem açılabilirim kimse karışmıyor. Sadece orada her tarafı kapalı olan Burka giyiyordum burada ondan daha açık kıyafetler giyiyorum.” (KK1)

“Dini açıdan kılık-kıyafet konusunda özellikle kadınlara karşı bir baskı var. O yüzden kadınların çoğu oradan uzaklaşmak istiyor. Hatta ben gelirken bir olaya şahit oldum uçakla gelmiştik biz bir tane kadın vardı Afgan tamamen kapalıydı uçağa bindik uçak hareket etti ve kadın uçakta üzerini değiştirdi. Talibandan sonra da dini açıdan baskı ve korku daha da arttı. O yüzden Türkiye bu konularda çok çok rahat. Birçok kadın ve ailesi de bu baskıdan dolayı göç ediyor bizde Talibandan kaçtık.” (KK2)

“Orada din konusunda bizi çok zorladıkları için gerçek Müslüman nasıl olunur bilmiyorduk ama burada üzerimizdeki baskı azalınca neyin nasıl yapılması ve olması gerektiğini daha iyi anladık. İslam dininin o denli zorlayıcı olmadığını buraya gelince anladık, burada bu konuda daha iyi hissettik. Afganistan’da hocalar, kötü-iyi ayrımının nedenlerini bize açıklamadılar sadece bir şey kötüyse kötüydü, neden kötü olduğunu bilmiyorduk. Ama buradaki hocalar, bize kendi dinimizi daha iyi açıkladı. Diğer konu ise orada yüzümüzün görünmemesi gerekiyordu sadece gözlerimiz görünüyordu, okumaya giderken bile öyleydi ama burada çok rahat nasıl istersek öyle gidip okuyabiliyoruz. Kıyafetim ise Burka dediğimiz düz uzun siyah elbise ve üzerine yüzümüze doğru indirdiğimiz peçesi olan bir kıyafetti. Burada o şekilde kullanmıyorum daha serbestim.” (KK3)

“Kadınlar kapanmak zorunda erkeksiz sokağa çıkamazlar; erkekler sakal bırakmak zorundalar. İbadetini yerine getirmek zorundasın. Burada özgürüz ibadet etmek zorunda olmadan ibadetimi yerine getiriyorum ve böylesi daha

iyi zorla ibadet olmaz ki. Orada zorla ibadet ettirilen birkaç arkadaşım buraya gelince ateist oldular.” (KK4)

“İbadetini yerine getirmek zorundasın orada erkekler mescide gitmek zorunda. Kadınlar mescide gitmezdi. Erkekler sakal bırakmak zorundalardı. Kadınlar yüzlerini örtmek zorundalardı. Erkeksiz dışarıya çıkamıyorduk. Kıyafetimiz değişti burada; açılanlar oldu, ibadet konusunda yine gerçekleştiriyoruz ama zorunluluk olmadan yapıyoruz bunu.” (KK5)

“...Afganistan’da biraz daha kapalı giyiniyordum. İbadetlerde bir zorlama yoktu.” (KK6)

“Taliban’ın baskısı çok hissedilmediği zamanlarda iyiydi zorlanmıyorduk ama sonra Taliban yüzünden tüm özgürlüğümüz kısıtlandı ve özellikle din konusunda herkese eziyet derecesinde zorbalık yaptılar. Burada ise herkes din ve inanç konusunda özgür, istediği zaman istediği şekilde zorlama olmadan kendi isteğiyle dinini yaşayabiliyor.” (KK7)

Kadın katılımcıların ifadelerine göre, Taliban hükümetinden önce kadınlara bu kadar fazla bir dini baskı söz konusu değildir. Kadınlar, Afgan uyruklu erkekler gibi Türkiye ve Afganistan Müslüman ülkeler olarak bilinse de kültürel açıdan, dini anlamanın, yaşamanın ve yorumlamanın Türkiye’de Afganistan’dan farklı olduğunu ifade etmektedirler. Afganistan toplumunda özellikle kadınlar için Taliban yönetimi, dini hayatı belirleyen en önemli dönüm noktası olarak ifade edilmektedir. Nitekim tüm katılımcılar, konu ile ilgili değerlendirmelerini Taliban yönetimi öncesi ve sonrası olarak keskin çizgilerle ayırmaktadır. Taliban sonrasında kadınların dini açıdan baskı gördükleri en önemli konular, kılık kıyafet, eğitim ve yalnız başına dışarıya çıkamama konusudur. Afgan uyruklu genç kadınlar her tarafı kapalı, sadece yüz kısmının kafes gibi açık olduğu ‘Burka’ adlı kıyafeti giydiklerini ve bunun Taliban’dan sonra zorunlu olduğunu belirtmektedirler. Ancak burada modern bir şekilde giyindiklerini ifade etmektedirler.

Afgan uyruklu genç kadın ve erkeklerin din-kültür bağlamında deneyimleri ele alındığında, Taliban yönetimi, Afganistan’da dini baskı, korku ve zorlama ile eş anlamlı olarak görülmektedir. Katılımcıların tamamı tarafından Türkiye, dini hayatın, siyasi erkin tahakkümü olmaksızın özgürce yaşanılabildiği bir ülke olarak değerlendirilmektedir.

4.5. AFGANİSTAN UYRUKLU GENÇLERİN TEKNOLOJİ KULLANIMLARINA DAİR BULGULAR

Toplumların, normlara uymasında, değerlerin önemsinmesinde, kültürün kazanılmasında ya da kaybedilmesinde teknoloji, önemli bir yere sahiptir. Dijitalleşen dünyanın, teknolojik gelişmeler ile kültürleri şekillendirmesi yadsınamaz bir gerçektir. Bugün teknoloji, insanların gündelik hayatında oldukça büyük bir yer kaplamakta ve insanoğlunun ilerlemesini sağlamakla birlikte, toplumların yapısını ve kültürel oluşumlarını da deformasyona uğratabilmektedir (Avcı ve Topçu, 2020, s. 3-15). Gelişen teknoloji ile insanlar ya kendi kültürlerini farklı paylaşım platformlarında göstermekte ya da başka toplumların kültürlerinden bu ağlar aracılığıyla haberdar olmaktadır. Bu durum da büyük bir kültürel etkileşime yol açmaktadır.

Nitekim araştırmada, teknoloji-kültür etkileşimi bağlamında, Türkiye'ye göç eden Afgan uyruklu gençlerin kitle iletişim araçlarına erişim, kullanım ve kültürel etkilenme düzeyleri tespit edilmeye çalışılmış olup, özellikle ekonomik nedenler dolayısıyla Afganistan'da sahip olunan olanaklarla Türkiye'deki olanakların birbirleriyle kıyaslanamayacak düzeyde farklı olduğu ortaya konulmuştur. Afganistan'da kitle iletişim araçlarına erişmenin oldukça zor olduğu ve kullanım açısından da ciddi kısıtlamaların söz konusu olduğu görülmektedir. Bu durum, katılımcılar tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

“Afganistan’da telefonum yoktu, Türkiye’ye geldiğimde aldım. Orada almak için imkanımızda yoktu. Teknoloji açısından ne gördüysem burada gördüm.”
(EK2)

“...Afganistan’da yaşadığımız dönemde küçük bir televizyonumuz vardı ama telefon yoktu.” (EK3)

“Telefon kullanımı orada çok yaygın değil. Her genç 17-18 yaşlarına geldiğinde telefon istiyor ama maddi nedenlerden dolayı her aile alamıyor...”
(EK5)

“Ben Afganistan’dayken telefon falan yoktu. Son zamanlarda yaygınlaştı. Orada hala evinde televizyon olmayan aileler var.” (EK9)

“...Teknoloji kullanımı buradaki kadar yaygın değil, bazı bölgelerde elektrik yok bazı bölgelerde internet yok. Kolay kolay kimse telefona internete para veremiyor.” (KK4)

“Afganistan’dayken telefon ve sosyal medya kullanmıyordum. Zaten köyde yaşıyorduk. Biraz uzaktık.” (KK6)

Öncelikle, Afgan uyruklu gençlerin ülkelerinde teknolojiden uzak olmasının ve Afganistan’da teknoloji kültürünün yaygın olmamasının temel sebebi katılımcıların ifadelerinde de görüldüğü gibi maddi yetersizliklerdir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun anavatanlarında kendisine ait bir telefonu yoktur. Telefonu olan katılımcılar da telefonu başka ülkeye giden aile fertlerinden birileri ile ya da akrabaları ile iletişim kurmak için aldığını belirtmektedir. Çalışmaya katılan katılımcıların tamamı pek çok teknolojik alete ve sosyal medyaya Türkiye’de eriştiklerini ifade etmektedirler.

Teknoloji-kültür bağlamında ele alınan bir diğer husus Afganistan ile Türkiye’nin teknoloji kullanımında özgür olup olmadığı televizyon, radyo, internet, sosyal medya vb. gibi platformların devlet kontrolünde olup olmadığı ve bu konulardaki baskı-özgürlük karşılaştırmasıdır:

“Teknoloji kullanım konusunda eskiden hiçbir kısıtlama yoktu. Her şeyi yapabiliyor ve paylaşılabiliyorduk. Afganistan’da Türk dizileri ya da başka aşk dizileri Farsçaya çevrilip Afganistan’da yayınlanıyordu ama Talibandan sonra bu yapılmıyor şu an.” (EK5)

“...İnternet çok pahalı, herkes kullanamıyor. Kullananlar da çok özgür değiller. Eskiden böyle değildi yine biraz özgürdü. Hükümet internet kullanımı engellemek istiyor ama yapamıyor. Burada video yüklemek ya da tik-tok çekmek serbest orada Taliban’dan sonra o rahatlık yok. Böyle şeyleri görseler büyük cezalar verebilirler.” (EK7)

“...Orada sosyal medyayı denetleyen herhangi bir birim yok. Onun için daha rahat paylaşım yapılabilir. Orada mesela evde wifi yoktu, burada var. Orada dışardan yemek söyleyemiyordun burada sipariş verebiliyorsun.” (EK9)

“...Televizyona istediğimiz zaman bakabiliyorduk ama kanal sayısı oldukça azdı ve belli filmler gösteriliyordu Talibandan sonrada çoğu kapandı zaten.”
(KK3)

“...Orada da var ama bu kadar yaygın değil, bazı bölgelerde elektrik yok, bazı bölgelerde internet yok. Medyada özgürlük değil, medya bile doğru düzgün yoktu. Burada sonuna kadar özgür insanlar. Mesela orada online eğitim diye bir şey olmadı, burada var. Orada her şey kısıtlıydı...” (KK4)

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında teknoloji kullanımı ve erişimi konusunda Afganistan’da Taliban öncesi ve Taliban sonrası olmak üzere iki farklı dönem mevcuttur. Taliban’dan önce her ne kadar teknoloji yaygın olmasa da teknolojiye erişilebildiği kadarıyla bir özgürlük söz konusudur. Ancak, bu durum Taliban’dan sonra değişmiş ve teknolojinin var olduğu pek çok alanda kısıtlama getirilmiştir. Çalışmaya katılan Afgan uyruklu gençlerin tamamı Teknoloji kullanımı noktasında da Türkiye’nin daha özgür olduğunu, teknolojiyi kullanırken herhangi bir problemle karşılaşmadıklarını ifade etmektedirler. Katılımcıların belirttikleri bir diğer değişim, büyük çoğunluğunun telefon, televizyon ve sosyal medya gibi pek çok alanı kullanım-izleme sürelerinin arttığı yönündedir:

“Ben burada telefonu ve sosyal medyayı Afganistan’dan daha çok kullanıyorum. Burada hem internet hızlı ve hem bazen dersler online oluyor.”
(EK1)

“...Herkesin dakikası ve sms i oluyor orada fakat internet kullanımı buradaki kadar yaygın değil pahalı ve alt yapı yetersiz. Ondan dolayı çoğu kişi telefonla pek vakit geçiremiyor sadece konuşmak için kullanıyor. Burada ise internet çok yaygın ve hızlı.” (EK11)

“...Oraya göre burada erişebilirlik daha fazla. Orada sosyal medya kullanımı daha az parası olan kullanıyor ama burada yaygın şekilde kullanılabilir uygun ve hızlı...” (EK14)

“Burası Afganistan’a göre çok daha rahat ve burada teknolojiyi daha sık kullanıyorum.” (EK16)

“Telefonum orada da vardı burada da var ama burada daha çok kullanıyorum ve daha hızlı internet.” (EK17)

“Afganistan’da da telefon kullandım burada da ama burada kullanma sürem arttı. Facebook, Instagram kullanmıyordum orada ama burada kullanıyorum.” (KK1)

“Televizyona istediğimiz zaman bakabiliyorduk ama telefonu 17 yaşına geldiğimde kullanmaya başladım ve bu kadar sık kullanmıyordum. Sadece Türkiye’ye bizden önce giden ablamla görüşmek için almıştık, onun dışında sosyal medya kullanmıyorduk.” (KK3)

Teknoloji ve kültür bağlamındaki ulaşılan bir diğer konu kadınların teknoloji kullanımında erkeklere göre daha fazla kısıtlanmasıdır. Bu konu, Afganistan’da daha belirgin bir durumdadır. Türkiye’ye göç ettikten sonra teknoloji kullanımında bir serbestlik olsa da bunun tam anlamıyla bir serbestlik olmadığı söylenebilir. Aile büyüklerinin teknoloji konusunda genç kadınlar üzerinde bir baskısı mevcuttur. Katılımcıların büyük çoğunluğu bu görüşü desteklemektedir. Konu hakkında katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“... Mesela benim 17 yaşında erkek kardeşim var. Ona telefon alındı ama ondan büyük kız kardeşim var ona alınmadı. Kızlara pek alınmıyor.” (EK5)

“Instagram’ı ve birkaç sosyal medya hesabımı burada açtım orada yoktu ama yine burada da pek özgürce kullanmam yine çok zor çünkü ağabeyim bu konuda beni biraz sıkıyor.” (KK3)

“Orada pek çok konuda olduğu gibi kadınların teknoloji kullanması da pek mümkün değildi. Afganistan’da pek çok kadının telefonu yoktur benimde yoktu ancak buraya geldiğimizde ailem arkadaşlarımın kullandığını görünce bana da telefon aldılar.” (KK4)

“Orada sosyal medya kullanamıyorduk burada açtım hesabımı. Ailem yüzünden hala pek paylaşım yapamıyorum ama olsun orada açamamıştım bile.” (KK5)

Afganistan pek çok alanda olduğu gibi teknoloji alanında da oldukça geri kalmış konumdadır. Hem maddi hem de alt yapı yetersizliğinden dolayı ülkedeki gençlerin teknolojiye erişimi oldukça kısıtlıdır. Afganistan pek çok alanda olduğu gibi teknoloji kullanımında da cinsiyetçi bir tavır sergilemektedir. Ataerkil yapısını bu alana da yansıttığı katılımcıların ifadelerinden de anlaşılmaktadır. Pek çok alanda

olduğu gibi teknoloji konusunda da Afgan uyruklu genç göçmenler Türkiye’den oldukça memnundur.

4.6. AFGANİSTAN UYUKLU GENÇLERİN SOSYO-KÜLTÜREL HAYATLARINA DAİR BULGULAR

Kültür, en öz şekliyle, insana dair her şeydir. Bu şey, insan müdahalesiyle üretilenleri içerir. Somut olarak yeme-içme, kılık-kıyafet, alet, müzik olabilir. Soyut olarak ise değer, idea, norm, dil, inanç olabilir. Bunların hepsi birer kültürdür ve insan ürünüdür. Doğuştan gelen, doğanın ürettiği hiçbir şey söz konusu değildir. Yani kültür, insanı insan yapan maddi-manevi öğelerin bir bütünüdür (Turhan, 1994; Gökalp ve Ergur, 2018). Bu açıdan kültür, her şeyden önce, öğrenilir ve öğretilir (Çüçen, 2005, s. 111)

Sosyal hayat ise, insanın dünyasını oluşturan, dış dünya ile ilişkilerini, eylemlerini içeren bir kavramdır. Her ne kadar insanlar genç, çocuk, kadın, çift vb. farklı gruplar şeklinde ayrılrsa da sosyal hayat onları bir arada tutar. Bundan dolayı her insan, kendi dünyasına sahip olmakla birlikte bir şekilde sosyal hayat aracılığı ile yaşam dünyasını diğer insanlarla paylaşır. Sosyal hayat, kültür ile cisimleşmiş bir yapıya sahiptir. Bu sebeple insanoğlu, kendi kültürünü sosyal hayatın her alanında göstermekte ve farkında olsun ya da olmasın sosyal hayatını, kültürü çerçevesinde yaşamaktadır (Slattery, 2010). Kılık-kıyafet, yeme-içme, eğlence, akrabalık-komşuluk-arkadaşlık kültürlerini, kısacası tüm yaşam pratiklerini kendi kültürü penceresinden uygulamaya koymaktadır. Ancak bu kültürel yaşam, zorunlu göç gibi durumlarda sekteye uğramakta, değişmekte ya da tamamen ortadan kalkabilmektedir.

Bu bağlamda, çalışma çerçevesinde Afgan göçmenlerin, göç öncesinde Afganistan’daki sosyal hayatları ile Türkiye’ye göç ettikten sonraki süreçteki sosyal hayatları karşılaştırılmıştır. Kültürel karşılaşma noktasında, hayat tarzında ve sosyal hayatta ortaya çıkan değişim ve dönüşümler, karşılaşılan sorunlar, göç edilen topluma uyum çabaları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Katılımcıların perspektifinden yaşanan bu kültürel süreç, şu şekilde ifade edilmektedir:

“Okula gidiyordum. İngilizce ve matematik kursuna gidiyordum. Türkiye’ye gelmeden önce kursa gittiğim için İngilizcem çok iyiydi ama burada devam ettiremediğim için o kadar iyi değil. Genelde de arkadaşlarımla beraber bir

şeyler yapıyorduk. Ancak burada şu an oradaki arkadaşlarım gibi arkadaşlarım yok.” (EK1)

“Afganistan’da arkadaşlarla dışarı çıkıp oyun oynayabiliyorduk ama burada maalesef öyle bir arkadaş çevrem yok.” (EK3)

“Günlük hayatta 6 gün okulumuz vardı sadece cuma günü tatil olurdu. O günlerde de arkadaşlarımla motorlarla gezerdik, bazen bizim orada bir stadyum vardı babam sevmezdi ama ben giderdim yine de arkadaşlarla top oynardık. Kurslara katılırdım ingilizce, matematik, hat yazma gibi, 10 tane sertifikam var benim. Burada da gençlik merkezinde aynı kurslar var elimden geldiğince gidiyorum.” (EK5)

“Afganistan’da can güvenliğimiz yoktu. Özellikle benim yaşadığım yeri Taliban ele geçirince saat altıdan sonra dışarı çıkamazdık korkudan. O yüzden okul dışında bir şey yapamazdık. Burada öyle bir durum yok istediğim her şeyi yapabiliyorum akşamları arkadaşlarla dışarıya çıkabiliyorum.” (EK7)

“Afganistan’da sabah namazında kalkıyorduk, sonrasında babam izin vermiyordu yatmamıza. (Öğle) saat 12’ye kadar okula gidiyordum. 3 saat okulda geçirdikten sonra tekrar işe geliyordum. Buradaysa işten çıktıktan sonra arkadaşlarla vakit geçiriyordum.” (EK11)

“Afganistan’da okula gidiyordum arkadaşlarla gezmeye gidiyordum, sokaklarda top oynuyorduk genelde hatta ben Taliban işgalinden önce bir takıma seçilmiştim ama savaştan dolayı kaldı. Burada da top falan oynuyoruz ama oraya göre az ve burada arkadaşım da oraya göre az genelde arkadaşlarım Afganistanlı.” (EK15)

“Afganistan’da kendi işim vardı onu yapıyordum her gün. Orada da çok arkadaşım yoktu burada da yok. Türkiye’de işe gidiyorum eve geliyorum genelde sadece bazen eğlence mekanına gidiyorum.” (EK16)

Erkek katılımların ifadelerine bakıldığında, erkeklerin Afganistan’da arkadaş çevrelerinin oldukça fazla olduğu ve gündelik hayatta okulda geçirdikleri zaman dışında onlarla vakit geçirdikleri belirlenmiştir. Her iki ülkede çalışma hayatına dahil olan katılımcılar ise, iki ülke arasında pek fazla değişiklik yaşamadıklarını her iki

ülkede de gündelik hayatlarında, yalnızca çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Kadın katılımcılara gelindiğinde ise:

“Genelde okula gidiyordum hafta da 6 gün, medreseye gidiyordum. Çok olmasa da komşum olan arkadaşlarımla mahallede oturuyorduk, oynuyorduk. Ama Talibandan sonra hiç çıkamadık bizde buraya geldik.” (KK1)

“Orada okul ve ev işleri dışında hiçbir aktivitemiz yoktu, istediğimizde tek başımıza çıkıp gezemiyorduk. Buraya alışınca ise kurslara gitmeye ve sınıf arkadaşlarımızla geziye gitmeye başladık.” (KK3)

“Afganistan’da sabah kalkıp okula gidiyordum geldikten sonra anneme yardım ediyordum. Arkadaşlarımla bir yere gitmiyordum. Burada okuldan sonra yine anneme yardım ediyorum ama arkadaşlarımla dışarıda vakit geçirdiğim zamanlar da oluyor.” (KK5)

“Orada okulumuz sadece cuma günleri tatil olurdu, okul tatilinde ev işlerinde annemize yardım edip yemek yapmayı öğrenirdik. Burada ise Cumartesi ve Pazar okullar tatil olduğu için hafta sonu boş günlerimizde gidilmesi gereken yerlere gidip alışveriş gibi işlerimizi halletmeye çalışıyoruz.” (KK8)

Görüldüğü üzere, kadın katılımcıların gündelik hayattaki aktiviteleri, Afganistan ile oldukça farklıdır. Nitekim, kadın katılımcıların büyük çoğunluğunun Türkiye’ye geldikten sonra, gündelik aktiviteleri oldukça artmış ve değişmiştir. Afgan uyruklu genç kadınların Afganistan’da okula gitmelerinin dışında yapmış oldukları aktivite genellikle annelerine yardım etmektir. Genellikle hayatları ev-okul ikilemi arasında gidip gelmektedir. Erkek katılımcılarda olduğu gibi pek bir arkadaş çevresinin olmadığı ifade edilmektedir. Ancak bu durum Türkiye’de değişmiştir. Afgan uyruklu genç kadınlar okul günleri dışında dışarıya tek başlarına çıkabildiklerini, alışveriş yapabildiklerini ya da arkadaşlarıyla vakit geçirebildiklerini belirtmişlerdir.

Bunun yanı sıra, sosyal hayata yansıyan en önemli kültürel göstergelerden olan, yeme-içme ve giyim-kuşam kültürü açısından değerlendirildiğinde, Afganistan gibi geleneksel yapıya sahip olan ülkelerin, kendine has yeme-içme ve giyim-kuşam alışkanlıklarıyla ön plana çıktıkları görülmektedir. Çalışma çerçevesinde,

katılımcıların, konu ile ilgili olarak göç öncesi ve sonrasındaki hayatlarını şu şekilde değerlendirdikleri tespit edilmiştir:

“Afganistan’da genelde Afgan elbisemizi giyyorduk kadınlarında erkeklerinde kendilerine özgü kıyafetleri vardı onları giyyorduk bende giyyordum ama burada giyemiyorum. Afganistan kıyafetleri buraya göre daha rahattı. (Yeme-içme kültürü açısından) Özel bir yurttta kaldığım için Afgan yemeklerini yiyemiyorum. Sakarya’da birkaç defa arkadaşlarımın evinde yapmıştık. Ama Uşak’ta yapamadım hiç. Türk yemeklerini yediğim için beslenme alışkanlığım değişti ama Türk yemekleri de güzel, alıştım.” (EK1)

“Afganistan libas adında geleneksel kıyafetimiz var, orada olduğum zaman o kıyafetlerden giyyorum. (Yeme-içme kültürü açısından) Afganistan’a özgü yemeklerimiz var, burada da o yemeklerden yapıyoruz. Türk yemeklerine henüz alışamadık.” (EK2)

“Afganistan’da geleneksel kıyafetler giyer ve öyle dolaşırdık, burada giydiğimde çok dikkat çekici oluyorum. (Yeme-içme kültürü açısından) Afganistan’a özgü Afgan pilavı, gabri gibi yemekleri burada da yapıyoruz.” (EK3)

“Afganistan’da geleneksel Afgan elbisesi giyyorduk, çok rahattı. Ben hep orada onu giyyordum hatta ilk buraya geldiğimde hiç rahat edemedim bu kıyafetlerle. Ama giymek zorundaydım. O kıyafeti, bir defa giydim. Bana garip garip bakanlar oldu. O yüzden bir daha giymedim. (Yeme-içme kültürü açısından) Afgan pilavı var, buradaki pilavdan çok farklı. Kebap var, buradaki Adana kebaptan biraz farklı. Buradaki ciğer kebabı bizde de var. Afganistan’da et bol olduğu için çok yerdik, buradan fazlaydı. Kabak yemeğini de mesela ilk defa burada yedim Afganistan’da yoktu. Yani burada arkadaşların evinde Afgan yemekleri yapmanın dışında genelde Türk yemekleri yiyorum. Yeme alışkanlığım Afganistan’a göre baya değişti.” (EK5)

“Geleneksel kıyafet var. Taliban gelmeden hiç Afgan kıyafetine alışkın değildim sadece onlardan korktuğumda giyyordum. Aynı buradaki gibi giyiniyordum. (Yeme-içme kültürü açısından) Afgan yemekleri çok ve bence daha güzel daha lezzetli eşim evde genelde Afgan yemekleri yapıyor. Arada

Türk yemekleri de yapıyoruz. Beslenme kültürümüz pek değişmedi aynı diyebilirim.” (EK17)

Erkek katılımcılar, genellikle göçü bireysel deneyimleyip arkadaşları ile kaldıkları için yeme-içme konusunda oldukça zorlanmışlar, Türk yemeklerine oldukça zor alışmışlardır. Kılık kıyafet konusunda ise, Afganistan’a göre rahat olduklarını, ancak bazen Afgan kıyafeti giymek istediklerini ve çekindikleri için giyemediklerini belirtmişlerdir. Bu konu hakkında kadın katılımcıların ifadelerine bakıldığında ise:

“Afganistan’da genelde buradaki imamlar gibi giyiniyorlar. Tabi orada da pantolon, kazak, gömlek var ama erkekler onları giyebiliyor kadınların onları giymesine pek iyi bakılmıyor Talibandan sonra zaten tamamen yasaklandı. Burada Afgan kıyafetini bir defa üniversite de Uluslararası bir etkinlikte giydim başka hiç giymedim. (Yeme-içme kültürü açısından) Ben restoranda çalıştığım için Türk yemeklerini de öğrendim aşçılığa ilgili olduğum için Afgan yemekleri de yapıyorum. İlk başlarda Türk pilavı yiyemiyordum ve Türk çayı içemiyordum, ağır geliyordu, biz Afganistan’da yeşil çay içiyoruz ve Afgan pirincinden pilav yapıyoruz. Ama şimdi kahvaltıda Türk çayı olmadan yapamıyorum ona alıştım.” (KK1)

“Burada orada giydiğimiz çarşafı falan giymiyoruz o çok demode sene 2022 ve Türkiye’deyiz burada pek çok alanda modernlik var insanlar hoş karşılamazlar o kıyafetler orada kaldı. (Yeme-içme kültürü açısından) Elbette yemeklerimizi burada yapıyoruz Afgan marketler açıldı onlara gidip Afgan mutfağına özgü şeyleri alıp kendi evimizde pişiriyoruz. Buraya gelince bir şey değişmedi.” (KK4)

“Kıyafet olarak Afganistan, daha kapalıydı. Burada Türklerin giyindiği gibi giyinıyorum. (Yeme- içme kültürü açısından) Afgan yemekleri yapıyoruz. Ara sıra Türk yemekleri de yapıyoruz. İlk ayda (Türk yemeklerini yemek) zor oldu ama daha sonra alıştık.” (KK6)

Genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların Afganistan’da geleneksel yeme-içme ve giyim-kuşam kültürlerine sıkı sıkıya bağlı olmakla birlikte, göç sonrasında Türkiye’ye özellikle giyim-kuşam kültürü açısından uyum sağlamakta zorlandıkları ve Afganistan’daki giyim-kuşam alışkanlıklarını yalnızca birkaç gün devam ettirebildikleri görülmektedir. Zorlanmalarının sebebi göçten hemen sonraki

kıyafetlerinin Afganistan'a özgü olmasındandır. Özellikle kadın katılımcılar kıyafet konusunda burada daha rahat olduklarını ifade etmişlerdir. Yeme-içme kültürü ise daha çok bireysel tercihlere dayalı olduğundan Afganistan'daki yeme-içme alışkanlıklarını, Türkiye'de özellikle aileleri ile yaşayan katılımcılar rahatlıkla sürdürülebildiğini belirtmişlerdir. Yurtta kalan erkek katılımcıların dışında çoğunlukla Afgan uyruklu gençlerin evlerinde yaptığı yemekler Afgan yemekleridir. Ancak zaman geçtikçe Türk yemeklerine de alıştıklarını belirtmektedirler.

Buna ek olarak, akrabalık, komşuluk, arkadaşlık ilişkileri açısından değerlendirildiğinde; Afganistan'dan göçle gelen gençlerin, Türkiye'ye geldikten sonraki sosyal hayatlarının tamamen değişime uğradığı ve daha sınırlı bir sosyal çevre ile etkileşimde bulunmak zorunda kaldıkları önemle vurgulanan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcılar bu durumu, şu şekilde ifade etmektedirler:

“Komşularımızla Akrabalarımızla iyiydik. Afganistan'da burada ki gibi büyük binalar yok hep tek katlı o yüzden komşularla sokağa çıkılır beraber oturulur, çocuklar orada oynar yani bir sokak kültürümüz vardı ama burada yok. Akrabalarımızda hep Afganistan'da kaldı. Uşak'a geledi 2 hafta oldu okuldan ve dışarıdan arkadaşım yok kaldığım yurtta arkadaşlarım var.” (EK1)

“Afganistan'da komşuluk akrabalık ve arkadaşlık ilişkileri çok iyiydi ve arkadaş çevrem çoktu, burada da fena sayılmaz ama oradaki gibi değil pek çok şeyi orada bıraktık.” (EK3)

“Afganistan buraya göre daha sosyal. Mesela, annem ve babam, amcam veya dayımların evine herhangi bir şey olmasa dahi, özlediği için belli aralıklarla giderler. Hatta 1 ay boyunca bir gidip gelme olmadı mı birbirlerine kırılırlar. Niye gelmiyorsun? Biz bir şey mi yaptık? Diye. Afganistan'da birisi evlendi mi genelde (evden) ayrılmıyor. Anne ve babası ile kalmaya devam ediyor, evler geniş ve odalar çok. Çoğu ev herkesin kendinin, kira değil. O yüzden akrabalık ilişkileri (orada) daha sıkıydı. Burada öyle değil. Komşularla da ilişkimiz iyiydi ama burada komşularımla tanışmadım. (Orada) herhangi bir komşumuz ya da akrabamız misafirliğe geldiğinde, geldiği zamana göre, bol etli pilav yapılır. Mesela ikindi (vakti) geliyorsa ona mutlaka yemek hazırlanır. O saatte gelen, yemek yemeye gelmiş demektir. Hatta kalır bile. Bizde özellikle akrabalarda kalmalar çok olur.” (EK5)

“Akrabalarımızla komşularımızla arkadaşlarım ile ilişkilerimiz çok çok iyiydi. Gidip gelmeler çok oluyordu. Ama burada sadece teyzem var arada ona gidiyoruz ya da o geliyor, başka akrabamız yok, komşularımız hep Türk çok nadir bazen geldikleri oluyor belki yılda bir defa. Burada da oraya göre çok az arkadaşım var.” (EK15)

“Burası benim için çok yabancı hiçbir komşumu tanımıyorum, akrabam yok, arkadaşım da sadece Afganlar başka yok diyebilirim.” (EK16)

“Afganistan’da bence akrabalık komşuluk ilişkileri buraya göre daha iyi, daha sıcak. Orada bir sürü komşumuz, bir sürü akrabamız vardı sürekli oturmalar kalkmalar oluyordu ama burada olmuyor. Ben Türklerde de bizdeki kadar sık olduğunu göremedim. Bence bunun sebebi burada kafe, restoranların da buluşma yeri olarak kullanılması Afganistan’da bu kültür çok yaygın olmadığından buluşma yeri hep evdir. Orada evin bir odası illaki misafirlere aittir. Hatta o odanın bir ismi var mihmenhane diye her evde mutlaka vardır sadece misafirler içindir. Burada genelde misafirlikte çay kek vs. oluyor ama orada mutlaka Afgan pilavı oluyordu bizde. Biz gidersek onlar yapıyordu onlar gelirse biz yapıyorduk çay da vardı tabi. Bizim aile için komşular akrabalardan daha yakındı sürekli beraberdik.” (KK1)

“(Orada) sürekli birbirimize gidip gelirdik. Komşularımızla ve akrabalarımızla aramız iyiydi. Burada ise evden dışarı çok çıkmadığımız için kimseyi tanımıyoruz. Komşularla gidip gelmiyoruz. Sadece eve gelirse, ev sahibimiz geliyor.” (KK8)

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşıldığı gibi Afgan uyruklu gençlerin akraba-komşu-arkadaş sayısı orada oldukça fazladır. Hatta birçok katılımcının akrabaları-arkadaşları ve orada komşularıyla kurulan ilişkileri Afganistan’da kalmıştır. Türkiye’de var olan arkadaşları genellikle yine kendileri gibi göçmen gruplardandır ve komşuları ile iletişimleri farklı sebeplerden dolayı yok denecek kadar azdır.

Kültürel bağlamda ele alınan bir diğer husus, entegrasyon ve bu çerçevede göçten hemen sonra yaşanan süreç ve zorluklardır. Afganistan’dan Türkiye’ye göç ile gelen Afgan gençlerin ev sahibi ülkede geçirdikleri süre zarfında mevcut topluma entegrasyonları çerçevesinde yaşadıkları temel sorunlar ve herhangi bir sosyal

dışlanma ya da ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıkları ve bu zaman diliminde yaşadıkları deneyimler değerlendirilmiştir. Katılımcılar, bu konudaki görüşlerini şu şekilde aktarmışlardır:

“Sakarya’da bir keresinde kayboldum kimseyi tanıımıyordum dil bilmediğim için soru soramıyordum 3 saat boyunca kaldığım yurdu aradım telefonumda internetimde yoktu yurda yeni gittiğim için kimsenin numarası da yoktu ama sonra buldum çok yorulmuştum.” (EK1)

“Yaşadığım yerde Türkler de var, Afganlar da. Ayrımcılık yaşadığım tek bir olay var. O da iş yerinde bir kadın tarafından söylediğini yapmadığım için ters bir tutum sergilemişti. Zaten ülkenizden kaçıp buraya gelmişsiniz, demişti.” (EK2)

“İlk geldiğimiz zamanlarda kıyafet noktasında ilginç karşılanıyorduk. Başka kıyafetimiz olmadığı için birkaç gün zorluk çektik. Türkçeyi öğrenene kadar da zorluk çektim.” (EK3)

“Dil sorunu yaşadım, yer yön bilmeme sorunu yaşadım. Gezmek istiyordum ama kaybolurum diye korkuyordum. Hatta İstanbul’da arkadaşlarıma beni gezdirin, beni gezdirin diye çok söyledim. Ama işimiz var dediler. Ben de kendim çıktım. Geze geze kaybola kaybola öğrendim. İstanbul’da bir yerde çalışıyordum orada birkaç iş arkadaşımız evlerin kirasının yükselmesinden dolayı bizi suçlamıştı. Evli bir Türk arkadaş siz geldiğinizden beri ev sahipleri kiralari arttırıyor dedi, çok geliyorsunuz Türkiye’ye dedi. Sizin yüzünüzden bizde yüksek ödemek zorunda kalıyoruz, hadi siz bir sürü kişi kalıyorsunuz ama ben evliyim biz zorlanıyoruz aldığım maaşla evin kirasını mı ödeyeyim başka şey mi yapayım dedi. Genelde de burada Türkler tarafından kötü bakışların hor görülmenin hedefi olabiliyorum, dışarıya çıktığımda o bakışları hissediyorum. Böyle şeyler genelde büyük şehirlerde oluyor Uşak’ta olmadı.” (EK5)

“İlk Türkiye’ye geldiğim dönemde tanıdığım kimsenin olmayışı, parklarda yatmam ve dili bilmediğim için sıkıntılar çekmiştim. Uşak’ta tek tanıdığım akrabam olan kişi ile kavga ettiğim için yalnız kaldım ve parkta yattım evet.” (EK6)

“İlk geldiğimizde taksiye bindik bizim yabancı olduğumuzu anladılar fazla para aldılar bizden otele gittik orada İngilizce konuştuk onlar da anladılar yabancı olduğumuzu fazladan para almışlardı. Bunların hepsini sonradan öğrenmiştim.” (EK12)

“İlk geldiğimde Afgan kıyafeti ile gelmiştim. Ondan dolayı herkes bana garip garip bakıyordu. İlk Ankara’dan bizi Kütahya’ya gönderdiler orada hiç tanıdığımız yoktu. Biz Uşak’a gelmek istedik ama oraya gönderdiler. Türkçe bilmiyordum sağ olsun Afgan bir arkadaş polislerle konuştu ve bir şekilde buraya geldik.” (EK15)

“Komşular tarafından ayrımcılığa uğradık. Onlar bize ‘bizim devletimiz sizi besliyor, size para veriyor, sahibiniz biziz gibi kötü sözler söylediler.” (KK1)

“Dil eksikliği yaşadık ve buraya geldiğimizde 1 ay boyunca yolda olduğumuz için üzerimiz kötü haldeydi. Bu yüzden insanlar, bize kötü kötü baktılar. Buraya geldiğimizde nerede yemek yiyeceğimizi, hangi yöne gideceğimizi bile bilmiyorduk. Hiç bilmediğimiz ve bize uzak olan bir kültürle etrafımızın sarmalanmasına hemen alışamadık.” (KK3)

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı gibi Afgan uyruklu genç göçmenlerin büyük çoğunluğu olumsuz bazı durumlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Katılımcıların yaklaşık yarısı bir olumsuzlukla karşılaşırken diğer yarısı herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmadığını ifade etmektedir. Meydana gelen olumsuz durumlar ise özellikle göçten hemen sonraki süreçte ortaya çıkmakta olup bulunulan yerde zaman geçtikçe sorunların azaldığı ve genç göçmenlerin sisteme adapte olmaya başladığı görülmektedir. Katılımcıların başlangıçta yaşadığı ilk sorunlar, dil ve yer-yön bilmemeleridir. Dil sorunu, bütün katılımcıların ortak sorunudur. Nitekim uluslararası göçlerde dil problemi, göç sürecinde en başta gelen sorunlar arasında yer almaktadır (Ayvaz, 2019). Literatürde yer alan pek çok çalışma da benzer şekilde durumu doğrulayan sonuçlara sahiptir (Şimşir ve Dilmaç, 2018).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Göç, tarihin her döneminde var olan, pek çok soruna sebebiyet verebilmekle birlikte insanların kendilerine çeşitli fırsat alanları da yaratabildikleri yer değiştirme hareketlerini içeren, çok boyutlu bir olgudur. Günümüzde de durum pek farklı değildir. Yaşanan yüzyıl, içerisinde pek çok sosyal, siyasal ve ekonomik sorunları barındırmaktadır. Bu sorunlar dolayısıyla pek çok insan, bazen gönüllü, çoğunlukla da zorunlu olarak göçe yönelmektedir. Bugün gerçekleşen Afgan göçü için de benzer açıklamalar söz konusudur. Afgan göçmenler, ülkelerinde meydana gelen iç karışıklıklar başta olmak üzere temelde ekonomik sorunların baskısıyla zorunlu olarak göç etmek durumunda kalmaktadırlar. Bu göç akımından yoğunlukla etkilenen ülkelerden bir tanesi de Türkiye'dir.

Türkiye, son yıllarda ülke içerisinde farklı statülerde artan göçmen sayısı ile bir göç ülkesi konumuna gelmiştir. Türkiye tarihinin hiçbir döneminde göçe yabancı olan bir ülke değildir. Ancak özellikle 2011 yılında gerçekleşen Suriyelilerin göçü ve ardından son yıllarda kitlesel olarak gerçekleşen Afgan göçü ile göçmen ülke olma durumu daha görünür hale gelmiştir. Bu bağlamda, Türkiye için göç sürecinde hem göçmenlerin hem de ev sahibi toplumun karşı karşıya kaldığı sorunlar önemli bir yer tutmaktadır. Göç serüveninde göç eden kişilerin öncelikli sorunları barınma, beslenme ve güvenlik gibi temel gereksinimlerdir. Ancak sorunlar sadece bunlarla sınırlı kalmamaktadır. Her göç, mesafe fark etmeksizin kültürel bir karşılamayı ve bu karşılaşmadan doğan kültürel sorunları da içerisinde barındırmaktadır. Ortaya çıkan bu karşılaşma ile iki veya daha fazla farklı kültür bir araya gelmekte ve çokkültürlü ortamları meydana getirmektedir. Göç ile meydana gelen bu çokkültürlü ortamlarda karşılaşan kültürler ya entegrasyon ya da asimilasyon gibi farklı kültürel süreçleri deneyimlemek durumunda kalmaktadır. Bu kültürel süreçlerin, uyum çerçevesinde ilerlemesi herhangi bir asimilasyon, dışlama, ayrımcılık durumunun olmaması insan haklarına, sosyal adalete saygılı ve topyekûn kalkınma içermesi göç sürecinin kültürel olarak meydana gelen sorunlarının çözümü için önemlidir. Bunun gerçekleşmesi için de göç serüveninde olması elzem olan, insan merkezli kuramsal zemine sahip, var olan modellerini devreye sokarak sorunların çözümünde etkili olabilecek, uygulamaya dönük çalışmalar gerçekleştiren disiplin sosyal hizmettir.

Sosyal hizmet, bir toplum içerisinde dezavantajlı kişilerle çalışan onları diğer insanlarla aynı seviyeye getirmeyi hedefleyen hak temelli bir meslek ve disiplindir.

Göçmenler de bu dezavantajlı olarak adlandırılan grupların başında gelmektedir. Bir meslek olarak sosyal hizmet, dezavantajlı grupların temel gereksinimlerini sağlamada kaynak bulmaya yardımcı olurken bir disiplin olarak göçmenler gibi farklı sorunlarla karşılaşan gruplara bilimsel bakış açıları da oluşturmaktadır. Bugün göç ile oluşan kültürel çeşitliliğin oldukça yaygın olduğu çokkültürlü ortamlara sosyal hizmetin disiplinler bakış açısı; farklılığı zenginlik olarak gören başat bir kültüre karşı çıkan hoşgörü ve eşitlik içeresinde bir yaşamı savunan ‘çokkültürcülük’ anlayışıdır. Bundan dolayı hem göç alanında sosyal hizmet hem de sosyal hizmet için çokkültürcü bir perspektif önemli bir yer tutmaktadır. Göçün meydana gelmesiyle ortaya çıkan sorunların çözümü için ‘çokkültürcü sosyal hizmet’ zorunlu bir hal almaktadır.

Bu bağlamda, bu çalışmada, Uşak ilinde ikamet eden 15-25 yaş kategorisinde yer alan Afgan uyruklu gençlerin kültürel karşılaşma noktasındaki sorunları çokkültürcü sosyal hizmet perspektifinden ele alarak nitel araştırma metodolojisi çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Uşak Afganistanlılar Yardımlaşma Derneği’ne üye olan ve çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden 25 Afgan uyruklu genç ile derinlemesine bireysel görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler, betimsel olarak çözümlenmiş ve daha sonra yorumlanmıştır.

Çalışmada elde edilen bulgular çerçevesinde, Afgan uyruklu genç erkeklerin göç etme nedenlerinin başında ekonomi ve eğitime duyulan ihtiyaç gelmektedir. Türkiye’ye aileleri olmadan, bireysel olarak geldikleri belirlenmiştir. Bu açıdan Afgan uyruklu genç erkeklerin ‘Yeni Ekonomi Kuramı’ çerçevesinde göç ettiklerine ulaşılmıştır. Nitekim savaş dolayısıyla Afganistan ekonomisinin kötüye gitmesi ve ülkede iş fırsatı olmamasına bağlı olarak aile, içerisinden bir veya iki kişiyi seçmekte ve imkanları dahilinde ailenin geçimini sağlaması için onu/onları göçe yönlendirmektedir. Bu kişiler de genellikle çalışmaya yatkın ailedeki genç erkeklerden oluşmaktadır. Bu açıdan, erkek göçmenlerin Afganistan’da var olan aile hayatlarını Türkiye’de devam ettirme olanağı bulamadıkları görülmektedir. Çalışmaya katılan 17 erkek katılımcının 14 ünün ailesi olmadan göç etmesi ve çalışma hayatının farklı alanlarında bulunması bu durumu destekler niteliktedir.

Afgan uyruklu genç kadınlara gelindiğinde ise, katılımcıların tamamının Türkiye’ye ailesi ile Taliban’ın uygulamış olduğu baskıdan kurtulmak için gelmiş olduğu görülmektedir. Menşei ülkede Taliban hükümetinin ve bununla beraber toplumun kadınlara uygulamış olduğu baskı oldukça fazladır. Meydana gelen baskıdan

kurtulmak için göçe yönelen kadın katılımcıların aile formlarının Afganistan’da geniş aile yapısına sahip iken Türkiye’de çekirdek aileye dönüşmek durumunda kaldığı tespit edilmiştir. Meydana gelen bu yapısal değişiklik aile dinamiklerinde, aile içi rollerde ve ailenin fonksiyonlarında da değişikliklere neden olmuştur. Ailesi ile göç eden bütün katılımcıların aile içi ilişkilerinde kadının, Afganistan’daki konumunun aksine Türkiye’de söz sahibi olduğu ve alınan kararlarda etkisi olduğu ortaya konulmuştur. Kadın katılımcıların ifadelerine göre, Afganistan’da ataerkil bir yapının olması erkeklerin üzerinde de baskı oluşturmakta ve erkekler bu yapıya göre davranmak zorunda olduklarını hissetmektedirler. Kadın katılımcıların büyük çoğunluğu bu durumun Türkiye’de böyle olmadığını ve babalarının hem annelerine hem de kendilerine Afganistan’a göre daha iyi davrandığını ifade etmektedir. Afganistan’da tek başına dışarı çıkamayan, herhangi bir şey yapamayan kadın Türkiye’de bu sınırları aşmış durumdadır.

Eğitim açısından, Afgan uyruklu gençlerin bu konuda ülkelerinde oldukça kısıtlı olanaklara sahip oldukları ve orada bu konuya devletin, ailenin ve kendilerinin pek önem vermediği görülmektedir. Taliban’ın ülkeyi ele geçirmesiyle beraber Afgan uyruklu genç kadınlar okula gidemediklerini eğitim haklarının ellerinden alındığını ifade etmişlerdir. Türkiye’ye gerçekleştirdikleri göç sonrasında gerek bireysel gerekse aile olarak eğitime verilen önemin arttığı tespit edilmiştir. Türkiye, Afgan uyruklu genç göçmenler için hem materyal hem de verilen eğitimin kalitesi açısından oldukça ileri seviyededir. Karma eğitimin olması, eğitimin 5 gün olması, Afganistan’daki normal eğitim hayatının dışında ekstra verilen medrese eğitiminin burada olmaması katılımcıların Türkiye’de deneyimledikleri olumlu farklılıklardır. Katılımcıların hiçbirisi eğitim hayatına katılma noktasında bir sorun yaşamamıştır. Ancak okullarda bazen öğretmenlerin bazen de öğrencilerin olumsuz davranışları ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu durumu yaşayan katılımcı sayısı azınlıktadır. Afgan uyruklu gençlerin çoğu herhangi bir sorun yaşamadığını, hatta bazıları pozitif ayrımcılık gördüğünü ifade etmiştir. Eğitim hayatına katılan Afgan uyruklu gençlerin okullardaki arkadaş çevreleri, genellikle yine kendileri gibi göçmen olan kişilerden oluşmaktadır. Bu durum da gruplaşmalara yol açmaktadır. Ama katılımcıların büyük çoğunluğu bu durumun farkında olmasına rağmen bunu normal karşılamakta ve rahatsızlık hissetmediklerini ifade etmektedir. Okul ortamında Türk arkadaşları olduğunu ifade

eden gençler ise, sadece okulda bu arkadaşlığın sürdüğünü ve dışarıda bu arkadaşlığın devam etmediğini belirtmektedir.

Çalışma hayatına bakıldığında ise, Afgan uyruklu gençlerin büyük çoğunluğunun bir şekilde çalışma hayatı içerisinde yer aldığı ya da eğitim ile çalışma hayatını birlikte devam ettirmek durumunda kaldıkları belirlenmiştir. Afganistan pek çok konuda olduğu gibi hem iş hayatındaki imkanlar açısından hem de iş çeşitliliğinin az olması açısından Türkiye’den oldukça geridedir. Afgan uyruklu gençler, mesleki açıdan, menşei ülkede herhangi bir vasfa sahip olmayı gerektirmeyen çobanlık ya da tarım işleri gibi daha ilkel işlerde çalıştıkları için Türkiye’de de onların çalıştıkları işler genellikle vasıf gerektirmeyen ve zor koşullar içeren işlerden ibaret olmaktadır. Afgan uyruklu gençlerin büyük çoğunluğu Türkiye’de çalışma hayatının zor olduğunu çalışma saati olarak fazla çalıştıklarını ancak menşei ülkelerine göre alınan ücretlerden ve iş çeşitliliğinden memnun olduklarını dile getirmektedir. Afgan uyruklu gençler bazen emeklerinin karşılığını alamadıklarını ve çalışma izinlerinin, şikâyet edebilecekleri herhangi bir sistemin ve sosyal güvencelerinin olmadığını ifade etmektedir. Kadınlar özelinde çalışma hayatına bakıldığında ise, kadınların Afganistan’da çalışma hayatına katılımlarının aile ve toplum tarafından hoş görülmediği, ancak bu durumun Türkiye’de değiştiği ve kadınların çalışma hayatına daha fazla katılım gösterdikleri tespit edilmiştir. Ancak bu katılım tam bir katılım değildir. Çalışmaya katılan kadınların tamamı kısmi olarak aile ekonomisine katkı sağlamak için çalıştıklarını belirtmektedirler.

Dini hayat açısından ise, Afgan uyruklu gençlere göre din, Afganistan’ın toplumsal yapısını şekillendiren, insanların yaşamlarına yön veren en önemli parametredir. Birçok katılımcı için Afganistan ile Türkiye’nin ortak dine sahip olması ve burada var olan dini hayatın daha özgür olması Türkiye’ye göç etmelerinde önemli bir yere sahiptir. Hem menşei ülkenin hem de göç edilen ülkenin ortak dine sahip olması entegrasyon sürecini olumlu yönde etkileyen bir konudur. Katılımcılara göre, Afganistan dini bakımdan oldukça baskıcı bir yapıya sahiptir. Bu baskı, özellikle Taliban rejiminin iktidara gelmesiyle gittikçe artmış olup Afgan uyruklu gençlerin tamamının bu durumdan mağdur olduklarını belirttikleri görülmektedir. Nitekim Taliban rejimi sonrası, özellikle kadın katılımcılar, aileleri ile göç ederek dini baskıdan kurtulmaya çalışmışlardır. Kadın katılımcılara göre var olan iç savaşın asıl sebebi bu dini anlayıştır. Erkek katılımcıların geneli için de dini hayata yönelik bu özgürlükçü

olmayan ortam, göç nedenleri arasında ilk sırada yer almasa da göçteki en önemli etkenlerden bir tanesi olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Afgan uyruklu gençlerin göç sonrasında ev sahibi topluma uyumu çerçevesinde önemli bir etken olan teknoloji kullanım durumları değerlendirildiğinde ise gerek zorlu ekonomik koşullar gerekse ülkenin yeterli teknolojik alt yapısının olmamasından dolayı Afganistan'da kitle iletişim araçlarına erişim ve kullanımının oldukça kısıtlı olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu Afganistan'da telefona ve herhangi bir sosyal medya hesabına sahip olmadığını ve kendileri için teknolojinin genellikle televizyondan ibaret olduğunu ifade etmektedir. Ancak bütün katılımcıların Türkiye'de teknoloji ile iç içe yaşadıklarına ve hem şahsi telefona hem de pek çok sosyal medya hesabına sahip olduklarına ulaşılmıştır. Bu durum, Afgan uyruklu gençlerin gerek hali hazırda topluma uyumunda gerekse kendilerini özgür bir şekilde ifade edebilmelerinde önemli katkılar sağlamaktadır. Afgan uyruklu genç kadınlar her ne kadar sosyal medya ve telefona sahip olduklarını dile getirirse de büyük çoğunluğu için bu konularda belli oranda da olsa bir aile baskısı söz konusudur.

Sosyal ve kültürel hayat açısından değerlendirildiğinde, Afgan uyruklu gençlerin ülkelerinde aile ve akrabalık ilişkilerinin oldukça sıkı olduğu ve pek çok konuda aile-akraba-komşu gibi yakınlardan destek alındığı ancak Türkiye'ye göç sonrasında, kısıtlı bir sosyal çevre ile iletişim içerisinde yaşamak durumunda kaldıkları tespit edilmiştir. Bu kısıtlı sosyal çevreden de bir sorunla karşılaşıldığında pek destek alınamadığı belirtilmektedir. Menşei ülkede var olan sosyal çevrenin göçe bağlı olarak değişiklik göstermesi gençler üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Türkiye'de aile-akraba-komşu üçgeninde istenilen desteği alamayan gençler bu konuda menşei ülkeye özlem duymakta ve zaman zaman yalnızlık hissetmektedirler. Sosyal dayanışma ve sosyal ağların eksik oluşu gençlerin göç ettikleri yere aidiyet hissetmesinin de önündeki engellerdendir.

Yabancı bir ülke ve kültürel ortamda yaşıyor olması dolayısıyla sosyo-kültürel hayatta Afgan uyruklu gençlerin karşılaştığı temel problemler dil, kılık-kıyafet, yeme-içme konularıdır. Dil problemi Afgan uyruklu gençler için eğitim, iş, mahalle vb. gibi yaşamın her alanında göçten hemen sonra karşılaşılan en büyük problemdir. Ancak Afgan uyruklu gençler Türkiye'de sosyal hayatta vakit geçirdikçe eğitim hayatına adapte oldukça çeşitli kurslar ile desteklendikçe ve son olarak teknolojinin de desteğiyle bu problemi belli bir sürede atlatabilmektedir. Kılık-kıyafet

konusuna gelindiğinde ise iki farklı görüş mevcuttur. Afgan uyruklu genç erkeklerin büyük çoğunluğu Afganistan'daki kıyafetleri daha rahat ve giyilebilir bulurken Afgan uyruklu genç kadınlar bu konuda Türkiye'deki kılık kıyafetleri rahat ve modern bulmaktadır. Ancak ortak olan şudur ki katılımcıların tamamı gerek çekindikleri gerekse istemedikleri için Afganistan'daki kıyafetlerini Türkiye'de giymemektedir. Yeme-içme konusuna gelindiğinde de durum pek farklı değildir. Afgan uyruklu gençler kendi kültüründe var olan yemeklere alıştığı için Türkiye'de yemeklere alışmakta zorlanmışlardır. Hatta bugün bile Afgan uyruklu gençlerin evlerindeki tercihi genellikle Afgan yemekleri olmaktadır. Pek çok açıdan zaten sorunlar yaşayan Afgan göçmenlerin, zaman zaman dışlanma ve ayrımcılığa da maruz kaldığı, bu durumun da Afgan göçmenleri kendi aralarında olduğu kadar diğer göçmen grupları ile de yakınlaştırdığı görülmektedir. Eğitim, iş ve mahalle gibi kamusal alanlarda yaşanan bu durumun entegrasyonu zorlaştırdığı ve göçmenleri kendi arasında gettolaşmaya ve gruplaşmaya ittiği görülmektedir.

Bu değerlendirmeler ışığında, göç ile gelen kültürel çeşitliliklerin var olduğu günümüz dünyasında hem menşei ülke insanların hem de göç eden insanların var olan kültürlerine sahip çıkmaları ve belli normlar çerçevesinde özgürce bir yaşayışa sahip olmaları birer haktır. İnsanların kendi kültürü dışında diğer kültürleri saygı duyarak yaşaması, bu farklı kültürleri zenginlik olarak özümsemesi, toplumsal düzenin sağlanması ve toplumsal kalkınmanın gerçekleşmesi için de önem arz etmektedir. Her kültürün eşit haklara ve politikalara sahip olması doğrultusunda azınlık kültürlerin de benimsenmesi gerekmektedir. Her ulus bir arada uyum içerisinde ve etnik farklılıkları zenginliğe dönüştürerek yaşamayı öğrenmelidir.

Bu noktada göç gibi sorunlu bir süreçte hem çeşitlilikleri zenginlik olarak gören hem de yeterli bilgi ve donanıma sahip olan uygulama odaklı sosyal hizmet disiplinine düşen rol büyüktür. Sosyal hizmetin, insan haklarını savunmada, dezavantajlı gruplar arasında yer alan göçmenlerin sorunlarının çözümünde ve göç alanında gerçekleştirilecek diğer çalışmalarda yer alması zorunlu olan bir disiplin olduğu görülmektedir. Uygulamaya dönük bir disiplin olan sosyal hizmetin göç gibi kültürel farklılıkların olduğu ortamlarda heterojen bir toplumu meydana getirmek için hem kuramsal hem de mesleki düzlemde etkili olabilecek en etkili perspektiflerden bir tanesi çokkültürcü sosyal hizmettir. Bu bağlamda, göç gibi çokkültürlü ortamlarda çokkültürcü sosyal hizmet perspektifinden gerçekleştirilecek müdahaleler ve saha

çalışmaları, büyük önem arz etmektedir. Sosyal hizmet, çokkültürcü bir bakış açısıyla güçlendirici ve hak temelli yaklaşımla göçmenlerin insan haklarına yaraşır bir şekilde yaşamalarına katkı sağlayabilmektedir. Bugün pek çok hak ihlaliyle karşı karşıya kalan göçmenler, sosyal hizmet gibi insan hakları idealinde hem kuramsal hem de uygulamaya dönük bir bütünlük sağlayan disiplinlere gereksinim duymaktadır. İnsanı bir nesne olarak değil özne olarak gören ve her insanın biricikliğine önem veren sosyal hizmetin göç sürecindeki azınlık gruplara da önem vereceği ve katkı sağlayacağı yadsınamaz bir gerçektir.

Afgan uyruklu genç göçmenler özelinde değerlendirildiğinde ise karşı karşıya kalınan en temel sorun Afganların statü eksikliğidir. Suriyeli mülteciler gibi bir statüye sahip olamadıkları için farklı göçmen statülerinin getirmiş olduğu pek çok haktan mahrum bırakılmaktadırlar. Bu statüsüzlük durumu Afgan uyruklu genç göçmenlerin topluma entegrasyon süreçlerini zorlaştırmakta, göçmenleri toplumdan soyutlamakta ve onları hayal kırıklığına uğratan etkenlerin başında gelmektedir. Afgan uyruklu genç göçmenlerin pek çok uluslararası göçte olduğu gibi kültürel bağlamda yaşamış oldukları sorunların en başında yine dil bilmeme, kültüre ve topluma yabancı olma, ayrımcılık ve ötekileştirilme gibi temel sorunlar gelmektedir. Bu nedenle göçmenler için Türk kültürünün, Türk dilinin, gündelik yaşam becerilerinin kazandırıldığı çeşitli uyum programlarının hazırlanmasının ve her iki toplum için de evrensel değerler ve etik bir anlayış çerçevesinde, birlikte yaşam kültürünün oluşturulmasının var olan sorunların çözümünde etkili olacağı düşünülmektedir. Bu da sosyal hizmetin göç sürecinin her aşamasında aktif bir rol alması ile mümkün görünmektedir.

Çokkültürcü sosyal hizmet perspektifinden benzer çalışmaların daha başka illerde, nicel araştırma ya da karma metodoloji çerçevesinde, farklı örneklem grupları ile yapılmasının hem göç alanına hem sosyal hizmet disiplinine daha fazla katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- (BMMYK), B. M. (1994). *Kentsel Mülteciler İçin Sosyal Hizmetler*. Cenevre.
- (ILO), U. Ç. (2021). https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---migrant/documents/publication/wcms_808935.pdf adresinden alındı
- (2016). *8375 sayılı Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik*. Ankara.
- Abadan Unat, N. (2006). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- AÇSHB, T. (2017). *Türkiye’de çocuklara yönelik koruyucu ve önleyici politikaları değerlendirme çalıştay raporu*. Ankara.
- Adıgüzel, Y. (2018). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Ager, A., ve Strang, A. (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of refugee studies*, 21(2), 166-191.
- Aksoy, N. (2012). Postmodernizm ve Çokkültürlülük. *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 13(3-10), 4-9.
- Aksöyek, A. (1984). Cinsellik, Toplum ve Aile. *Bilim ve Sanat*, 42, 22-25.
- Akyıldız, İ. E. (2019). Göç Hareketliliğinin E. Lee Kuramı Perspektifinden Yorumlanması: Türkiye Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 24-44. Bursa: Bursa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyüz, N. (2007). *İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Din Anlayışı*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Alkar, E., ve Atasoy, E. (2020). 21. Yüzyılda Türkiye'nin Jeopolitik Konumu ve Dış Göç İlişkisi. *Global Science and Innovations 2020* (s. 22). Tashkent, Uzbekistan: Eurasian Center Of Innovative Development "Dara".
- Alver, K. (2015). *Kültür Sosyolojisi ve Kültürel Çalışmalar*. İstanbul : İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Arınç, K. (2018). Doğu Sınırlarından Türkiye’ye Yaya Mülteci Akını ve Ortaya Çıkan Sorunlar. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1467-1485.

- Ateş, H., ve Yavuz, Ö. (2017). (G)öçmen (Ö)tekileştirme ve (Ç)okkültürlülük. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1287-1301.
- Avcı, N., ve Topçu, D. (2020). Kültürel Deformasyonda Teknolojinin İzleri. *Tabula Rasa: Felsefe ve Teoloji*, 33, 3-15.
- Aydemir, S., ve Şahin, M. C. (2017). Tek Tanrılı Dinlerde Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Göç Teorileri Açısından Bir Analiz. *Journal of Islamic Research*, 362-366.
- Aydın, H. Ü. (2007). *Antropoloji*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Aydın, M. (2001). *İslâm'ın Tarih Sosyolojisi: İlk Dönem İslam Toplumunun Şekillenışı*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Ayvaz, Ş. (2019). Berlin'deki Türk Göçmenlerin Suriyeli Mültecilere Yönelik Görüş ve Tutumları Üzerine Bir Çalışma: Berlin/Almanya Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Barışık, S. (2020). Göçün Tanımı ve Göç Türleri. S. Barışık içinde, *Küreselleşen Dünyada Fırsat Eşitliği Arayışında Uluslararası Göç ve Türkiye'nin Suriye Deneyimi* (s. 1-24). İstanbul: Gazi Kitabevi.
- Barker, R. L. (2003). *The social work dictionary*. Silver Spring: National Association of Social Workers.
- Barutçugil, İ. (2011). *Kültürler Arası Yönetim*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- Bates, D. G. (2018). *21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji İnsanın Doğadaki Yeri*. (S. Aydın, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bayazidi, E. (2016). Türkiye-AB Arasındaki Geri Kabul Antlaşması Çerçevesinde Türkiye'deki Afgan Mültecilerin Durumu (2001 Sonrası). *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı.
- Beiser, M. (1993). *After The Door Has Been Opened: The Mental Health Of Immigrants And Refugees In Canada. The International Refugee Crisis*. (V.Robinson, Dü.) London: Palgrave Macmillan.

- Beter, Ö. (2006). *Sınırlar Ötesi Umutlar: Mülteci Çocuklar*. Ankara: Sabev.
- Bizumic, B. (2015). *Ethnocentrism*. United Kingdom: Routledge.
- BMMYK. (2016). *1951 Cenevre Sözleşmesi-Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme*. Cenevre: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Tesilciliği.
- Buz, S., Memişoğlu, F., Dönmez, H., ve Verdujin, S. (2020). Destination Unknown Afghans on the move in Turkey. *Mixed Migration Center*.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Canatan, K. (2009). Avrupa Toplumlarında Çokkültürcülük: Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/6, 80-84.
- Castles, S., ve Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri* (Çev. B. U. Bal ve İ. Akbulut). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları (Orjinal Baskı Tarihi 1993).
- Chen, G. M., ve Starosta, W. J. (2000). The Development and Validation of the Intercultural Sensitivity Scale. *Human Communication*, 1-15.
- Corbett, J. (2005). *Ernest George Ravenstein: The Laws of Migration, 1885*. California: UC Santa Barbara.
- Cox, P., ve Geisen, T. (2014). Migration Perspectives in Social Work Research: Local, National and International Contexts. *The British Journal of Social Work*, 157-173.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İlke)*, 68-88.
- Çağlayan, S. (2015). Suriye savaşı ve Suriyeli göçmenler: Teorik ve kavramsal anlama çabası. *Sosyoloji Divanı*, 193-208.
- Çakran, Ş., ve Eren, V. (2017). Mülteci Politikası: Avrupa Birliği Ve Türkiye Karşılaştırması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(39), 1-30.

- Çamlı, A. Y. (2020). Talcott Parsons'ın Düşüncesinde Pratik-Rasyonellik Tasarımı. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 202-208.
- Çetin, İ. (2016). Türkiye'de Suriyeli Sığınmacıların Sosyal ve Kültürel Entegrasyonu. *Sosyoloji Dergisi*, 199-202.
- Çiftçi, M. (2019). Baskı Karşıtı Sosyal Hizmetin Türkiye'de Uygulanabilirliği. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 7-8.
- Çüçen, K. A. (2005). Kültür, Uygarlık, Evrensellik ve Çok-Kültürlülük. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 111-115.
- Dural, F. N. (2021, Şubat). Geçici Koruma Statüsü'ne Sahip Suriyeli Kadınların Toplumsal Cinsiyete İlişkin Deneyimleri ve Sosyal Hizmet Uygulamaları. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Uşak: Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Duyan, V. (2014). *Sosyal Hizmet Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri*. Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.
- Ekici, S., ve Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum*, 5(1), 9-22.
- Feleke, H. Z. (2020, Ağustos). Sub Saharan African Students In. *Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi*. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GİGM. (2021, Ekim 7). www.goc.gov.tr. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> adresinden alındı
- Gökalp, E. (2009). “Kültür ve Toplum.” *Sosyolojiye Giriş*. . (N. Suğur, Dü.) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gökalp, E., ve Ergur, A. (2018). *Kültür Sosyolojisi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Göktuna, F. (2005, Mayıs). Türk Sinemasında Dış Göç Süreci. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 7-21. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gray, C. (2004). Joining-Up or Tagging On? The Arts, Cultural Planning and the View From Below. *Public Policy and Administration*, 40-45.

- Güler, H. (2020). Afganlı Göçmenlerin Göç Süreçleri ve İşçilik Deneyimleri: Uşak İli Örneği . *Çalışma ve Toplum*, 1461-1482.
- Güllüpnar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi Politikası ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 53-85.
- Günay, E., Atılğan, D., ve Serin, E. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de Göç Yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 38-39.
- Güvenç, B. (1996). *İnsan ve Kültür*, (7.). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Güvenç, B. (1997). *Kültürün ABC'si*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hallaç, S., ve Öz, F. (2014). Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(2), 142-153.
- Henderson, S. W., ve Martin, A. (2015). *Case formulation and integration of information in child and adolescent mental health*. Geneva: International Association for Child and Adolescent Psychiatry and Allied Professions (akt. Zeynep Göker Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Perspektifinden Savunma Mekanizmaları: Bir Gözden Geçirme Çalışması, 2021).
- Holloway, I., ve Wheeler, S. (1996). *Qualitative Research For Nurses*. Oxford: Blackwell Science.
- Hopyar, Z. (2016). *Avrupa'da göç ve mülteci olgusu*. Sakarya: Diaspora Araştırmaları Merkezi.
- İçduygu, A., ve Sirkeci, İ. (1999). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- ILO. (2021). *Uluslararası Çalışma Örgütü* .
https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/--protrav/---migrant/documents/publication/wcms_808935.pdf adresinden alındı
- İnce, C. (2019). Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 2601-2603.
- IOM. (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü ikinci Basım*. Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü.

- IOM. (2010). *World Migration Report*. Cenevre: International Organization for Migration.
- IPE. (2021, Haziran 12). *Global Peace Index 2021: Measuring Peace in a Complex World*. Sydney: Institute for Economics ve Peace. [tr.euronews.com: https://tr.euronews.com/2020/06/12/dunya-bar-s-endeksi-2020-turkiye-avrupa-da-en-az-bar-s-n-oldugu-ulke](https://tr.euronews.com/2020/06/12/dunya-bar-s-endeksi-2020-turkiye-avrupa-da-en-az-bar-s-n-oldugu-ulke) adresinden alındı
- İskan Kanunu*. (2006, Eylül 19). [www.mevzuat.gov.tr: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5543.pdf](https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5543.pdf) adresinden alındı
- Kahraman, F. (2017). Karanlıkta Kalanlar: Türkiye’de Bulunan Afganlı Mültecilerin Durumu. Ş. Aslan, ve C. Cinemre içinde, *Current Debates In Sociology ve Anthropology* (s. 141-151). London: IJOPEC Publication.
- Karaca, S. (2013). Savaş Coğrafyasında Daimi Mültecilik Döngüsü. *Analist*, 27.
- Karasar, N. (1999). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karataş, K., ve Ayyıldız, A. A. (2021). Bugünün Türkiye’sinde Göç Gerçeği: Küresel Hareketliliğin Neresindeyiz? *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 495.
- Kaştan, Y. (2015). Türkiye’de göç yaşamış çocukların eğitim sürecinde karşılaşılan problemler. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 216-229.
- Kaynak, R. Ç. (2017). Sosyal Adalet, Eşitlik ve Sosyal Hizmet. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 252-260.
- KDK. (2018). *Türkiye’deki Suriyeliler Özel Rapor*. Ankara: Kamu Denetçiliği Kurumu.
- Keleşoğlu, F. (2019). Sosyal Hizmet Teori ve Uygulamalarında Çokkültürcülük. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Yalova: Yalova Üniversitesi.
- Keleşoğlu, F., ve Yıldız, R. (2021). Çokkültürcü Sosyal Hizmet Uygulaması ve Eklektik Perspektif. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 193-202.

- Keskin, C. Y. (2019). Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğü ile Çalışma Hakkı Bağlamında Şartlı Mülteciler. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 388-425.
- Kırık, A. M. (2014). Aile ve Çocuk İlişkisinde İnternetin Yeri: Nitel Bir Araştırma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 337-347.
- Koçak, Y., ve Terzi, E. (2012). Türkiye’de Göç Olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 163-184.
- Koser, K. (2016). *International Migration: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Köroğlu, M. A. (2021). Sınırlar Arasında Parçalanmış Yaşamlar: Uşak İlinde Yaşayan Yaşlı Afgan Göçmenler. Z. Yaman içinde, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar VI* (s. 65-99). İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Kronfeld, A. S. (2008). Afghan refugees in Pakistan İslam Cumhuriyeti: Not all refugees, not always in Pakistan İslam Cumhuriyeti, not necessarily. *Journal of Refugee Studies*, 21(1), 43-63.
- Krysik, J. L., ve Finn, J. (2015). *Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması*. Ankara: Nika Yayınları.
- Kurekova, L. (2011). Theories of migration: Conceptual review and empirical testing in the context of the EU East-West flows. *In interdisciplinary conference on migration. Economic change, social challenge*, 6-9.
- Kuschminder, K., ve Dora, M. (2009, Aralık). Migration in Afghanistan: History, Current Trends and Future Prospects.
- Lambert, W. E., Moghaddam, F. M., Sorin, J., ve Sorin, S. (1990). Assimilation vs. multiculturalism: Views from a community in France. *Sociological Forum*, 5(3), 387-411.
- Latif, D. (2002). Refugee policy the Turkish republic. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 33, 1-29.
- Lee, E. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 47-57.

- Lewis, W. A. (1966). Sınırsız Emek Arzı ile İktisadi Kalkınma (M. Berk, Çev.). *İktisadi Kalkınma Seçme Yazılar*, 95-112.
- M.E.B. (2020, Eylül 7). *Okuryazarlık Seferberliği" İle 1 Milyon Kişi Okuryazar Oldu*. Millî Eğitim Bakanlığı : <https://www.meb.gov.tr/okuryazarlik-seferberligi-ile-1-milyon-kisi-okuryazar-oldu/haber/21589/tr#:~:text=D%C3%BCnya%20n%C3%BCfusunun%20yakl,a%C5%9F%C4%B1k%20y%C3%BCzde%2085,95%2C91%22%20bilgisini,%20verdi.adresinden+alındı>
- Mama, R. S. (2001). Preparing social work students to work in culturally diverse settings. *Social Work Education*, 20(3), 373-382.
- Massey, D. S. (1999). *Why does immigration occur?: a theoretical synthesis*. New York: Russell Sage Foundation.
- Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., ve Pellegrino. (2014). Uluslararası göç kuramlarının bir değerlendirmesi. *Göç Dergisi*, 11-46.
- Mazlumder. (2015). *Türkiye’de Geçici Sığınmacı Kadın ve Çocukların Psikososyal Durumlarının Tespiti ve İyileşmesi İçin Çözüm Önerileri*. Ankara: Mazlumder Yayınları.
- McAuliffe, M., ve Triandafyllidou, A. (2022). *World Migration Report 2022*. Geneva: (IOM), International Organization for Migration.
- Mohammadi, A. (2018). Dinî Hareketlerin Zihinleri (Afganistan Taliban Hareketi). *XVIII. Türk Tarih Kongresi* (s. 49-64). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Morgan, A. (2010). *Diverse service users and diverse workers: The impact of globalization*. New York: Routledge.
- Nurdoğan, A. K., ve Öztürk, M. (2018). Geçici Koruma Statüsü İle Türkiye’de Bulunan Suriyelilerin Vatandaşlık Hakkı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1166.
- Obayd, A. J. (2020, Haziran). Afganistan’da Göç Sorunu. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Odman, M. T. (1995). *Mülteci hukuku*. Ankara: İnsan Hakları Merkezi Yayınları.
- Oğuz, E. S. (2011). Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2), 123-136.
- Oral, B., ve Çetinkaya, F. (2017). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Göç, Tanımı, Nedenleri ve Göç Kuramları. *Türkiye Klinikleri Halk Sağlığı Özel Dergisi*, 3(1), 1-8.
- Özcan, E. D. (2017). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. *İş ve Hayat*, 185-215.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Özensel, E. (2020). Farklılıkların Birarada Yaşamasında Bir Sorun Alanı Olarak Ötekinin Ötekileştirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 0(43), 369-378.
- Özgüler, V. C. (2018). *Göç ve Göçmen Sorunları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özgür, Ö. (2014). *Çokkültürcü Sosyal Çalışma*. Ankara: SABEV .
- Özmete, E., ve Arslan, E. (2018). Göç: Transnasyonalizm ve Transnasyonal Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 173-201.
- Parsons, T. (1982). *Talcott Parsons on Institutions and Social Evolution (Ed. Leon H. Mayhew)*. Chicago: University of Chicago Press.
- Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration. *Amerikan Sociological Review*, 258-266.
- Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of The Royal Statistical Society*, 198-199.
- Ravenstein, E. G. (1889). The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 241-305.
- Sachdev, P. (1997). Cultural sensitivity training through experiential learning: A participatory demonstration field education project. *International Social Work*, 40(1), 7-25.

- Salduz, Ç. (2021). Çokkültürcü Sosyal Hizmetin Geçici Koruma Altındaki Suriyelilere İlişkin Uygulamalar Kapsamında Değerlendirilmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Savar, E., ve Kedikli, U. (2019). Türkiye’de Mülteci Ve Sığınmacılara Sağlanan İmkânlar ve Uyum Sorunları: Çankırı Örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15(4), 1119-1140.
- Sepetcioğlu, T. E. (2014). İki Tarihsel "Eski" Kavram, Bir Sosyo-Kültürel "Yeni" Kimlik: Mübadele Nedir, Mübadiller Kimlerdir? *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 180(180), 49-84.
- Sheafor, B. W., ve Horejsi, C. J. (2014). *Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknik ve İlkeler* (ed.Durdu Baran Çiftci). Ankara: Nika Yayınevi.
- Sirkeci, İ., ve Yaylacı, F. G. (2021). Hareketlilik Çağında Göç Kuramları ve Temel Kavramlar. F. Tilbe içinde, *Göç ve Emek Okumaları* (s. 7). Londra: Transnational Press London.
- Slattey, M. (2010). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Ü. Tatlıcan, ve G. Demiriz, Çev.) Bursa: Sentez Yayınları.
- Solgun, C., ve Durat, G. (2017). Göç ve Ruh Sağlığı. *Journal of Human Rhythm*, 137-144.
- Stark, O. (1991). *The Migration of Labor*. Cambridge: Basil Blackwell.
- Stouffer, S. A. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility And Distance. *American Sociological Review*, 845-867.
- Subaşı, M., ve Okumuş, K. (2017). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 419-426.
- Suğur, N. (2018). *Sosyolojide Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. ESKİŞEHİR: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Şan, M. K. (2005). Farklılık Ve Çokkültürlülük Siyasetleri Üstüne Bir Deneme. *Milel ve Nihal Dergisi*, 3(1-2), 68-77.

- Şemşit, S. (2018). Avrupa Birliği Politikaları Bağlamında Uluslararası Göç Olgusu ve Türleri: Kavramsal Bakış. *Yönetim ve Ekonomi*, 25(1), 276.
- Şen, M. (2014). Türkiye'de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi. *Çalışma ve Toplum*, 232.
- Şeyhanlıoğlu, H. (2008). 18. Yüzyıldan Günümüze Kadar Afganistan'ın Jeostratejik Önemi. *Avrasya Etüdleri*, 34(2), 61-82.
- Şimşir, Z., ve Dilmaç, B. (2018). Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Eğitim Gördüğü Okullarda Öğretmenlerin Karşılaştığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *İlköğretim Online*, 17(2), 1116-1134.
- T.B.M.M. (2021, Aralık 12). *Türkiye Büyük Millet Meclisi - Genel Kurul Tutanağı*. <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?BirlesimSiraNo=23662veBaslangicSayfa=89veBitisSayfa=89veTur=H> adresinden alındı
- Tavşancıgil, E., ve Aslan, E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Tekin, H. (2006). Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 13, 101-116.
- The World Factbook. (2017, 09 14). *South Asia: Afghanistan. Central Intelligence Agency*. <https://web.archive.org/web/20170920072213/https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html#People> adresinden alındı
- Tokgöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Topal, A. (2005). *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*. İstanbul: Beta Yayınları.
- TUİK. (2019). *Türkiye'de ikamet etmeye başladığı yıla, cinsiyete ve yaş grubuna göre yabancı uyruklu nüfus*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Turhan, M. (1994). *Kültür Değişimleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

- Turut, H., ve Özgür, E. M. (2018). Bir Kente Göçün Hikâyesi: Süreçler, Bütünleşme ve Aidiyet. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 16(1), 153-180.
- Tylor, E. B. (1958). *The origins of culture and religion in primitive culture*. New York: Harper and Row.
- UNCHR. (2022). *World Migration Report 2022*. Geneva: International Organization for Migration.
- UNHCR. (1995, Ocak 1). *Dünya Mültecilerinin Durumu 1995: Çözüm Arayışında*. Cenevre: International Organization for Migration. The UN Refugee Agency: <https://www.unhcr.org/3eedd83d2.html> adresinden alındı
- UNHCR. (2018). *Türkiye: Kilit Veriler ve Sayılar*. Cenevre: UNCHR.
- UNHCR. (2021). *Bir Bakışta Rakamlar*. Cenevre: UNHCR Global Trends 2020.
- Uygunkan, S. B. (2005). Kültürleme Kavramı ve Televizyon. *Kurgu Dergisi*, 21(1), 205-213.
- Wach, J. (1987). *Din Sosyolojisine Giriş*. (B. İnandı, Çev.) Ankara : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Wallerstein, I. (2003). Dünya-Sistemleri Kavramına Karşı Dünya-Sistemi Kavramı: Bir Eleştiri Der. Frank, G. Gills, B. İmge. *Dünya Sistemi*, 527-534.
- Williams, R. (1977). *Culture and Society 1780-1950*. Middlesex: Penguin Books.
- Williams, R. (1993). *Çev. (Ertuğrul Başer) Kültür*. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- World Bank. (2018). *Groundswell: Preparing for Internal Climate Migration*. Washington, D.C.: World Bank.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayınları.
- Yaylacı, F. G. (2018). *Göçmen ve Sığınmacılarla Sosyal Hizmet*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23, 7-17.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Yıldırım, P., ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, S. G. (2018). Göç ve Afganlar:“İstikrarlı Mülteciler”. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 128-159.
- Yıldırım, S., İslamoğlu, E., ve İyem, C. (2017). Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma. *Bilgi Dergisi*, 107-126.
- Yılmaz, N. Ö. (2007). 5543 Sayılı İskan Kanunu Hükümleri Uyarınca Türk Vatandaşlığının Kazanılması. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 241-243.
- YUKK. (2013). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*. Ankara: İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.
- Zastrow, C. (2010). *Social Work and Social Welfare*. Kanada: Nelson Yayıncılık.
- Zenginoğlu, S. (2019). Avrupa ve Göç: “Tehdit” Olgusuna Yönelik Teorik ve Politik Bir Analiz. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 44-45.
- Ziya, O. (2012). Mülteci-Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 230-239.